קומינדיקער נומער 125 גרויס אַנדענק־העפט פון פרוי שענירער ע"ה

בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית־יעקב שולן און ארגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פוילן

רעדאַקטירט דורך א"ג פרידנזאָן

צוועלפטער יאָרגאַנג	נומער 124	ניסן תרצ"ה	ב"ה לאָדז־וואַרשע־קראָקע

דער וועג צום ציל

ערשט מיט אַ יאָר צוריק זענען געשאַפן געוואָרן די בנות־הכשרות, מ'האָט נאָך אַליין נישט געוואוסט וואָס אייגנטלעך עס וועלן געבן די הכשרות, און ס'האָבן נישט געפעלט קיין פּעסימיסטן צום גאַנצן ענין.

שטאַרק לטובה איז געוועזן די שטימונג, וואָס איז אין אונדזערע הכשרות איינגעפירט געוואָרן. ס'זענען נישט געגעבן געוואָרן קיין שום הבטחות אויף סערטיפיקאַטן. אדרבא, מ'האָט ביי די חברות כסדר אָפּגעשוואַכט דעם שטאַרקן באַגער שוין עולה צו זיין. עלי' איז טאַקי געוועזן דער ציל, אָבער אַ ווייטער ציל, וואָס וועט אַזוי גיך נישט געשען. הכשרה־לעבן איז געוואָרן געפלעגט אַלס ציל פאַר זיך. אַרבעט, לערנען, זעלבסט־דערציאונג, זיך פאַרבעסערן אין מדות — דאָס אַלץ גיט די הכשרה אין אַזאַ מאָס, אַז אונדזער הכשרה איז נישט קיין "אָפּקומעניש" נאָר להיפך, אַ היים פאַר די הכשריסטנס, אַ חינוך־היים, וואו די הכשריסטנס לעבן בשמחה און אין אַ גליקלעכער אַטמאָספער. די הכשרה וועט פאַר זיי זיין אַ שול אויפן גאַנצן לעבן אַרויס.

אַ הויך דער הכשרה האָט אָבער די בנות־פירערשאַפט געטון אַלץ וואָס מ'האָט געדאַרפט, כדי צו דערנענטערן די בנות־עלי'. אין שריפט און אין וואָרט איז קעגיק געוואָרן געפאָדערט די רעכט פון "בנות". צענדליקער אינטערווענצן זענען אונטע גענומען געוואָרן, און ענדלעך האָבן שוין די ערשטע בנות־גרופּעס עולה געווען, וואָס דאָס קענען מיר פאַרצייכענען אַלס גרויסן נצחון.

זאָל מיר אָבער דערלויבט זיין צו זאָגן אויפריכטיק, אַז מע דאַרף נישט אַריינפאַלן אין קיין התפעלות, און די עלי' פון די פאַר צענדליק חברות טאָר נישט אַרויסרופן קיין פרישן פּאַניקאַ, און נישט פירן צו קיין פאַלשע חשבונות.

אויב ביי יעדן שעדיול וועט זיין אַזאַ צאָל ווי ביים לעצטן שעדיול — אַלס אויסנאַם — זעלבסטשטענדיקע פרויען־סערטיפיקאַטן קענען ביים בעסטן פאַל זיין אַ פאַר־צענדליק במשך אַ גאַנץ יאָר. מיר טאָרן דעריבער די צאָל הכשריסטנס מיט קיין סך ווייטער נישט פאַרגרעסערן. די וואָס פאָרן אויף הכשרה דאַרפן ווייטער זיין גרייט אויף אַלים. עס קען געדויערן יאָרן ביז זיי וועלן קענען עולה זיין.

אין די הכשרות טאָרן אויך אין קיין פאַל נישט אַריינגעצויגן ווערן חברות פון איין שטאָט. פּראָפּאָרציאָנעל צו די צאָל הכשריסטנס מוז דערהאַלטן ווערן די פּראָפּאָרץ פון די צאָל אָרגאַניזאַציעס. עס איז גלייכער דער ערשטער רוגז ביים אָננעמען אויף הכשרה, איידער שפּעטער צו האָבן צו טון מיט טענות פון ענטוישונג...

אונדזער דרינגענדסטע אויפגאַבע אַצינד, איז דאָס שאַפן שטאַרקע בנות־אָרגאַניזאַציעס אין ארץ־ישראל, און באַזונדער דאָס שאַפן בנות־קיבוצים אין די וויכטיקסטע צענטרן פון יידישן ישוב. ליידער איז אין א"י נישט פאַראַן די געהעריקע סביבה פאַר אונדזערע חברות. ביז היינט זענען בלויז אין ירושלים און תל־אביב פאַראַן בנות־אָרגאַניזאַציעס און אויך זיי זענען נישט ווי געהעריק אָרגאַניזירט.

די קרן־הישוב־צענטראַלע נעמט אונטער באַלד נאָך פּסח אַ גרעסערע זאַמל־אַקציע ספּעציעל צווישן יידישע פרויען כדי צו שאַפן בנות[illegible] אין ארץ־ישראל. עס וועט דע[illegible] יבער זיין אונדזער אויפגאַבע צו וואַרפן זיך מיטן גאַנצן ברען אין דער דאָזיקער אַקציע. אין דער הצלחה פון דער דאָזי[illegible]זאַמל־קאַמפּאַניע איז אַלץ אָפּהענגיק אויף להבא.

בכלל דאַרף אונדזערע חברות וויסן, אַז אַן התחייבות קען נישט זיין רעכט. אָן דערפילן די אויפגאַבן קען מען גאָרנישט דערגרייכן. אויך מוז פאַר אַלץ זיין סבלנות און אויסדויער. ליידער זענען אַ גאַנץ סך זיך מתרשל אינים דערפילן זייערע פליכטן אין די דאָזיקע פאַרגעסן, אַז דאָס איז זיך נוקם אין זיי אַליין. אונדזער באַוועגונג מוז באַלעבט ווערן מיטן אמתן אידעאַליזם, דער עגאָאיזם מוז אויסגעוואָרצלט ווערן און דאַן קענען מיר האָפן בע"ה צו קומען צום ציל. —

* *

אלימלך שטייער

שרה שענירער די לעגענדע

(שטריכן צו איר פטירה)

א׳

„שרה שענירער — גישטארבן״.

— האט א פינצטער־גיטון פאר מיינע אויגן די שווארצע ראם, וואס אין צייטונג. און מיר האט זיך מיטאמאל גידאכט: עפיס האט זיך א וואקל גיטון אין אונדזער בנין. דער ווינקל־שטיין, דער פונדאמענט — ווי אזוי האט ער זיך פלוצים אפירגיגליטשט פון אונטער דער גיביידע, וואס האט גיהויערט אויף זיינע פלייצים.

שרה שענירער

דער קלאנג פונים דאזיקן נאמין — קיינמאל איז ער נישט גיוואוינט צו קומין ביחידות.

אנ׳אסאציאציע אזא.

תמיד טון זיך נאכשלעפן ווי א לאנגע שירה וואגאנעס נאך א לאקאמאטיוו — א ים פון קינדערישע קעפלעך, שווארצע, בלאנדע, אלערליי קאלירטע מיט אויסגישטרעקטע הענטלעך אנטקייגן א מאמע־פנים מיט א תהום מילדקייט אין די אויגן.

איצטער ווען די שווארצע ראם האט אזוי אכזריותדיק־קאלט א פינצטער־גיטון ארום דעם אין לעגענדיס־פארשפינינים נאמין — האב איך זיי ווידער דערזעען — די קינדערישע קעפלעך.

זיי האבן זיך ארויסגישאטן כון הונדערטער, הונדערטער שטיבלעך, מיט שווארצע צוריטשלטע טאבליציס, מיט גיקאלכטע ווענט, וואו מיט קאטשערע אותיות מארמאלינע טאווליין האבן גיטראגן אויף זיך אירע — שרה שענירערס ליבלינגס־פסוקים:

„דינט ג—ט מיט שמחה״.

„איך טו ג—טס נאמין תמיד אנטקייגן מיר״.

„לערן אונדז ציי׳ן אונדזערע לעבנס־טעג״.

און די קינדער הא׳ן אויסגישטרעקטע הענטלעך און צופינקלטע אויגן:

— מיר טון ג—טס נאמין תמיד אנטקייגן אונדז״.

כ׳האב אויפגיעפנט די אויגן און פאר כיר האט גיפינצטערט די שווארצע ראם וואס אין צייטונג.

שרה שענירער — גישטארבן?

ניין, שרה שענירער לעבט.

ב׳

כ׳גידענק ווי אין חלום יענע צייטן. — ס׳איז גיוועזן אין גאליציע און ס׳איז גיוועזן צומארגנס נאך דער שוידערהאפטער וועלט מלחמה. די וועלט איז ארויס פון די זאוויאסיס, אלץ האט זיך גיוואקלט ווי אין א שיכורים־טאנץ! אונטער די חורבות פון איינפאלנדיקע וועלטן זענין באגראבן גיווארן נישט בלויז מענטשלעכע לעבנס — נאר וואס ערגער איז — מענטשלעכע אידעאלן, מענטשלעכע גלויבנס. מענטשן זענין גיבליבן שטיין אן יסוד אונטער די פוס.

א ן אין דער יידישער גאס — תוהו ובוהו. א צורודערונג אויף אלע פראנטן.

די גאס איז גיוועזן אנגיזאפט מיט שטימונגען. „באלפור־דעקלאראציע״. גאולה־ח׳ומות האבן פארשיכורט באדנלאזע אויסגיגליטשטע יוגנט.

און ס׳איז גיוועזן אין גאליציע. אין אנהייב פון די באנייטע פ ילן־מלוכה.

א פאגראם־כוואליע האט זיך דורכגיטראגן איבער יידישע הייזער. צוריק־גיקומינע זעלנער האבן נישט גיהאט וואס צו טון מיט די מ׳סערס — האט מין גיפלינדערט יידיש האב און גוטס.

האט דאס אלץ פארגרעסערט די אומזיכערע יידישע שטימונג, די יידישע נערוועזקייט — פון יידישע דערווארטונג אויף עפיס.

יידישע יוגנט האט דעמלט נישט גילעבט — מ׳האט גיטרוימט און גישוועבט אין לופטן. מ׳האט גישאפן פארייניין, קלייזלעך. גירעט וועגן זעלבסטפארטיידיקונג, נאציאנאלע אמביציע, ציון־טרוימין.

עלטערע יידישע יידן זענין ...יאטלאז. די כוואליס פון דער צוברויזטער צייט זענין אריבער איבער זייערע קעפ.

בחורים האבן זיך גיריסן פון די גמרות און פרויען האבן גיווינקן ערב־פרילינג־דופטן און פארנעפלטע חלומות און העלדן־פאזעס. ס׳האט פון דארטן ארויסגישפראצט הפקר־צולאזנקייט און פויגל־פרייקייט.

יינגלעך האט נאך גיהאט וואס צוריקצוהאלטן, די ספרים־פאלציס אין די קלויזן.

ס׳האבן אויך אנגיהויבן אויפשפראצן דא און דארטן זוימין פון רעליגיעזן אייפער. זעלבסשטענדיקייט פרילינג־שפראצן פון אגודה־אידיי.

אבער דאס יידישע מיידל־דור. — ווי לוגאטיקער האבן זיי ארומגיבלאנדושיט אין אונדזערע שטעטלעך. די מיידלעך מיט פארחלומטע אויגן און לאנגע צעפ מיט שלייפלעך. צוריסן, צופיצלט איניווייניק. — פארוויגט אין טונקעלע שטימונגין — צווישן סלאיוואצקין און... וויצמאן.

צווישן די ריטער מיט גישפארנטע שטיול פון די שקאלע און נויאישע ליטעראטור — און צווישן אויפגיוועקטע חלומות און פונאנדערגיוויגטע לעגענדיס מכות א יידישן מלכות.

און ווען מע איז גיגאנגין שפאצירן אין די פארנאכטן אויפן „קארסא״, אויף די לאנגע טראטוארן הין און צוריק, הין און צוריק — האט מין זיך פארפלאנטערט צווישן — „נאך מיר פוילן נישט פארלוירן״... און „נאך איז אונדזער האפינונג נישט פארלוירן״...

א צייט פון לעגענדיס גיוועזן.

און דעמלט איז שרה שענירער גיקומין אין אונדזערע שטעטלעך אריין. און אויך זי איז גיוועזן א לעגענדע.

און נאר מיט א לעגענדע — האט מין גיקענט קעגן לעגענדיס קעמפן.

זי איז אויפגיטרעטן און גירעט — אין עזרת־נשימס, אין גידונגינע שענק־לאקאלן, גירעט וועגן דערציען יידישע טעכטער צו ג—ט און תורה.

און יידינים האבן דערנאך אין דער היים, ביי דער קוך מיט פארוקטע פאטשיילים גירעט צווישן זיך:

— אך גיקומין עפיס א פרוי, פון ווין ערגיץ גיקומין... א גיבילדיטע און הויך־גילערנטע.. און ווי זי רעט, מיט אזויפיל הארץ און פייער — וועגן ג—ט און וועגן די תורה און וועגן אונדזערע טעכטער אז מע דארף זיי יידיש דערציען.

— גיהערט? זי רעט דאך דאס זעלבע, וואס אונדז אלימין ליגט אויף הארצן.

אבער מיט אנ׳אנדער לשון גיזאגט, אלימין זענין גישטאנין טרערן אין די אויגן.

און איינע א יידינע, אנ׳אלטע מיט א שטערן־טיכל אין וועמינס הויז אויף דער פאציאטקע פרוי שענירער האט ג׳נעכטיקט, האט איינגירוימט מיט א סודותדיקער מינע — המ... א פלא... א וואונדערלעכע פרוי די פון ווין, וואס רעט אזוי גוט דייטשמעריש און קען זיך אויס א וועלט... איר הערט א מעשע: אין מיטן דער נאכט זיך אויפגיהויבן און זיך גיזעצט אויף דער ערד אפריכטן חצות... גיטרויערט אויפן חורב׳ בית־מקדש...

איר הערט — „חצות״... מיר זאלן אזוי אלע גיזונט זיין...

האבן ווייבער גיקרעכצט צווישן זיך, גיקוקט פארטרויערט אויף זייערע צוזינגינע טעכטער וואס האבן גיאיילט אין „תאריין״ אריין, וואו מ׳האט זיך אנגיטון מונדירן און גילערנט מושטרעס...

און די פארשמייעטע טאטיס האבן צומארגנס ארויסגיכאפט זיך אויף אנ׳אסיפה. און זיי אלע עלטערע, איידעלע יידן מיט גראלעכע בערד האבן זיך גישעמט פאר אט דער קליינער דארער פרוי פון קראקע צי פון ווין, וואס האט מיט א וויכער צואווייטיקטער שטים גיזאגט מוסר, אויפגיריסן אייטערדיקע וואונדן...

— יא, אייגנטלעך האבן זיי אינגאנצן פארגעסן... א וודאי וואלטן זיי גיוואלט אז די מיידלעך זאלן קענין עברי, דאווינין...

אבער — אין איבריקן האבן זיי אוועקגיקוקט, גיטראכט — עס זענין דאך מיידלעך...

און איצטער עפיס מיטאמאל אזוי ווייט... עפיס קוקן זיי אין דער זייט מיט אזעלכע רוגז־בליקן, ווען מע רעט צו זיי. און טייל מאל גאר האבן זיי אזא איבערלעגינים שמייכל איבער זיי, די אפגילעבטע בטלנים, די קרעמערס, וואס זענין גאר נישט ענדלעך נישט צו יענע ריטער מיט די שפארן און נישט צו יענע העלדן וואס שיסן מיט ביקסן און האקן שטיינער...

— איי, אזוי ווייט, אזוי ווייט...

און פרוי שענירער האט גיזאגט א פאר ווערטער, ווארימע ווערטער מיט פסוקים. און צומארגנס שוין האט מין אויסגיזוכט א שטיבל, אויסגיווייסט די ווענט, מיט אייגינע הענט צונויפגיקלאפט בענק פון ברעטער און גיעפנט א שול.

ציוניסטלעך האבן גיקוועטשט מיט די נעז, גיחוזקט — חדרים פאר מיידלעך... טייטש־חומש...

די שול האט זיך גיעפנט. בית־יעקב.

די פרוי שענירער לעגענדע האט באוויזן וואונדער.

ג׳

אין טאג־בוך פון שרה שענירער שטייט גישריבן אזוי:

„ווארף אוועק די מאשין, זאג זיך אפ פון דיין שניידער־פאך צו נייען קליידער פארן גוף; נעם זיך בעסער נייען און שטיקעווען מלבושים פאר דער נשמה, פאר דער יידישער נשמה, אז זי זאל זיין גישיצט פון די אפיקורסישע גיפארן — אזוי האט מיך א גידאנק גייאגט צו דער ווייטערדיקער ארביט...״

און דארט שטייט פארשריבן — ווי אזוי איז אייגנטלעך גיקומין צו איר אט דער וואונדערלעכער גיד נק, ווי אזוי זי איז גיגאנגין אויף פארטראגן אין ווין, ווי אזוי זי האט גיגרינדיט דעם ערשטן מיידל־פאריין, די ערשטע בית־יעקב־שול אין קראקע און אזוי ווייטער.

אלץ אזוי פשוט, איינפאך בתכלית הפשטות.

פאר אונדז אבער, פאר די קומינדיקע היסטאריקער, פאר די אלע וואס וועלן זיך וועלן דערגרינטיווין אין דער טיף פון דער באוועגונג — בלייבט אלץ א־ומגיהילט מיט א שטיק מיסטיק. גאר נישט אזוי פשוט.

א באוועגונג וואס כאפט ארום אזעלכע ברייטע פאלקס־קרייזן, וואס צינט אן הערצער, דערציט און העמערט אויס דורות — מוז קומין פון ... באהאלטינע אור־כוחות, מוז שעפן זיין קראפט פון די טיפסטע מקורות און די מעמקים פון פאלק, זיין נשמה און פסיכיק.

דאס האט גימוזט זיין א טיף באדערפיניש פונים פאלקס־קיום, וואס האט גישריגן נאך דערפולונג און דעמלט האט די השגחה אראפנישיקט דעם מענטש וועלכער זאל דערלאנגין דעם האמער־קלאפ.

אזוי שטייט אמאל די ערד פארטרוקנט און ווארט מיט אנ׳אפן מויל — חלשט א טרינק, כדי צו קענין ארויסגעבן די צייטיק־גיווארינע שפראצונג וואס ווארט און לעכצט שוין אויפצוגיין.

מיטאמאל קומט דער אקערער, טוט א שפריץ וואסער און דאס שפראצונג גייט אויף.

אזוי איז אויך גיוועזן מיט שרה שענירער.

אבער ביי איר איז אלץ אזוי פשוט און נאטירלעך — ביז שטוינונג.

ווייל פשטות און תמימות — דאס איז גיוועזן א ר כוח אויף אייביקע צייטן.

פ׳אראן באוועגונגין, פארטייען און שטרעמונגין — און זייערע באשאפער זענין מענטשן פון מוח־קאמבינאציעס, מענטשן וואס שאפן פארמולקיס, לאזונגין, פראגראמין, שלאג־ווערטער.

א׳ן דער סוף איז אזוי:

די אלע באוועגונגין, פארטייען און שטרעמונגין וואקסן אויס, צעוואקסן זיך און דער שעפער ווערט פארוקט אין א זייט, פארלוירן, פארגעסן, פארטרונקין אין זיינע אייגינע פארמולקיס, לאזונגין און אזוי ווייטער.

„די באוועגונג האט איבערגיוואקסן דעם כירער״ — רופט מין דאס אויף היינטיק לשון.

שרה שענירער האט די באוועגונג נישט גישאפן.

זי האט זי גיבוירן.

דעריבער איז עס מעגלעך גיוועזן, אז אפילו ווען די באוועגונג האט זיך קאלאסאל צוואוקסן, „אריבערגיוואקסן״ לאנג ארויס פון די פרימיטיוו־ג׳צייכנטע ראמין, האט אנגינומין נייע פארמין, אנטוויקלטערע מיט פראגראמין און מעטאדן — איז דאך שרה שענירער אלץ גיבליבן אין צענטער.

ווייל זי האט נישט גישאפן די באוועגונג מיטן מוח — מ ו ח ו ת האט זי צוגילאזט יונגערע, גיבילדעטערע, ביי איר איז דאך אלץ סוף־כל־סוף גיוועזן אזוי פשוט; זי האט די באוועגונג גישאפן מיטן הארץ — גינערט מיטן הארץ ביז די לעצטע מינוטן.

זי האט די באוועגונג גיבוירן. „גינייט קליידער פאר דער נשמה״.

און אזוי איז זי פארבליבן די מאמע פון דער באוועגונג — פון היינט ביז אייביק.

ד׳

היינטיקע וועלט האט אנגיוואוירן דעם דרך־ארץ פאר „גרויסע מענטשן״.

אלץ איז דאך היינט אזוי גיווארן אזוי פארמולמעסיק.

מענטשן פון מויל, מענטשן פון פען און איניווייניק קליינטשיקע נשמות.

און אויב ס׳איז ביי זיי פאראן גיוועזן עפיס ווארימקייט, עפיס מענטשלעכקייט — ...רט עס אויסגירינין במשך הזמן. בלייבט נאר ט׳וקינע פארמאליסטיק אין א צוואוקסינער „איך״.

...ער ס׳האט גיטראפן אויפן וועג שרה שענירער ע״ה האט דעם דרך־ארץ פאר גרויסע מענטשן צוריק באקומין.

ווער ס׳האט גיזען אט די קליינע איינגישרומפינע פרוי מיט די גרויסע ווארימע אויגן, מיט סארע נאטירלעכע זעלבסטפארשטענדלעכקייט זי האט גירעט וועגן דעם אלים אין וועלכן מיר די דרויסנדיקע, די וועלט־קענער זעען „פראבלעמאטיק״.

ווער ס׳האט זי גיהערט רעדן מיט די פשוטעווערטער און שוואכלעכער שטימע — און זיך גיוואונדערט איבער איר השקפה און איינדרוק — יענער האט פארשטאנין וואו ס׳ליגט דער יסוד פון מענטשלעכער גרויסקייט.

גרעסער פון אלע אונדזערע השגות.

אמתדיק הארץ, מא־אלישע קוואליטעט און פשטות וואס שטאמט פון נשמה־גאנצקייט און אט דאס איז גיוועזן שרה שענירער.

* * *

מענטשן וואס שאפן באוועגונגין — קען די באוועגונג פארשווינדן צוזאמין מיט זיי. מענטשן וואס פרעדיקן פארמולקיס, קלעבן עטיקעטן — שטארבן די פארמולקיס און די עטיקעטן גייען אפ צוזאמין מיט זיי.

נישט אזוי — מענטשן וואס ג י ב ו י ר ן באוועגונגין פון זיך א ר ו י ס, מענטשן וואס זענין גישיקט פון השגחה אויספילן בלויזן פון א דור, מענטשן וואס זענין גיבענטשט מיט א סך הארץ, גאנצקייט און פשטות.

ק ו ם א ו ן ז ע:

תמיד לעבן זיי אין דער באוועגונג, אפילו ווען זיי זענין שוין נישטא.

ק ו ם א ו ן ז ע:

קינדערישע קעפלעך, הונדערטער, טויזנטער, אין הונדערטער שטעט און שטעטלעך שטייען גיבויגן און פארגיסן טרערן, באוויינין זייער מוטער שרה שענירער ע״ה.

אבער אין דעם גיוויין ליגט די טרייסט.

„שרת שענירער גישטארבן״.

גישטארבן?

שרה שענירער לעבט אין די הערצער פון די אלע קינדער.

גיקליבינע פערל

גיזאמלט פון
א. שנור

נאכדרוק פארבאטן.

[redacted]

תורה־ווערטער, גידאנקין און אפאריזמין פון יידישע גרויסע מענטשן.

א׳

דערפאר עסט מין פסח מצה פארן מרור, ווייל השי״ת באשאפט די רפואה פאר דער מכה.

(רמזי דחכמתא)

ב׳

דער שיעור פון חמץ איז ווען א ווייצל צושפאלט זיך. אויב ס׳איז דא מחלוקת, צושפליטערונגין איז עס חמץ גמור...

(תורת חיים)

ג׳

כל חמירא וחמיעא דאיכא — אלע מיני חמץ וואס זענין נאר פאראן, ברשותי — גיפינין זיך אין מיין רשות. אלץ טרעפט מין ביי מיר. דלא חזיתי — כ׳האב מיך נעביך גאר נישט ארומגיזעען.

(בוצינא דנהורא)

ד׳

קדש — אויב ווילסט זיך הייליקן, ורחץ — ווילסט דיך רייניקן, כר—פת — גיב׳זשע א קישן און ברויט פארן צווייטן, יחץ — טייל דיך מיט אים. מגיד זאלסט אים ס׳ערשטע ווארט זאגן, ו חצה — וואש דיך!

(ר׳ מאירל פרעמישלאנצר)

ה׳

יחץ — צוטייל דיך אייביק אויף חצי־זכאי און חצי־חייב, גידענק אז יעדע מעשה דיינע קען איבערוועגן.

(תולדות אדם)

ו׳

חכם מה הוא אומר, רשע מה ה׳א אומר — אינים דיבור פון מענטש דערקענט מין זיין גייסטיקן ניווא. חכם מה הוא — וואס ער איז, אומר — זאגט ער. רשע מה הוא — וואס ער איז, אומר — זאגט ער, אלץ אין פשוטן דיבור.

(רבי ר׳ ברוכל)

ז׳

דער חכם שטייט נאנט ביים רשע, דערפאר ווייל א ייד גייט מ ט חכמות, מיט חקירות — איז זייער לייכט אריבערצוגיין צום רשע.

(ארין העדות)

ח׳

מ׳הייבט אויף די קערה צו באווייזן אז די אכילה פון פסח איז א דערהויבינע לאבינו שבשמים.

(תפארת שלמה)

ט׳

כל אחד בודק עד מקום שידו מגעת — יעדער דארף בודק זיין דעם חמץ, דעם אייגינעם, וויפיל ער קען, והשאר מבטלו — און דאס איבריקע קען ער מבטל זיין בלבו — מיט א שטיקעלע הארץ.

(ר׳ אהרן מקארלין)

י׳

פרו וישרצו וירבו — זיי האבן באקומען א סך גי..ות, ויעצמו — האבן זיי זיך גישטארקט, במאד מאד — מיטן מאמר חז״ל „מאד מאד הוי שפל רוח״.

(ר׳ משה לייב סאסאווער)

י״א

והי׳ מספרים ביציאת מצרים — זיי האבן דערציילט, ארייגילערנט אין יציאת מצרים, כל אותו הלילה — די היינטיקע נאכט, דעם סיפור פון אונדזער גלות.

(שער המלך)

י״ב

הבה נתחכמה לו — די מצרים האבן גיוואלט די יידן „אויסקלוגן״ זיי ציוויליזירן, חכמדיק מאכן.

(דער ראפשיצער)

י״ג

ויאנחו בני ישראל מן העבודה — א מעשה מיט א קצב וואס האט גיהאקט פלייש האט ער גיגעבן א האק אין שבת אריין. ווי ער האט זיך דערמאנט אז ס׳איז שבת האט ער גיגעבן א לויף אין שול אריין, ווי ער האט גיטראפן צו לכה־דודי האט ער גיגעבן א שווערץ זיפץ. דער זיפץ איז נישט גיוועזן דער קצב נאר דער ייד האט ארויסגיזיפצט פון אים.

ויאנחו בני ישראל מן העבודה — דער ייד האט פון זיי ארויסגיזיפצט, דעריבער וידע אלקים.

(דער אלעקסאנדערער רבי, זיין לשון)

י״ד

לך, אף לך — דאס וואס מע זאגט צו דיר מע טוט מצוות גיהער אויך צו דיר, מיט דיין כוח.

(שפת אמת)

שרה שענירער

(פון אירע שריפטן)

וואס לערנט אונדז דער קרבן פסח?

און ווידער גרייטן מיר זיך אויפצונעמען דעם ליבן גאסט אונדזערן, דעם יום־ט פסח. אלע גרייטן מיר גלייך, און אונטערשיד צי ארים אדער רייך.

און מערקווירדיק! ווען מע וויל ביי נישט־יידן, וואסערע ס׳איז וויכטיקע גישעענישן פאראייביקן מאכט מען דענקמעלער פון שטיין און אייזן. דערמיט וויל מען שטענדיק גידענקען די דאזיקע גישעענישן. אבער מע דערגרייכט א פארקערטן רעזולטאט, ווייל די באטרעפנדע גישעעניש גייט ארויס פון לעבידיקן זכרון און ווערט פארוואנדלט אין טויטן מארמאר. ווי אנדערש איז עס אבער ביי אונדזער גידענקען אין די היסטארישע גישעענישן, וואס אונדזערע עלטערן האבן אמאל איבערגילעבט. מיר שטעלן נישט קיין טויטע שטיינערנע דענקמעלער, כדי נישט צו פארגעסן די גרויסע פ..סירונגען פון אונדזער פאלק. מיר באנוצן זיך דערצו מיט פשוטע אבער מיט לעבידיקע מיטלען. דאס שטיקל ארימע ברויט און ביסל ביטערע קרייטעכצער, וואס מיר טראגן צו צו אונדזער מויל מיט אונדזערע אייגינע הענט, יעדיס יאר מאכט אונדז אויפן לעבידיקן אופן גידענקען אין דעם גרויסן יום־טוב פסח און אלץ, וואס איז מיט אים פארבונדן.

און מיר גידענקען טאקי קלאר ווי מיר זענען אמאל גיוועזן א מענטשן־מאסע, וואס האט גישמאכטיט אין שקלאפן־קייטן אין א פרעמד לאנד, כאטש ס׳זענען שוין טויזנטער יארן אדורך זייט דאס איז גישען און מיר ווייסן אויך, אז דאס דאזיקע האט דער אייבערשטער נאך מיט א סך יארן פריער גילאזט מאכן ווייסן אונדזער עלטער־זיידן אברהם. און אזוי איז טאקי שפעטער גישען.

און פונקט ווי ביי דעם ברית בין הבתרים ווען דער אייבערשטער האט מודיע גיוועזן אברהמען וועגן גלות פון זיינע קינדער שטייט: „קחה לי עגלה משלשת״... אזוי ווען זיי זענען שפעטער אויסגילייזט גיווארן שטייט אויך: „ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית״ — און זאל זיך נעמען יעדער מאן א שעפסל צום מקריב זיין דעם קרבן פסח. פאר אן־עלטערן־הויז, א שעפסל פאר א הויז.

„איש״ — יעדער מאן איז מחויב זיך צו באטייליקן אין דער מצווה פון קרבן פסח. זאל אפילו דאס פאלק ישראל זיין אזוי צאלרייך ווי דאס זאמד ביים ברעג ים — מוז פונדעסטוועגן יעדער איינצלנער מיטגליד פון דאזיקן פאלק מיטברענגען זיין אייגינעם קרבן פסח, וואס בלייבט אבער אויך אין דער זעלבער צייט א „קרבן צבור״. דער פרט פאראייניקט זיך דא אלזא מיטן כלל גימיינזאם אויסצופירן די מצווה פון ג־ט ב״ה.

שה — דאס קרבן האט אויך גידארפט זיין פון שעפסל. דאס איז דערפאר, ווייל פונקט ווי א שעפסל פאלגט זיין פאסטעך שטיל און גידולדיק, אזוי דארף אויך דאס פאלק ישראל איבערגעבן זיך צו פאלגן די גיבאטן פון זיין ג־ט.

שה לבית אבות, שה לבית — א שעפסל ברענגין פארן עלטערן־הויז און דערנאך א שעפסל פארן אייגינים הויז. דאס הייסט צום־ערשט דארף מען דערפילן די פליכטן פאר די עלטערן, כון וועלכע מע איז דערצויגן גיווארן. זיי, די עלט רן דארף מען גיטריי אפדינען און זיך פון זיי לערנען צו גיין אין גוטן וועג, און, דער ך ערשט קען מען אליין בויען א הויז, און אויך עס בויען לויטן מוסטער פון די עלטערן. די דאזיקע פאמיליע־צוגיבינדנקייט און ריינקייט איז טאקי גיוועזן שטענדיק א כאראקטעריסטישער צייכן פונים יידישן הויז אין אלטע צייטן.

„ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכינו״ — און אויב דאס הויז וועט זיין צו קליין צו פארנוצן דאס גאנצע שעפסל, טא מין זאל זיך צונעמען פאר א שותף דעם שכן.

יא, דאס לאזט אונדז קלאר הערן, אז ווען מיר האבן צופיל וויפל מיר דארפן צום עסן, דארפן מיר זיך גלייך טיילן מיטן שכן. נישט אוועקלייגן אויף אן־אנדער מאל און לאזן דערוויל דעם צווייטן הונגערן. און פונקט ווי ביים מן האט מין נישט גיטארט איבערלאזן אויף מארגן נאר מ׳האט גידארפט האבן בטחון אויף השי״ת, אז ער וועט מארגן ווידער געבן, אזוי אויך טאר פון קרבן פסח נישט איבערבלייבן אויף מארגן, נייערט, זיך שטענדיק טיילן מיט דעם איבריקן וואס מ׳האט מיטן שכן.

און אזוי לאזט אונדז די תורה הערן ווייטער:

„איש לפי אכלו תכסו״ — יעדער זאל נאר עסן וויפל ער דארף און די רעשט אוועקגעבן דעם אנדערן, וואס איך א גלייכבארעכטיקטער מיטגליד פון דער גיזעלשאפט צו מיטגיניסן פון ג־טס מתנה.

נאך מער: כדי צו טיילן זיך מיטן צווייטן, וואס האט נישט, איז נישט גינוג צוווארטן ביז יענער וועט קומען און פארלאנגען, נייערט מע איז מחויב אים אויפצוזוכן און געבן זיין חלק, כדי צו קענין זיך שטעלן דערנאך פאר ג־ט ב״ה און זאגן: „בערתי הקודש מן הבית״ — כ׳האב אויסגירוימט דאס הייליקע פון הויז דערמיט, וואס כ׳האב גיגעבן דעם לוי, דעם יתום און אלמנה זייער חלק, וואס עס איז גיוועזן פאר מיר אסור צו באנוצן אלס הייליקטום.

לאמיר אלזא יידישע טעכטער זיך ארייינטראכטן אין די דאזיקע יידישע מידות און זיך באמיען צו ארויינין אונדזער לעבן אין זייער גייסט, כדי דערמיט ווערט צו זיין דעם אייבערשטנס גאולה שלימה.

איר גייסט לעבט צווישן אונדז

פון מגר. ביילא גראס־פאסטאג

ס־לאזט זיך גאר נישט צוגלייבן, אז ביסט שוין מער נישטא צווישן אונדז! און בעת מיר האבן דא ערשט מיט א קנאפע צוויי יאר צוריק אזוי פיל הארציקע ברכות גיוואונטשן, אריכת ימים ושנים — ווער האט זיך גיקאנט ריכטן, אז היינט וועלן מיר שוין נאך דיר הספדים שרייבן?!

מיר וועלן שוין מער נישט זען דיין איינגיבויגן, דערפאר אבער שטענדיק רירוודיק גישטאלט; ס׳וועלן שוין מער נישם קוקן אויף אונדז דיינע טיפע — און אזוי נאאיווע אויגן.

מיר וועלן שוין מער נישט הערן דיינע פערלדיקע ווערטער, דיינע תורה־שמועסן, אין די פייערלעכע שטימונג־שעהן פון שלש־סעודות; וועסט אונדז שוין מער נישט דערציילן די וואונדערלעכע מאמענטן פון דיין לעבן, וואס זענען אזוי שטארק גיוועזן צונויפגיפלאכטן מיט דיין „בית־יעקב״. — —

אבער פונדעסטוועגן — ניין, כ׳וועל קיינמאל נישט פארגעסן די רגע אין לעבן ווען כ׳האב איר, מיט אכצן יאר צוריק, צום ערשטן מאל, גיזען! גיוועזן איז דאס גראד אום חנוכה. די נפטרת האט איינגיארדנט אין קראקע ס׳ערשטע מאל א חנוכה־פארשטעלונג פאר די יידישע פרויען, כדי זיי צו באקענין מיטן „בית־יעקב״.

זיצנדיק אויף דער שויס פון מיין מאמין תחי׳, האב איך מיט פארכאפטע אויגן באקוקט דאס גיוועזינע בילד: אויסגישטעלט זענין גיוועזן אין דער ריי חנהס זיבן זין, דער קיניג מיט זיין גאלד־פינקלדיקער קרוין און טיף אויף דער סצענע איז גיזעסן זי אליין — די שעפערן און אויספירערן פונים גאנצן ווערק.

אין זכרון האט זיך מיר טיף איינגיקריצט איר סילועט — פול מיט עפיס א גיהיימין כוח און פאטענציעלער קראפט. כ׳גידענק, אז כ׳האב זיך נישט גיקענט דערווארטן דעם מארגנדיקן טאג, כדי זיך צו פארשרייבן אלס תלמידה פון ערשטן אלף־בית קורס אין דער נאר וואס גיגרינדיטער בית־יעקב־שול.

און היינט — גיב איך אפ א שבח דעם רבונו של עולם פאר דער גרויסער זכיה, וואס ער האט מיך מזכה גיוועזן במשך אכצן יאר צו זיין נאנט אין איר סביבה, זי גוט צו קענין און מיטהעלפן איר אין דער ארביט.

ווער ס׳האט פרוי שענירער נענטער נישט גיקענט, דער קען זיך בכלל נישט פארשטעלן, וואסערע טעטיקע, ארבינזאמע און אומדערמידלעכע פרוי דאס איז גיוועזן.

קוים האט זיך נאר גימאכט א פרייע מינוט אין סעמינאר, איז זי שוין גרייט גיוועזן עפיס צו טון. ווי לאנג זי האט מיטן בית־יעקב גיפירט ביזן טאג פון איר קראנק ווערן, האט זי ממש קיין איינציקן טאג, קיין איינציקע שעה נישט אדורכגילאזן פון דער דאזיקער עבודת־הקודש. אויב שוין נישט אין אונדזער קרייז אין קראקע — איז דאס גיוועזן אין אנדערע, פארווארפינע שטעט און שטעטלעך, צווישן אנדערע אירע קינדער. זי האט זיך קיינמאל נישט באגנוגנט בלויז מיט איר ארביט אין סעמינאר, נאר מיט א פילבארער האנט האט זי פערזענלעך אנגיפירט מיט דער גאנצער באוועגונג.

אין די אוונטן, נאך די שווערע ארביטזאמע טעג, נאך די שמועסן אין „בנות״, נאך די פארשידנסטע בארעטינגין — פלעג זי זיך ערשט אויפסנייי זיך אוועקזעצן צו דער ארביט, פארגעסן איינגאנצן אין זיך אליין, נישט גידענקט, אז אויך זי דארף זיך אפרוען.

אין די שפעטע נאכט־שעהן האט נאך גילויכטן די לאמפ אין אירע פענצטער, דאס פלעג פרוי שענירער ע״ה באענטפערן איר גרויסע קארעספאנדענץ, די פיל בריוו וואס האבן איר מיטגיטיילט אפילו וועגן די קלענצטע גישעענישן אין דער פארווארפנסטער שול. נישט גיוועזן דער פאל, זי זאל אויף א בריוו נישט אפענטפערן — אלע שולן זענין איר גיוועזן גלייך טייער און נאנט.

און צי דארף מין נאך דערמאנין וועגן איר שטענדיקער מיטארביט אין אונדזער בית־יעקב־זשורנאל? אירע איינפאכע, פשוטע ווערטער פלעגן דאך רעדן צו אונדז פון יעדן פרישן נומער. נישט גיוועזן דער ענין, אין וועלכן זי זאל נישט לאזן הערן איר שטארק, דעצידירנד ווארט. און איר ווארט, דאס ווייסן דאך אלע, איז שטענדיק גיוועזן דיקטירט פון אמת־יידישן קוק אויף דער וועלט, דעריבער טאקי, צוליב איר גרויסער אהבה צו יידן און יידישקייט, האט זי גיקענט אזוי פיל ארביטן און גרויסיט לייסטן. צוזאמין מיט דער גרויסער עבודה פאר בית־יעקב האט זי אויך גיפינין נאך צייט עוסק צו זיין אין צי..ק ענינים.

מיט צדקה־זאכן פלעג זי זיך באזונדער שטארק באשעפטיקן אין דער פעריעס־צייט ווען אין סעמינאר זענין קיין לימודים נישט פארגיקומין. גאנצע טעג פלעג זי אויסמעסטן הויכע שטאקן־טרעפן און צונויפזאמלין געלט אויף צדקה.

אין איינים פון אזעלכע טעג, דערמאן איך זיך, ווען זי האט האט זיך פאר מיר באקלאגט, אז די פיס טון איר שטארק ווי און איך האב איר אויפמערקזאם גימאכט, אז זי גייט צופיל, האט זי מיר מניה וביה אפגיענטפערט: „ס׳איז באמת א פלא: א גאנץ יאר טון מיר די פיס וויי; בשעת די פעריעס אבער, ווען כ׳גיי נאך צדקה, הערט מיר אויף וויי צו טון!״ — —

נישט קיין וואונדער דעריבער, וואס יעדער קראנקער, יעדער ארימאן און יעדער כר־נפש פלעג זיך צו איר ווענדן נאך הילף, בעטן איר אויפזיכט און א סך פאמיליעס זענין דורך איר גענצלעך אויסגיהאלטן גיווארן. טויזנטער, טויזנטער זלאטיס, וועלכע זי האט מיט שווערע מי און מאטער צונויפגיזאמלט, פלעגן דורך איר צוטיילט ווערן. שטענדיק פלעג דאס געלט אנגילייגט ווערן אויפן גיהעריקן און פאסיקן צוועק.

און אפילו בעת איר שווערער און גיפערלעכער קרענק, האט זי אויך אויף א מינוט אפילו נישט איבערגיריסן איר הייליקע ארביט. נאכמער: אין די לעצטע שעהן פון איר לעבן האט זי גילערנט אירע נאנטסטע ווייטער פארטצוזעצן די פארשידינע צדקה־ארביטן, וואס זי האט אנגיהויבן און נישט דערלעבט צו פארענדיקן. אזוי ארום האט זי ממש אין די לעצטע רגעס פון איר רייכן לעבן, צום לעצטן מאל, ארייינגיצויגן אנדערע אינים קרייז פון איר גרויסער און רייכער טעטיקייט — ווי זי פלעג ..! שטענדיק טון במשך איר גאנץ לעבן.

ליידער, ליידער איז זי שוין מער נישטא! אבער **א י ר ג י י ס ט** וואס איז אייביק גיוועזן אזוי אקטיוו און אזוי שעפעריש, לעבט ווייטער צווישן אונדז! שרה שענירערס גייסט און איר ..טויס־קראפט צו מעשים וועט אונדז ווייטער געבן כוח פארטצוזעצן די הייליקע ארביט, וואס איז דורך איר אנגיהויבן גיווארן!

שרה פעסא גוטמארגן

דאס ניסן־בריוול פון פרוי שענירער ע״ה

מיטן אנקומין פון חודש ניסן מיט זיין גישיכטע־רייכקייט פלעגן מיר באקומין פון פרוי שענירער ע״ה אן־אויפפאדערונג א סך צו שמועסן מיט די קינדער וועגן צניעות. דערקלערן זיי דאס גרויסע חשיבות פון אן־עכט יידיש באשיידינים גאנג, דערביי האט זי אנגיוויזן פאסיק מאטעריאל פאר יונגערע קינדער אין „קינדער־גארטן״ „שרהלע איז גירעכט גיוועזן״. איר גרעסטע שמחה איז גיוועזן ווען זי האט באקומין גוטע גרוסן פון די דערפאלגן נאך אזעלכע שמועסן.

ווידער שטייען מיר היינט, פריש און מונטער, אין דעם חודש ניסן וואס דערמאנט פון ג־טס נסים און שפראדלט מיט שמחה און בטחון. אבער פאר אונדז לערערנס איז דער היינטיקער חודש ניסן מיט א שווערן פארלוסט. מיר וועלן מער נישט באקומין דאס בריוול פון דער מאמע שרה ע״ה, דאס בריוול וואס פלעג אזוי מחזק זיין, אנפולן און פארפלאנצן אויף שפעטער, אויף ווייטער מיט אזוי פיל פרייד און יידישקייט — דאס בריוול איז מער נישטא. מיר דארפן אבער מקבל זיין באהבה און זאגן ג־ט איז גירעכט און זיין משפט איז גירעכט. מיר מוזן זיך באפרידיקן מיטן הויפט־גידאנק און עיקר פון אירע בריוו.

„אין זכות פון נשים צדקניות, זענין יידן גיווארן אויסגילייזט פון מצרים״. די ..ערערשאפט, די גייסטיקע יורשים פון אונדזער גרויסע מאמע מוזן זיך איצט אליין פאדערן און וועקן, דאס, וואס ס׳איז גיוועזן איר שטענדיקער וואונטש ביים לעבן און דאס וועט איר פארשאפן נחת אין קבר.

מיינע יונגע תלמידות פון די ב״י קורסן ביז די עלצטע האבן באשלאסן. די מאמע שרה ע״ה צו לייגן א מתנה אין איר קבר און היטן איר אנדענקין מיט: יידיש צו רעדן, יידיש צו קליידן און מיט יידישע נעמען זיך צו רופן.

זאלן זיך אלע אירע ב״י קינדער פאראייניקן מיט דער דאזיקער מתנה, איר נחת פארשאפן. מיט דעם דערמאנין איר ווארט, ס׳זאלן זיין שפתותי׳ דובבות בקבר — אירע ליפן זאלן שעפטשן אין קבר, ווי אייביק א תפלה פאר אונדז און פארן גאנצן יידישן פאלק.

ראבזשין דרעמ׳

גרויסע צילן און קליינע וועגן

— פון —
יהודה לייב אָרלעאַן

המון

ג. — פאַרוואָס האָט איר אייער זון גיגעבן אין אַ וועלטלעכער שולע? וואו דען זאָל איך געבן, אין אַ רעליגיעזער אפשר? ס־וועט סיי ווי גאָר נישט העלפן. באַקענט זיך מיט דעם ציפער פון די קינדער, וואָס האָבן באַזוכט דאָס לעצטע יאָר אַ חדר און זעט וויפל ס־איז פון זיי גיבליבן ביים יידישקייט? די גאַנצע אַרביט פאַר רעליגיעזער דערציאונג גייט לאיבוד. די יוגנט איז נישט בכוח זיך אַנטקייגן צו שטעלן דעם שטראָם פון דער צייט. אַ שאָד די מי פון טאַטע-מאַמע, אַ שאָד די מאַטערניש פונים קינד. צי וואָס פטרן אומזיסט די כוחות?

— אַ גרויסער פּראָצענט איז דאָך אָבער פאָרט גיבליבן יידיש. פאַרוואָס זאָלט איר חשבונען איבערן וויכטיקסטן לעבנס מאָמענט? אפשר וואָלט גאָר אייער קינד גיוועזן פון די איבערגיבליבענע, פון די גיראַטעוועטע?

— וואָס טויגן מיר אייערע ריידן? איר האָט דאָך ציפערן, דער אונטערגאַנג פונים רעליגיעזן יידנטום שטייט דאָך אונטער דער טיר. נאָך עטלעכע, נאָך עטלעכע, די צאָל ווערט דאָך כסדר קלענער.

— וואָס טויגן מיר אייערע חשבונות? יידן האָבן שוין גיהאַט ערגערע צייטן. יידן זענען שוין גיוועזן אין אַ פיל קלענערער צאָל, ווי היינט. פונדעסטוועגן זענען מיר טויזנטער יאָרן דורכגיגאַנגען. מיך, זעט איר, גייט קיין זאַך נישט אָן, כ-טו מיין פליכט און גיב מיין קינד אַ רעליגיעזער דערציאונג. מענטשלעכע חשבונות אַנטוישן אָפט. יידן זענען זענען גיוועזן און יידן וועלן בלייבן. אין לעבנס-זאַכן איז פאַר מיר דער מיעוט אויך אַ גרויסער שאַנס. ווען אַפילו נישט, באַפרייט דאָס מיך נישט פון מיין פליכט, וועגן רעזולטאַט גייט מיך נישט אָן.

ד. — נישטאָ. דאַכט זיך נאָך אַזאַ אומזין, ווי דער דראַנג צו לוקסוס. יעדער לוקסוס-גיברויך איז דאָך נאָר אַ רעזולטאַט פון גאווה־ און קנאה־גיפילן. ווי נאָר איר פּרוּווט אָבער באַווייזן עמיצן פון אונדז די גרונטלאָזיקייט פון אַזאַ גברויך, וועט אייך יענער באַלד אָנציען אַ סעריע מיט ציפערן וועגן דעם וואוקס פון דער אינדוסטריע, וועגן דער פאַרצווייגונג אין האַנדל, וואָס איז נאָר אַ דאַנק דעם גיברויך פון לוקסוס-אַרטיקלען.

— ווען אַלע מענטשן זאָלן אויפהערן צו באַנוצן זיך מיט לוקסוס-זאַכן — טענהט אַזאַ איינער — וועלן דאָך דריי פירטל פון אינדוסטריע-צווייגן אונטערגיין. פון וואָס וועט מען ציען חיונה?

— ס-האַלט דאָך אָבער נאָך נישט ביים משנה זיין די טבע פון מענטשן. וואָס דאַרפט שוין מאַכן אַזעלכע גרויסציגיקע חשבונות. דערווייל האַלט עס דאָך נאָר ביי אייך אַליין. איר זאָלט נישט דאַרן אייער קאָפּ פאַר אַלערליי שטותים, איר זאָלט אייערע כוחות נישט אַריינלייגן אין העלצער און שמאַטעס. די אינדוסטריע גייט נאָך דערמיט נישט אונטער. די וועלט בלייבט נאָך וועלט. אָבער צו וואָס זאָלט איר זיך מיטשלעפּן אינים לוקסוס-תהום אַריין?

ה. מע בויט ארץ-ישראל. מע פירט אַריין די ציוויליזאַציע. מע פאַרמירט דאָס דאָרטיקע לעבן לויטן היינט-צייטיקן שניט. מע ריכטיט איין באַנען, אויטאָמאָביל-קאָמוניקאַציע, לופט-שיפן, פּאָסט, טעלעגראַף, ראַדיאָ, נייסטע מאַשינען און די קאָמפּליצירסטע פאַבריקן. פאַרבינדונג מיט דער גאַנצער וועלט, שנעלער אַרביטס-טעמפּאָ א. אַז. וו.

— וועט מען דערביי קענען דערהאַלטן דעם שבת? איז דען דער חילול-שבת אין אַ מאָדערנער מלוכה נישט אומפאַרמיידלעך? קען מען דען אָפּשטעלן דעם אימפּעט פונים לעבן אויף אַ טאָג אין דער וואָך? קען מען זיך דען איזאָלירן פון דער גאַנצער וועלט? ———

— וואָסער שאלה קען דאָ זיין? ס-איז דאָך עפּיס שבת. וואָס קען מען דאָ איינווענדן? שבת מוז מען דאָך היטן.

— וואָס הייסט, מע מוז היטן? — רופט זיך שוין דערביי אַ משכיל־זיירטער יונגערמאַנטשיק — דאָס באַווייזט דאָך די צייטלעכקייט פונים שבת־אינסטיטוט לויטן רעליגיעזן יידנטום. אויב ס־איז נישט דורכפירבאַר פאַר אַ מאָדערן מלוכה־לעבן, פאַרלירט דאָך עס פון זיין אייביקייט-כאַראַקטער. די יידישע מלוכה איז דאָך אַ טאַט-זאַך. זי מוז דאָך ווען עס איז צושטאַנד קומען. וואָס וועט איר דעמלט טון מיטן שבת? אויב ס-וועט סיי ווי אוממעגלעך זיין צו דערהאַלטן דעם שבת, לויט זיין איצטיקער פאָרים, אין דער קינפטיקער מלוכה, טאַ צו וואָס יעצט אַזוי פיל גיקוועלט ווערן פון אים? יידן, וואָס גלייבן אין „מלכות ישראל“ מוזן דאָך סיי ווי דעם שבת רעפאָרמירן.

— פאַר וואָס זעט איר אָבער נישט די גרונטלאָזיקייט פון אייער גאַנצן חשבון? ראשית, ווער זאָגט עס אייך, אַז די איצטיקע ציוויליזאַציע און לעבנס־טומל וועט אַזוי לאַנג אָנהאַלטן? פון וואַניט זענט איר דאָס אַזוי זיכער, אַז דאָס לעבן וועט ביז דעמלט, ווען דאָס זאָל נישט גישען, נישט אָננעמען גאַנץ אַנדערע פאָרמען? צי איז טאַקי די מאָדערנע קולטור גאַראַנטירט מיט אייביקייט? פאַר וואָס זאָלט איר עס אַזוי גלייבן, אַז דער שבת וועט מוזן זיך פאַרבייגן צוליב דער ציוויליזאַציע? אפשר גאָר פאַרקערט? והשנית, צי זענען טאַקי די וויסנשאַפטלער, די יידישע וויסנשאַפטלער מחויב אויסצוטראַכטן פאַר די גויים טייוולאַנישע מאַשינען אומצוברענגען מענטשן, אדער גאָר פאַרוואָרפן די וועלט מיט המצאות, ווי אַזוי צו פטרן די יאָרן אין פאַרגניגנס? פאַר וואָס זאָלן זיי טאַקי נישט אויסנוצן זייערע כשרונות ממציא צו זיין אַזעלכע אַפּאַראַטן און מאַשינען, וואָס זאָלן דערהאַלטן דעם גאַנג פון לעבן אויף פיר און צוואַנציק שעה אָן מענטשן? והשלישית, ווער זאָגט דאָס דען, אַז מע דאַרף טאַקי נישט ברענגען פאַר אַ קרבן דעם גאַנצן הי-הא צוליבן שבת? פאַר וואָס זאָלן טאַקי מענטשן אַזוי פאַרשקלאַפט זיין צו דער ציוויליזאַציע? פאַר וואָס זאָל טאַקי דער שבת אויך די שוואַרצע אַרביטער נישט ברענגען באַפרייאונג? פאַרוואָס זאָל די ציוויליזאַציע טייל שענקען די באַקוועמסטע תענוגים און די אַנדערע צו וואַרפן אַ פאַרשאָלטן לעבן? דער שבת איז שוין אויסגישטאַנען גינוג אָנגריף. מסתמא וועט ער אויך דעם צופוילטן כוח פון דער ציוויליזאַציע בייקומען. ווי קען דער שבת גירירט ווערן צוליב אַזעלכע לופט-חשבונות? צי איז נאָך פאַראַן אַ מער קיילעכדיקערע זאַך, ווי דאָס לעבן, וואָס טוישט כסדר זיינע פאָרמען? צי דאַרף מען צוליב אַזעלכע חשבונות אויף אַ האָר חלילה מטיל ספק זיין אין דער אייביקייט פון שבת?

דער באַגרינדער פונים וויסנשאַפטלעכן סאָציאַליזם, קאַרל מאַרקס האָט גיהאַלטן אין איין רעכענען און אויפגישטעלט אויפן יסוד פון זיינע חשבונות אַ גינויען פּלאַן איבער דער צוקונפט פון דער וועלט-ווירטשאַפט און עקאָנאָמיק. זיינע הנחות האָבן זיך אַזוי פעסט איינגיפונדירעוועט אין די מוחות פון פיל עקאָנאָמיסטן, אַז מ-האָט אויף זיי צענטליקער יאָרן, גיבויט די גאַנצע סאָציאַליסטישע באַוועגונג. נאָך היינט איז מען נאָך אַפילו איינגיגלייבט אין זייער גרונטלעכקייט.

איז אָבער גיקומען זיינס אַן־אייגענער תלמיד, דער סאָציאַליסטישער טעאָרעטיקער עדוואַרד בערנשטיין און האָט אים אַטאַקירט מיט אייזערנע שאלות. ער האָט אים טריט ביי טריט גיוויזן, ווי דאָס לעבן גייט דווקא אין אַ פאַרקערטער ריכטונג, ווי מאַרקס האָט אויסגירעכנט. ער האָט אויסגירעכנט, אַז די קליינע זעלבסשטענדיקע ווירטשאַפטן מוז פאַרשלינגען ווערן דורך דער קאָנצענטראַציע פונים קאַפּיטאַל אין איינצלנע הענט אדער אין דער מלוכה. דאָס לעבן האָט באַוויזן, אַז באַלד נאָכדעם זענען מיטלשטאַנדס-אונטערנעמונגען כסדר גיוואַקסן. דער מאַרקסיזם האַלט, אַז צווישן דעם פּראָלעטאַריאַט און דער בורזשואַזיע מוז הערשן אַ פולשטענדיקער קאַמף. דאָס לעבן האָט אָבער דווקא באַוויזן, ווי דורך סאָציאַלע רעפאָרמען איז דער אַנטאַגאָניזם באַדייטנד אָפּגישוואַכט גיוואָרן. דער נישט קלענערער קאָפּ פאַר מאַרקסן, דער שאַרפזיניקער קריטיקער עדוואַרד בערנשטיין, האָט דעריבער אויפגיגעבן די שיטה, וואָס רעכנט אויס גינוי דעם עקאָנאָמישן עתיד. יעדע אויסרעכנונג — האָט ער גיטענהט איז דאָ אַן-אַבסורד. מיר מוזן זיך לאָזן שווימען אויף די פּאַליס פונים לעבן. דאָס לעבן אַליין וועט אונדז שוין ווייזן דעם וועג.

אָבער אַ טייל פון אונדזער יוגנט לעבט נאָך אונטערן איינפלוס פון מאַרקסיסטישן דאָגמאַטיזם און פון אַלערליי חשבונות און פּלענער, וואָס וויסנשאַפטלער און גילערנטע טראָגן זיי אונטער. דאָס באַווייזט, ווי ווייט זיי זענען אויסגיוואָרצלט פונים יידנטום. ווי ווייט יידישע גישיכטע, יידישע וועלט־השקפה איז זיי פרעמד. אונטערצוגראָבן אַליין, מיט אייגענער פאַרשונג, דעם יסוד פון אַזעלכע חשבונות, דאַרף מען זיין גינוג ערלעך, שאַרפזיניק און מוטיק. יחידים אין אַ דור קענען זיך דערהויבן, אויפן יסוד פון אָביעקטיווע פאַקטן, אַרונטערצורייסן די אויטאָריטעט פון סטאַטיסטיקער און בעלי חשבונות. דער דורכשניטס מענטש איז צו שוואַך דערצו.

אָבער ווי קומט אַזאַ נאַכשלעפּעניש, אַזאַ בלינד פאַרגלייכן זיך, צו דער יידי-

ב

שער יוגנט? זי איז דאָך גיגאַנגען אין חדר אַריין, גילערנט חומש, איינגיפרעגט אין זיך דעם גיזונטן סקעפּטיציזם, דעם רעלאַטיוויטעטס בליק איבער דעם מהלך פונים לעבן. דאָס איז דאָך די יידישע לעבנס-חכמה. מ-איז גיווען נישט גירעאַל, אויסגירעכנט פאַרן היינט. מ־האָט זיך אָבער בשום אופן נישט גיפּלפּלט איבערן מאָרגן. דער ווייטער מאָרגן, דער גרויסער עתיד, דער נבואישער ענדציל האָט גישיינט פאַר די אויגן. אָבער דער וועג צו אים איז גיוועזן פאַרשפּאַרט. ס־איז נאָר גיוועזן פלאַץ אויף צו מאַכן איין טריט, הכסטנס אַ שפּריין. דער ייד איז אַפילו גיוועזן אַ רואה את הנולד, פאַראויסגיזעען דעם נאָענטן רעזולטאַט, אָבער קיין מאָל נישט אַרום־ישוועבט איבער די עקן פונים האָריזאָנט מיט אויסרעכנונגען.

עיני כסיל בקצה הארץ. אַ נאַר איז דער, וואָס מעסט אויס זיין גאַנג ביז צום צווייטן עק. דער ייד האָט קיין גישיכטע נישט גילערנט. ער האָט נאָר פאַרטיפט זיך און כסדר זיך גיקוויקט מיטן טעקסט פונים תנ״ך, מיטן פאַרלויף פון אַ פאַרהעלטניסמעסיק קליינער תקופה אין דער גישיכטע. דאָס איז פאַר אים גינוג גיוועזן. דאָ האָט ער דערזען דעם גאַנג פונים לעבן, דאָ האָט ער גילערנט זיך דורכשלייכן אין דעם שווערן זיגזאַג פון דער גישיכטע. דאָ האָט ער באַקומען דעם נאַטירלעך גיזונטן צוגאַנג צו זיין טעגלעכער אַרביט.

דאָס רוישיקע לעבן, די שווינדלדיקע ציפערן, די קלינגנדיקע שיטות האָבן די יידישע יוגנט צוטומלט. זי האָט גימוזט דערביי פאַרלירן די השפעה, וואָס דאָס חומשל און די איבריקע נבואה־ספרים האָבן אין די קינדער־יאָרן איר גיליפערט. שטיל, ערלעך און ריין מוז מען דאָס תנ״ך נעמען אין האַנט אַריין און איינהערן זיך אינים גאַנג פונים לעבן, צוקוקן זיך צו דער געטלעכער לענקונג אין דער גישיכטע.

(המשך קומט)

בריוו צו אַ חבֿרטע

פערדער בריוו

ליבע חבֿרטע:

איך מוז מודה זיין, אַז דו קעמפסט ווי אַ העלדין פאַר דיינע איבערצייגונגען. אָבער, ווייזט אויס, אַז דו האַלטסט שוין גאָר שמאָל, אין דעם דאָזיקן קאַמף, אַז דו האָסט שוין אַ פּנים אויסגישאָסן דיין גאַנצע אַמוניציע און דו כאַפּסט זיך, אין דיין פאַרצווייפלונג, אָן אין אַן־אַלט פאַרזשאַווערט גיווער... דו האָסט אַרויסגישלעפּט פון דעם שוין פאַרשטויבטן אַרכיוו אַזאַ גיוואַלטיקע קשיא:

„ווי קומט איר, דאָס הייסט: די אָרטאָדאָקסישע יידן, זיך צו מישן אין פּאָליטיק? אייער אַרביט דאַרף זיין לערנען און דאַווענען, אָבער נישט לויפן אין די סיימין און אין די שטאָט־ראַטן?״

נסים איז דיר גישען, חבֿרטע מיינע, דו האָסט זיך דערמאָנט און — דו ביסט „גיראַטעוועט“!.. איך באַדויער דיך אָבער, ליבע חבֿרטע, וואָס דו ביסט גיבליבן איינע אַליין אויפן פעלד פון קאַמף. דיינע אייגענע פּאַרטיי־חבֿרים האָבן שוין לאַנג דיין איצטיקע קשיא פאַרשטעקט ערגיץ אין אַן־אַלטן אַרכיוו. אונדזער גיזעלשאַפטלעך לעבן איז שוין לאַנג פאַר אַלע אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך. נאָר דו איינע אַליין, נעבעך, קומסט מיט דיין קשיא, ווי יענער „תם“ פון דער הגדה: „מה זאת?“ מוז מען דאָך דיר געבן צו פאַרשטיין דעם טייטש פון „עבדים היינו“... וואָרן צי מיינסטו, אַז בלויז איר מיט אייערע אָרגאַניזאַציעס קעמפט פאַר פרייהייט? אויך מיר קעמפן פאַר פרייהייט. דער חילוק איז, וואָס איר ווילט זיך באַפרייען פון ג—ט און פון יידישקייט און מיר ווילן זיך באַפרייען פון אייערע אומגיבעטענע טובות און פון גויאישקייט!

מיר פירן אַ קאַמף מיט אייך, מיר ווילן זיך באַפרייען פון אייך, אַז איר זאָלט נישט זיין אונדזערע פאַרשטייערס. איר זאָלט נישט רעדן אין אונדזער נאָמען, איר זאָלט נישט פאַרטיידיקן אונדזערע אינטערעסן, איר זאָלט נישט זיין קיין פירער פון אונדזער וועלט, איר זאָלט נישט פאַרפעסטן אונדזער לופט, איר זאָלט נישט פאַרשפּרייטן אַרום אונדז דעם סם־המות פון הפקרות און גייסטיקער פאַרדאַרבונג? אַ מאָל, ווען מיר האָבן נישט גיהאַט אַזאַ קאַמף צו פירן, ווען מיט יידישקייט זענען גיוועזן אויסגיפלאַסטערט די גאַסן פון אונדזערע שטעט און שטעטלעך, ווען מיט יידישע זאַמען זענען גיוועזן פאַרזייט די וועגן און שטעגן פון אונדזערע קינדער, זענען אונדזערע עלטערן גיזעסן רואיק על התורה ועל העבודה און אונדזערע קינדער האָבן זיך, ווי די שעפּעלעך ביי זייער זייט רואיק גיפּאַשעט אויף די ברייטע פעלדער און לאָנקעס פון תורה און דרך־ארץ. זענען אָבער היינט גיקומען אַנדערע צייטן, צייטן ווען די וועלף קומען צו לויפן פון זייערע ווייטע וועלדער און שלעפּן אַוועק כסדר די יונגע שעפּעלעך צו זיך אין זייערע פינצטערע נאָריס. — טאַ וואָס־זשע ווילט איר, פרעג איך דיך, וואָס־זשע דאַרפן טאַטעס צו טון אין אַזאַ צייט? ווי קומט אויס לויט אייער פאַרשטאַנד און לאָגיק? באַדאַרפן די טאַטעס אַזוי ווייטער רואיק זיצן און לערנען, אָדער זיי דאַרפן כאַפּן העק, גראַבליס און שטעקנס און נאָכיאָגן די וועלף און אַרויסרייסן די יונגע שעפּעלעך פון זייערע שאַרפע ציין?

יאָ, זאָגט איר, זיי דאַרפן פירן אַ קאַמף, כדי צו ראַטעווען, וואָס עס לאָזט זיך, אָדער נאָך מער, זיי דאַרפן אָננעמען פאַרהיטונג־מיטלען, אַז אַזעלכע פאַלן זאָלן בכלל נישט מעגלעך זיין. זיי דאַרפן אויסגראָבן גריבער אַרום זיי, זיי דאַרפן אויסשטעלן שאַנצן און דראָט־פאַרצוימונגען פון אַלע זייטן. מיט איין וואָרט: מע דאַרף פירן אַ קאַמף... אָט דאָס, ליבע חבֿרטע, איז דאָך דער ענטפער אויף דיין „גרויסער“ קשיא. פאַראַן צייטן, ווען מע מוז אַמאָל מפסיק זיין פון לערנען, ווען מע מוז קעמפן, ווען מע מוז זוכן עצות צו שיצן דאָס לעבן און די אינטערעסן פונים לעבן. ס־זענען פאַראַן צייטן אַזעלכע, ווען אייערע פּאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס קוקן נאָר אויס, אַז אונדזערע טאַטעס זאָלן נאָר זיצן און לערנען. גאָר נישט קוקן וואָס אַרום זיי טוט זיך, און זיי... זיי וועלן דערווייל שאַפן זייערע פאַראיינען, זיי וועלן דערווייל גרינדן זייערע שולן, זיי וועלן דערווייל איינאָרדנען זייערע פאַרלעזונגען, דרוקן זייערע צייטונגען, שרייבן זייערע ביכער, פאַרשפּרייטן זייער „תורה“ און דערנאָך...דערנאָך וועלן זיי אומיטום זיין אונדזערע פאַרשטייער און רעדן אין אונדזער נאָמען, אין נאָמען פון יידישן פאָלק און פון די יידישע מאַסן. אין די קהילות, אין די סיימין און אין די שטאָט־ראַטן, וועלן זיי גיוועלט ווערן. די מאַכט, דעם איינפלוס און אַלע גיבוירן פון גיזעלשאַפטלעכן לעבן, וועלן זיי האָבן. וואָס ס־איז גוט און וואָס ס־איז שלעכט, וואָס מיר ווילן יאָ און וואָס מיר ווילן נישט — וועלן זיי אַנטשיידן...

ניין, ליבע חבֿרטע! עס איז שוין גלייכער, אַז ס־זאָל זיין אַנדערש... „עת לעשות לה׳ — הפרו תורתך“. ווען מע דאַרף אַרביטן פאַר דער יידישער זאַך, מוז מען גיין אין גאַס אַריין — באַדאַרף פירן פּאָליטיק...

ברכה צוקער („בית יעקב“, לאָדזש).

פארשפרייט די קופאנין
אויפן אנדענק - העפט
פון פרוי ש. שענירער ע״ה

דער יידישער צוגאַנג צו דער פילאזאפיע

די מעגלעכקייטן פון שכל. — די ענינים, וואָס געפונען זיך אויף יענער זייט פון שכל. — דער ענין וועגן די „פיר, וואָס זענען אַריין אין וויינגאָרטן". — די סכנה פון דענקן אָן אַ סדר. — די פיר שטרויכלונגען פאַרן שכל. — דער פויער און זיין קוק אויפן גרויס-שטעטישן לעבן. — די פילאזאפיע איז געגליכן צו האָניק. — נישט סיסטעמאַטיש דענקן איז געגליכן צו אַ זויגנדיק קינד, וואָס מע שפייזט מיט ברויט און פלייש. — די תורה איז געגעבן פאַר „יוגנט, פרויען און דאָס גאַנצע פאָלק"

פילאזאפישע באַטראַכטונג פון רמב"ם פאָפּולאַריזירט און באַאַרבעט פון א. מ. ראַגאָווי

עס איז אַן־אַלטע חקירה אין יידישע ספרים צי דער ייד, וואָס האָט אמונה, דאַרף זיך אָפּגעבן מיט חקירה איבער די הויכע געטלעכע ענינים. די הנחה פון אַלע רעליגיעזע חוקרים איז, אַז די חקירה פאַרן מאמין נישט בלויז, וואָס זי איז נישט שעדלעך, נאָר זי איז זייער נוצלעך, כדי צו פאַרטיפן די השגה אין הכרת הבורא. די ספרים געבן אַ ספּעציעלן סיסטעם ווי אַזוי די חקירה פון רעליגיעזן ייד דאַרף פאָרקומען, כדי זי זאָל אים שטאַרקן אין זיין אמונה און נישט חלילה, אַראָפּפירן פון איר.

אינטערעסאַנט איז זיך צו באַקענען מיט דער מיינונג פון רמב"ם — דער ריז פון דער יידישער חקירה וועגן אָט דעם ענין.

קודם־כל אַנאַליזירט דער רמב"ם די מעגלעכקייטן פון שכל אין דריי אופנים: 1) זאַכן פון אונדזער ערדישער וועלט, וואָס דער שכל איז גלאַטיק משיג, 2) זאַכן, וואָס דער שכל האָט וועגן זיי אַן־אַנונג, אָבער איז זיי נישט משיג, ווייל דער מענטשלעכער שכל איז אַנגעבונדן אין אַ חומר, וואָס איז במילא אַ שטערונג צו קענען באַגרייפן אַבסטראַקטע ענינים, 3) ענינים וואָס שטיין לגמרי העכער פון אונדזער שכל, נישט דערפאַר ווייל דער שכל איז אַנגעבונדן אין אַ חומר, נאָר ווייל דער עצם השכל, אַפילו אָן די חומריותדיקע סיבות, איז באַגרעניצט, פשוטער גירעדט: עס זענען דאָ הויכע רוחניותדיקע ענינים, וואָס שטיין לגמרי פון יענער זייט שכל האנושי — דער מענטש וועט זיי קיין מאָל נישט משיג זיין אַפילו ביי זיין גרעסטער שלימות.

די דאָזיקע דריי קאַטעגאָריעס אין מענטשלעכן שכל זענען אַ געוואַלדיק נייעס אין דער פילאזאפיע בכלל. דער רמב"ם איז געווען דער ערשטער, וועלכער האָט דאָס ממציא געווען און אינטערעסאַנט איז, אַז דער גרויסער פילאזאף קאַנט, וועלכער האָט געלעבט בערך זעקס הונדערט יאָר נאָכן רמב"ם, האָט — נישט וויסנדיק אַ פנים פון אָט דעם רמב"ם — דאָס געשריבן אַלס אַ פילאזאָ־פישן חידוש, וואָס האָט אין דער געדאַנקען־וועלט אָנגעמאַכט אַ געוואַלדיקן רושם. מיט אָט די דריי קאַטעגאָריעס ווערט על פי הרמב"ם איינגעטייטשט דער ענין פון מעמד הר סיני. די הגבלה פון די כהנים און דאָס פאָלק, האָט אָפּגעגרע־ניצט פון משיג צו זיין די ג־טלעכע ענינים, וואָס דער שכל קען נישט משיג זיין, נישט בלויז צוליב זיין עצם חסרון, נאָר ווייל ער איז אָנגעבונדן אין אַ חומר און מעסט אַלץ מיט אַן־ערדישער מאָס. משה רבינו האָט משיג געווען על פי נבואה אַלע ג־טלעכע ענינים, אַ חוץ די וואָס ליגן לגמרי אויף יענער זייט פון שכל האנושי. דאָס איז דער פשט פון די ווערטער אין פסוק „וראיתי את אחורי ופני לא יראו"...

דערמיט פאַרטייטשט דער רמב"ם דעם באַקאַנטן מאמר פון „ארבעה נכנסה לפרדס". רבי עקיבא איז אין דער דענק־ספערע „אַריין בשלום און אַרויס בשלום", ווייל ער האָט געוואוסט, אַז די ג־טלעכע השגה איז נישט קיין ענין, וואָס ווענדט זיך אין „גוטן קאָפּ", און טיפן שכל, נאָר עס איז לגמרי למעלה מן השכל, אַזוי, אַז וויפל דער מענטש זאָל נישט וועלן אָנשטרענגען זיין שכל דאָס צו דערגיין, וועט עס אים נישט געלונגען, ווייל דאָס הייסט פונקט אַזוי ווי אַ בלינדער וואָלט זיך אָנגעשטרענגט עפּיס צו זען. אין די ענינים, וואָס ליגן אויף יענער זייט שכל, איז דער שכל אין גאַנצן אַ בלינדער, עס ליגט גאָר נישט אין זיין טבע עס משיג צו זיין. אלישע אחר האָט אָבער נישט געהאַלטן פון אָט דער הנחה. זעענדיק, אַז אין פאַרשטיין פילאזאפישע ענינים איז דאָ אַ חילוק ווי פון טאָג ביז נאַכט צווישן אַ פּראָסטן מענטש און אַ פילאזאף, צווישן אַ קליינעם פילאזאף און אַ גרויסן פילאזאף האָט ער אַלץ גאָר גרויסער פילאזאף גימיינט, אַז זיין שכל האָט קיין שום אָפּהאַלט נישט און ער קען דאָ־ריבער אַלץ, אַלץ משיג זיין, דעריבער איז ער אַרויס אַ נינזוקטער — הציץ ונפגע...

נאָך אָט דער הויכער און וויכטיקער הנחה אין דער חקירה אין ג־טלעכע ענינים, איז זייער אינטערעסאַנט און וויכטיק פאַר יעדן דענקענדן ייד זיך צו באַקענען מיט דער מיינונג פון רמב"ם וועגן דעם צי אַ ייד אַ מאמין דאַרף צו דענקן.

דער רמב"ם איז, ווי באַקאַנט, דער דרייסטעסטער יידישער דענקער. ער שרייבט אַליין וועגן זיך, אַז ווען עס קומט אים אונטער די האַנט אַ וויכטיק פּראָבלעם, אויף וועלכן ער קען נישט ברענגען קיין אַנדערע אַנטשיידונג ווי אַזאַ, וואָס געפעלט נישט צען טויזנט פּשוטע מענטשן (אין רמב"ם שטייט אַפילו דאָס לשון: „עשרת אלפים סכלים", ווער אָבער עס איז באַקאַנט מיט דער טערמינאָלאָגיע פון רמב"ם, ווייסט, אַז יעדער חסרון הידעת אין אַ געוויסן הויכן מענטש ווערט ביי אים אָנגערופן: „סכלות הידיעה"), דערפאַר זאָל זי זיין גינסטיק פאַר אַ זוכנדן, דענקנדן מענטש, פאַר אַן „איש המעולה" — האַלט ער זיך נישט אָפּ אָט אַזאַ אַנטשיידיגונג אַרויסצוזאָגן, ווייל דאָס אַרויס־פירן איין בלאָנדזשנדיק „איש מעולה", איז ביי אים פון גרעסטער וויכטיקייט. פון דעסט וועגן וואָרנט דער רמב"ם שטרענג פאַר צוויי זאַכן: דער פילאזאף זאָל נישט דענקן איבער די רוחניותדיקע ענינים, וואָס ליגן אויף יענער זייט שכל. און דער קלענערער מענטש ווידער, ווען ער נעמט זיך שוין צו דער דענק־מלאכה, זאָל ער נישט דענקן אָן אַ סדר, כאַפּן עפּיס פון דאָ און עפּיס פון דאָרט, נאָר ער זאָל אָנהייבן פון סאַמע פאָרנט און גיין כסדר אָן איבערהיפּונגען, אַ נישט דראָט אים אַ סכנה אין גאַנצן צו פאַרלירן דעם וועג.

די שטרויכלונגען אויפן וועג פון שכלדיקן דענקן — זענען, לויטן רמב"ם, פיר: 1) די ליבע צו מאַכט און נצוח; יעדער מענטש, באַזונדערס דער, וועלכער האָט זיך דורך זיין וויסן פאַרשאַפט אַ שטעלונג אין לעבן, אַ קאַריערע, האָט ליב דעם נצוח. אויב ס'וועט ווער אים וועלן אָנווענדן, וועט זיין געדאַנק שוין אויסזוכן כל־ערליי שפּיצלעך און פּשטלעך, אַבי צו בלייבן „גירעכט", פון אַזאַ „גירעכט בלייבן" פאַרלירט מען אָבער דעם אמת, מע פאַר־קירעוועט אין אַ פאַלשער ריכטונג און נאָך דעם וויפל מע זאָל שוין נישט זוכן דעם אמת, געפונט מען אים שוין נישט. 2) די אַבסטראַקטקייט פון אַן־ענין; ס'איז אַ צו איידילער רעיון, אַז מע זאָל אים קאָנען תופס זיין. 3) די פאַרשידענע מדריגות פון מענטשלעכן שכל; נישט יעדער מענטש האָט אַ גלייכן שכל: איינער האָט אַ בעסערן, דער צווייטער האָט גאָר אַ טעמפּערן קאָפּ. עס זענען דעריבער דאָ ענינים, וואָס איינער פאַרשטייט זיי גאַנץ לייכט, דאַגעגן דער צווייטער זאָל אַפילו דערבייַ אָקערן דאָס גאַנצע לעבן וועט ער זיי נישט פאַרשטיין. 4) געוואוינהייט און בילדונג. פון דעם וואָס דער מענטש איז דערמיט געוואוינט אָדער מ'האָט אים אַזוי דערצויגן, איז שווער אָפּצו־טרעטן — קענען פאָראורטיילן איז שווער צו קעמפן.

אויף דעם פערדן פאַל ברענגט דער רמב"ם זייער אַ כאַראַקטעריסטישן און פאָלקסטימלעכן משל: „מע זעט — זאָגט דער רמב"ם — אַ דאָרפס־פויער, וועלכער איז זיך נישט געוואוינט צו וואַשן און באָדן, וויסט נישט פון קיין לוקסוס און תענוגים, נאָר אַרבעט שווער אויף אַ שטיק ברויט מיט בארשט — יי אַזאַ איינעם איז מיאוס דאָס לעבן פון דער גרויסער שטאָט, ער האָט נישט קיין הנאה פון אירע פאַרוויילונגען. ער קלויבט ליבערשט אויס זיינע שלעכטע געוואוינהייטן איידער די נישט־געוואוינטע גוטע זאַכן. ער געפונט נישט קיין באַפרידיקונג נישט אין קיין לוקסוס־זאַלן, נישט אין טייערע זיידענע מלבושים און ער האָט נישט קיין שום פאַרגעניגן פון אַ פיינער באָד און שמעקעוודיקע פּערפומען; אַזוי אויך, אויב דער מענטש איז איינגעוואוינט מיט פאָראורטיילן אין די הויכע גייסטיקע ענינים, איז אים שווער צו שיידן זיך מיט דער געוואוינהייט און צו דערגיין דעם אמת".

ווי מע זעט, ברענגט דאָס דענקן איבער ענינים, וואָס זענען למעלה מן השכל קיין שום נוצן נישט. אָבער צי ברענגט עס בלויז קיין נוצן נישט?

דער רמב"ם גייט אין זיין מסקנא פיל ווייטער. דאָס דענקן וועגן אומבאַ־גרייפלעכע ענינים רופט אַרויס אַ מיש־מאַש אין קאָפּ און שוואַכט אָפּ דעם געדאַנק, אַזוי אַז דעמלט הערט מען שוין אויף צו פאַרשטיין פּשוטע, פאַר־שטענדלעכע זאַכן. אַלס ביישפּילן פאַר אָט דער הנחה, ברענגט דער רמב"ם פאַקטן פון חושים־לעבן. מיר זעען, למשל, ווען אַ מענטש שטרענגט אָן די אויגן צו קוקן אויף אַ צו־ווייטן מרחק, איז דער סוף, אַז די ראי', ווערט אַזוי קאַליע, אַז ער זעהט אַפילו פון דער נאָענט אויך נישט.

דער רמב"ם שטעלט זיך ווייטער דערויף, וואָס ביי דער געשיכטע פון אלישע, ביי וועמען עס איז געווען „הציץ ונפגע" — ברענגען די חכמים דעם פסוק: „דבש מצאת אכל דייך פן תשבעני והקאתו" (האָסט געפונען האָניק — עס גינוג אויב וועסט דיך צופיל אָנעסן, קאָנסטו עס אויסברעכן). אין דעם ליגט, לויטן געדאַנק: די חקירה, די פילאזאפיע איז אַזוי זיס ווי האָניג. די טבע אָבער פון האָניק איז, אַז מ'עסט אַ ביסל, האָט מען דערפון אַ הנאה, עסט מען אָבער אַ סך — ברעכט מען אויס, אַזוי אַז נישט בלויז, וואָס דער עודף בלייבט נישט נאָר עס בלייבט טאַקי ממש גאָרנישט און מע ווערט נאָך דערפון קראַנק. דאָס זעלבע איז אויך מיט דער פילאזאפיע, אַ ביסל איז געזונט און נוצלעך אַ סך אָבער איז שעדלעך. ווייל מען וויסן מער ווי דער שכל קאָן משיג זיין בלייבט מען אָן גאָרנישט, אַפילו נישט ביי די באַגרייפלעכע ענינים. דאָס מיינט אויך דער אויסדרוק פון דוד המלך: „לא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני"...

בנוגע ווידער די יעניקע, וועלכע דענקן וועגן באַגרייפלעכע ענינים, נאָר אָן אַ געהעריקער פאָרבערייטונג און אָן אַ סדר — וואָרנט דער רמב"ם מיט פאָלגנדן ביישפּיל: ברויט, פלייש, ווין — זענען געוויס פיינע נאַרהאַפטע מאכלים, וועט מען אָבער פּרואוון דערנערן אַ זויגנדיק קינד מיט אָט די שפּייזן, וועט ער קראַנק ווערן און שטאַרבן — נישט דערפאַר, ווייל אָט די שפּייזן טויגן נישט נאָר ווייל דעם קינדס מאָגן איז נישט דערצו...

דעריבער טאַקי, ווייל נישט סיסטעמאַטיש דענקן, אָן געהעריקער פאָרבערייטונג און סדר, איז שעדלעך — דעריבער איז „דברה תורה כלשון בני אדם", רעט די תורה וועגן די העכסטע ענינים מיט אַ פּאָפּולערער לשון, ווייל די תורה איז געמאַכט געוואָרן פאַר אַלע, אַפילו פאַר דעם קלענסטן, אַפילו — ווי דער רמב"ם דריקט זיך אויס — „בעד נערים, נשים וכל העם"; פאַר יוגנט, פרויען און דאָס גאַנצע פאָלק...

אָנדענק־העפט פון פרוי שרה שענירער ע"ה

בכדי צו געבן אַן־אויספירלעכע און ברייטע אויפקלערונג די גרויסע יידישע וועלט וועגן דעם לעבן און שאַפן פון דער גרויסער היסטאָרישער מוטער פון דעם נייען רעליגיעזן פרויען־דור, גיבן מיר אַרויס אַ ספּע־ציעלן נומער, וואָס עפנט אַ נייע תקופה אינים קיום פון בית־יעקב ושור־נאַל צייט זיין דערשיינען דאָס צוועלפטע יאָר אַלס

ספר־זכרון פון פרוי שענירער ע"ה.

אינים אָנדענק־העפט וועט זיך געפונען:

א) מאמרים און אָפּשאַצונגען פון אויטאָריטעטע יידישע פערזענלעכקייטן וועגן דער מאַמע פון רעליגיעזן פרויען־דור

ב) די ערשטע תלמידות פון דער נפטרת, יעצט בית־יעקב־לערערנס און בנות־פירערנס, וועלן איבערגעבן זייערע זכרונות, איבערלעבונגען, פאַרשידענע עפּיזאָדן און פאַקטן פון זייער צוזאַמען גיין מיט פרוי שענירער ע"ה.

ג) אַ גענויע ביאָגראַפיע פונים לעבן און שאַפן פון פרוי שרה שענירער, אין אויספירלעכע פּרטים.

ד) אַ ריי מאמרים און בריוו, נאָך נישט געדרוקטע, וואָס געפונען זיך אין רשות פון אונדזער רעדאַקציע.

ה) אַ רייכער ליטעראַרישער טייל געווידמעט דאָס לעבן פון דער רעליגיעזער פרויען־יוגנט.

ו) אַ ספּעציעלער אָפּטייל וועגן לעבן און שאַפן פון דער רעליגיעזער יידישער פרוי אינים הייליקן לאַנד, אין ארץ ישראל.

אינים נומער וועלן אויך אַריינקומען רשימות פון די זאַמלערנס פון תרומת־חברות אויפן יאָר צ"ה (פון די, וואָס האָבן צוריקגעשיקט די זאַמל־ביכלעך). גאָר באַזונדער וועלן קומען מיינונגען פון בנות־פירערנס וועגן דער ווייטערדיקער אַרבעט פון בנות־אגודת־ישראל.

די זאַמלערנס פון אַבאָנענטן אויפן אָנדענק־העפט וועלן בילדן אַ פּיאָנערן־פאַרבאַנד פאַר אונדזער ליטעראַטור אויפן נאָמען פון דער אומפאַרגעסלעכער מיטשאַפערן פון דער ב"י ליטעראַטור — פרוי שרה שענירער ע"ה.

פאָדערט זאַמל־ביכלעך!

אַדרעס פון רעדאַקציע פאַר בריוו: „Bajs Jakow", Łódź skrz. poczt. 146.

בנימין מינץ

בנות — אייער ווייטערדיקער וועג?

אין שייכות מיט דער נאָענטער דריטער לאַנדעס-קאָנפערענץ פון „בנות", עפינין מיר די בית־יעקב־בלעטער פאַר אַ ברייטער־דיסקוסיע, וועגן די פראַגן און פראָבלעמען פון דער בנות־באַוועגונג. דאָס ערשטע וואָרט אין דער דיסקוסיע נעמט אונדזער ח' מיטאַרבייטער ה' בנימין מינץ און מיר דערוואַרטן מיינונגען פון די בנות־פירערנס און פון אגודה־פירער, וואָס האָבן אינטערעס פאַרן אויסבוי און אַנטוויקלונג פון דער ארטאָדאָקסישער פרויען־באַוועגונג.

בנות אגודת ישראל איז שוין אַ פאַקטאָר אין יידישן לעבן אין פוילן. דאָס איז אַ עובדא, וואָס לאָזט זיך נישט אָפּלייקענען.

בנות אגודת ישראל איז אַ מאַכט. ציילט זיך צווישן די גרויסע יידישע אָרגאַניזאַציעס. פאַרמאָגט הונדערטער סניפים, טויזנטער און נאָכאַמאָל טויזנטער חברות. פאַרמאָגט שוין, ווי מע זאָגט אויף היינטיק מאָדערן-פּאַרטייאיש לשון, אַ סטאַזש פון אַרבּיט הינטער זיך. און, ווי דער שטייגער איז אין אַזעלכע פאַלן, פילט זיך שוין אין די רייען אַ געוויסע צופרידנקייט, אפשר אַ קאַפּיטשקע שטאָלץ: „זעט, מיר זיגן! מיר האָבן אויפגיטון!"

און ווי דער שטייגער איז, נאָך צופרידנקייט און אַ קאַפּיטשקע שטאָלץ, פילט זיך שוין אַ געוויסע איבערגיזעטיקייט. אַ געוויסע גאַרנישט-טוערײַ.

מע זעצט זיך אויף די לאָרבערן, און מען וואַרט אויף באַוואונדרער.

איך בויג פאַר אייך דעם קאָפּ, בנות אגודת ישראל, איר זייט באמת, די איינציקע יידישע יוגנטלעכע פרויען-אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט געזוכט דעם דרך צום אמתדיקן יידישקייט. איר האָט געזוכט דעם וועג צום יידישן פאָלקס-מיידל. אָבער זייט מיר מוחל, מיר דאַכט זיך, אַז איר זייט מיד פון וועג, אָדער אייך ווייזט זיך אפשר אויס, אַז איר זייט שוין אויפן שפּיץ־באַרג?

מיר דאַכט זיך, אַז אייער באַוועגונג האָט זיך אויפגיהערט צו באַוועגן, זי איז געוואָרן סטאַטיש, און ווען נישט דער ענין סערטיפיקאַטן, וואָלט... אָבער, זייט מוחל, איך בין אפשר צו שאַרף?

•

בנות אגודת ישראל, איר זייט אין די ערשטע יאָרן פון אייער עקזיסטענץ געווען דינאַמיש, מיט שוואונג. ברייטן פאַרנעם. אָן-סופדיקע האָריזאָנטן. וועלט-פאַרשלינגעריש אין גוטן זין. געזונטן שטאַרקן אַפּעטיט. שיער נישט, אימפּעריאַליסטיש, וואָלט איך געזאָגט.

מיר האָבן גימיינט, אַז איר ווערט די יידישע פאָלקס-פרויען-אָרגאַניזאַציע מיט דער הא הידועה. טיילמאָל האָט זיך אפילו גידאַכט, אַז איר וועט פאַרווירקלעכן דאָס, וואָס די אַנדערע פרום־יידישע אָרגאַניזאַציעס האָבן פאַרגעסן. איר וועט זאָרגן פאַר דעם יידישן מיידל און דער יידישער פרוי אין אַלע ענינים. באַזאָרגן זיי מיט גייסטיקע ווי מיט מאַטעריעלע שפּייז. פאַרזאָרגן דאָס מיידל און די פרוי נישט בלויז מיט אַ סימפּאַטיש אָדער אַנטיפּאַטיש לאָקאַל, מיט אַ סטעמפּל און ברויז־בויגן און אין בעסטן פאַל מיט אַ רעפעראַט אָדער אַ קאָנפערענץ, וואָס גיט אַ וועק־אויף, אויף אַ מינוט, כדי מע זאָל דערנאָך קאָנין נאָך געשמאַקער שלאָפן.

מיר האָבן גימיינט, אַז איר וועט באַווייזן אַרומצונעמען, באַהערשן און דערלאַנגין דער יידישער פרוי און יידישן מיידל דאָס גאַנצע לעבן, דאָס גאַנצע לעבן, אין אַלע זיינע ניואַנסן און אָפּנויגן. אין אַלע זיינע דערשיינונגען און אויפבליצן. אין יום-טוב און אין דער וואָכן. אין פּאַרבן־גלאַנץ און אין גראָקייט. אַז איר וועט זיין אַ טרייסט אין צער, פונם יחיד ווי פונים כלל. אַ וועג-ווייזער אין היינטיקן גייסטיקן תוהו-ובוהו, אַן־איינזאַמלער פון שמחה־פונקן, פון ריינער יידישער שמחה, וואָס די יוגנט דאַרף היינט האָבן. מיר האָבן גימיינט, אַז איר וועט זיין ווי אַ מויער פאַר דער פאַרצאָגטער יידישע טאָכטער. ווייב און מוטער. אַז איר וועט זיין, ווי אַן־אַנלען, ווי אַ מקום מקלט, ווי אַ היים, וואו די אָרימע, איינזאַמע, פאַרצווייפלטע יידישע טעכטער זאָלן קענין געפונין אַ העריוודיק, וואַך, רחמנותדיק האַרץ, וואו די בלאָנדזשענדיקע וועלן געפונין אַן־עצה, אַ וועג, און די נויטבאַדערפטיקע אַ הילף און אַ היימישלעכע, וואַרימע שטיצע, גיגעבן בעין יפה, און טאַקע נישט ווי קיין נדבה, נאָר אויף אַ בכבודן קאָנסטרוקטיוון אופן.

יאָ. מיר האָבן גימיינט, אַז בנות־אגודת־ישראל וועט זיין דער קולטור־צענטער, וואָס וועט פאַרזאָרגן די רייכע ווי די אָרימע מיט אַלע קולטור־באַדערפינישן. אַ ליטעראַטור־צענטער, וואָס וועט שטילן דעם ליטעראַטור־הונגער פון דער היינטיקער וואַכער יידישער פרויען־יוגנט. אַ געזעלשאַפטלעכער צענטער, וואָס וועט פאַרשטיין צו באַווייזן, אַז דאָס יידישע מיידל און די יונגע יידישע פרוי, וועט זיך קענין אין איהם אויסלעבן געזעלשאַפטלעך. אַ גייסטיקער צענטער, וואו די יידישע פרויען-יוגנט זאָל געפונין אַ תשובה אויף אַלע זי פּרעסנדיקע ספיקות אין דעם היינטיקן מיש־מאַש פון אידעען, אידעאַלן און איזמען. אַ קינסטלערישער צענטער, וואו דאָס יידישע מיידל און די יידישע פרוי זאָל זעען, לערנען און אין זיך דערוועקן דאָס אמתדיק יידישע עסטעטישע געפיל. דעם רגש פאַר ריינער קונסט, פאַר תפארת.

אַזוי האָבן מיר גימיינט מיט יאָרן צוריק. אַזוי האָבן מיר זיך פאַרגישטעלט בנות-אגודת-ישראל.

אויף דעם דאָזיקן וועג איז די אָרגאַניזאַציע בנות אגודת ישראל טאַקי גיגאַנגין אין די ערשטע יאָרן. און פּלוצלינג — פּלוצלינג האָט מען זיך אָפּגישטעלט אין מיטן וועג. נישט אַהין און נישט אַהער. אָוועקגיזעצט זיך אויף אַ וועג — שטיין, רוען.

וואָלט עס נאָך געווען אַ רוען, כדי אָפּצוכאַפּן דעם אָטעם, כדי דערנאָך מיט שנעלערע, פעסטערע טריט צו גיין צום ציל, וואָלט איך נאָך פאַרשטאַנין. ליידער אָבער איז עס אַ רוען אויף אַ מין כסא מלכות, פון כלומרשטער זאַטקייט און מידקייט.

•

צען יאָר, ווי עס עקזיסטירט די בנות־באַוועגונג. און אין משך פון דער צייט איז די באַוועגונג באַנאַליזירט און שאַבלאָניזירט געוואָרן. שוין אַ לאַנגע צייט, ווי מ־הערט נישט קיין ניי וואָרט. מ־הערט נישט קיין מעכטיק קול. מע איז צופרידן. און ווער ווייס: אפשר איז עס נאָך עפּיס ערגערס: מ־איז גלייכגילטיק. אַזוי זעט זיך יעדנפאַלס דער ענין כלפי חוץ. עס קען אָבער מעגלעך זיין, אַז אינווייניק, כלפי פנים, אין יעדן ווינקעלע, זענין פאַראַן חברות, וואָס האָבן נישט שלום גימאַכט מיט דער צופרידנקייט. מיט דער גלייכגילטיקייט. עס קען זיין, אַז עס באַגלייט זיי שטענדיק דאָס געפיל פון נישט באַפרידיקונג. פאַראַן אַזעלכע, וואָס זוכן עפּיס, זיי קענין אָבער נישט קלאָר פאָרמולירן, וואָס זיי זוכן.

אָבער אט דאָס דאָזיקע באַווייזט טאַקי, אַז די באַוועגונג האָט זיך שאַבלאָניזירט עס איז אין משך פון די דאָזיקע צען יאָר אַרבּיט נישט אויפגישטאַנין, זייט מיר מוחל, קיין פּערזענלעכקייט צווישן די פרויען גופא. אַ פּערזענלעכקייט, אַ פרוי, אַ חברה, וואָס זאָל זאָגן אַ שטאַרק וואָרט, וואָס זאָל קענין רעדן צו אירע שוועסטערן, זאָל געפונין דעם שליסל צו זייערע הערצער, זאָל פאַרשטיין זייערע נויטן און זאָרגן.

איך פלעג טיילמאָל, ביי מיין באַזוין אין פוילן, זעען פּרעטענסיע־בריף צום צ. ס. פון בנות אגו"י. איך האָב אין זיי געזוכט דעם אומרו, די זאָרג, דעם פּחד פאַרן גורל פון דער באַוועגונג, פאַר דער ריכטונג, פאַרן וועג. און על־פּי־רוב טאַקי ליידער נישט גיפונין.

על־פּי־רוב זענין די טענות געווען פּערזענלעכע. לעצטנס דער עיקר וועגן סערטיפיקאַטן און הכשרה־ענינים. וועגן גורל פון כלל, וואָס איז דאָך אויך דער גורל פון פּרט, איז נישט גירעט געוואָרן. אָדער וועגן פּוילישע ענינים, איך מיין ענינים, וואָס זענין נוגע די דאָזיקע חברות, וואָס בלייבן אין פוילן לעת עתה — וועגן זיי האָב איך, כמעט, און דאַכט זיך גאָרנישט, קיין טענות־בריף נישט געזען.

עס קען מיך דאָך זיכער קיינער נישט חושד זיין, אַז דער ענין ארץ־ישראל ליגט מיר נישט נאָענט צום האַרץ. שוין צען יאָר, ווי כ־שרייב און אַגיטיר פאַר אַקטיווער ארץ־ישראל־אַרבּיט צווישן דעם פרומען יידנטום. און פּאַרט מוז איך דאָ זאָגן, אַז די פּלוצלינגע ארץ־ישראל אָריענטאַציע, וואָס האָט אַרומגעכאַפּט אונזער כלל און פּרט, האַלט איך פאַר שטאַרק נישט געזונט.

מע מוז דאָך קענין האַלטן אַ מאָס אין האַנט. בדרך הטבע וועלען מיר דאָך נישט אַלע אין איין אָדער אין צוויי און אַפילו נישט פינף יאָהר, אַריין קיין ארץ־ישראל. צווישן צען טויזנט חברות וועלן דאָך צו דעם נאָר זוכה זיין יעדיס יאָר, אין בעסטן פאַל, דריי הונדערט חברות און אַז אַ סך איז פינף הונדערט. און מע דאַרף דאָך נישט פאַרגעסן אין די טויזנטער, וואָס וואַקסן אונטער יעדיס יאָר.

מע טאָר דאָך דעריבער נישט פאַרלאָזן די אַרבּיט אין פוילן און אין די אַנדערע גלות־לענדער. מע טאָר נישט אַראָפּלאָזן די פליגלען. אדרבא, מיט נייעם אימפּעט, מוט און שוואונג, רוקן זיך פאַרויס און אַרויפצו. פאַרנעמען נייע פּאָזיציעס און באַפעסטיקן די אַלטע. אַריינציען נייע קרייזן און אַקטיוויזירן אַלע כוחות אין דינסט פון דער באַוועגונג.

און שטאַרקן די באַוועגונג אין גלות הייסט — זי פאַרפלאַנצן און באַפעסטיקן אין ארץ־ישראל.

•

אַזוי ווייטער, ווי ביז יעצט קען עס נישט און טאָר נישט בלייבן. אַזוי ווייטער פאָרטזעצן די אַרבּיט — הייסט פאָרטזעצן ווייטער דעם פאַרוועלקונגס־פּראָצעס, די אַפּאַטיע, די גלייכגילטיקייט, דעם שאַבלאָן.

אַ ניי וואָרט מוז קומען, נייע כוחות מוזן איינגישפּאַנט ווערן. עס מוז זיך אָנהייבן אַ שאַפונגס-פּראָצעס, אויפן רוחניותדיקן שטח און פּראָדוקטיווע תקופה אויפן מאַטעריעלן שטח.

די בנות אגודת ישראל מוז אין זיך גייסטיק און אָרגאַניזאַציאָנעל איבערגיבויט ווערן. עס מוזן זיך צוזאַמענקומען די בעסטע און נישט דאָס בלויז באַ ש ל י ס ן נאָר וו ע ל ן. וועלן מיט אַלע כוחות, מיט זייער גאַנץ אינערלעך וועזן. און דעמלט וועט אט דער צוזאַמענקום זיין אַ שטאַפּל אין דער אַנטוויקלונג פון דעם נייעם צבורישן כוח, וואָס וועט אַרויסוואַקסן פון בנות אגודת ישראל — די גרויסע אגודיסטישע פרויען־אָרגאַניזאַציע, וואָס וועט אַריינגעמען אין זיך אַלע פרומע יידישע פרויען און מיידלעך.

נישט אין איין טאָג וועט דער דאָזיקער כוח געשאַפן ווערן. און נישט לייכט וועט זיין דעם דאָזיקן כוח צו שאַפן. דער עיקר טאַקי צוליב דעם, וואָס די דאָזיקע אויף וועלכע דער דאָזיקער כוח דאַרף זיך בויען, פילן גאָר גאָרנישט זיין נויטיקייט. פילן גאָר גאָרנישט דאָס באַדערפעניש נאָך אים.

די שאַרבּרייטערטע בנות אגודת ישראל דאַרף דאָך אַרומנעמען אַלימין, די רייכערע און בעל־בתּישע מיידלעך, ווי די אַרבּיטנדיקע מיידלעך. פאַריאָגטע און פאַרצאָגטע מוטערס, הויז־פרויען, סוחרטיס, פּרנסה־געבערנס, ווי ציבאַלעוועטע רייכע ווייבלעך. פאַרשטייט זיך נאָר אַלע די, וואָס שטייען אויפן באָדן פון תורה ומסורה.

ווי אַזוי אַלימין ברענגין אונטער איין דאַך, ווי אַזוי אַלימין געבן צו פאַרשטיין די וויכטיקייט פון דער אָרגאַניזאַציע, פון אַט דעם כוח, פאַרן כלל און פאַר זיך פּריוואַט אַליין — דאָס איז נישט אַזוי לייכט צו פאַרענטפערן. אַוודאי, ווי גיזאָגט, קען עס נישט געטון ווערן אין איין טאָג. אַוודאי דאַרף מין דערויף אַרבּיטן, אַ סך אַרבּיטן. אָבער טאַקע די דאָזיקע אַרבּיט וועט געבן אַ זין די גאַנצע בנות-באַוועגונג, וועט זי ווידער געבן אַ שטופּ פאַרויס, און וועט בעל כרחך מוזן אַרויסרוקן אויף די פאָדערשטע פּאָזיציעס די דאָזיקע פרויען־פּערזענלעכקייטן, וואָס זענין דערצו ראוי.

אוודאי איז עס נישט קיין לייכטע זאַך אַרויסצורייסן פון דער גלייכגילטיקייט צו אַ רעליגיעזער יידישער פרויען־אָרגאַניזאַציע — אונדזער פרויען-יוגנט און פרויען־מאַסן.

די רייכע און, אַזוי־גירופינע, בעל־בתּישע מיידלעך און ווייבלעך, פאַר וועמין עס זאָרגן מאַטעריעל זייערע פאַטערס אָדער מענער, און וועלכע שטעקן נאָך האַלב אין רעליגיעזן יידנטום און מע קען זיי נאָך צוריקציען — זיי שטעקן ראַשן ורובן אין קליידער, פאַרוויילונגס- און דערהאַלונג־ערטער און אין נאָרישע פּאָסטע ביכלעך. זיי אַריינציען אין ווירקלעכער גייסטיקער און סאָציאַלער אַרבּיט — איז, באמת, איינס פון די שווערסטע זאַכן אָבער אויך פון די דאַנקבאַרסטע. וואָרן זיי דאַרפן זיין די פינאַנציעלע טרייב־קראַפט פון דער אָרגאַניזאַציע.

די פאָלק־פרויען אונדזערע, אט די פשוטע יידישע מאַמיס, פאַרזאָרגטע א[illegible]ביק מיט עול פּרנסה און קינדער־דערציאונג און צוזאַמענבינדן איין עק מיטן אַנדערן כדי אויסצוקומען אין דער הויז־ווירטשאַפט — זיי, זיי פילן נאָך גאָרנישט אין זיך דעם ווילן, דאָס באַדערפעניש פון אָרגאַניזאַציע, פון צוזאַמענטרעפן זיך מיט חברות. זיי זענין צופיל פאַרזאָרגט, פאַרדאַגהט, פאַרחושכט און פול מיט מינדערווערטיקייט־גיפילן, אַז זיי זענין גאַנץ ווייט פון געזעלשאַפטלעכן לעבן און אוודאי שוין פון גלויבן; אַז אט דאָס געזעלשאַפטלעכע לעבן וועט זיי פריוואַט פאַרלייכטערן טאַקי זייער אייגן לעבן.

שווער איז דאָס לעבן פון אַזאַ פרוי בפרט פאַר אַ יונגע. אַ סך כוחות פון האַרץ, גוף און נשמה מוז די פרוי אַריינלייגן, כדי צו קענין ווי געהעריק אויספירן איר אויפגאַבע פון אַ בעל־ביתטע און מוטער פון דער משפּחה. איר לעבן איז אמתדיק אויסגיפילט מיט אַ סך רייכע אינערלעכע איבערלעבונגען, אָבער זי איז אָפּגירים על־פּי־רוב פון יידישן כלל־לעבן, בפרט פון גייסטיקן. דאָס איז נישט בלויז אַ רעה פאַר איר פּריוואַט, נאָר אויך פאַרן פרומען יידישן כלל. די יידישע הויז-פרוי און מוטער מוז אַריינגיצויגן ווערן אין גייסטיקן און געזעלשאַפטלעכן לעבן פון פרומען יידישן כלל. מע מוז איר לאָזן צושטראַלן אַ פרײַדיקן גייסטיקן שטראַל פון געזעלשאַפטלעכקייט, מע מוז איר העלפן און שטיין ביי דער זייט מיט ראַט און טאַט אין אַלע ענינים.

דאָס זעלביקע איז אויך מיט דער פרוי און מיידל פּרנסה-געבערנס. פרויען, וואָס זענין פאַרנומען אין־מסחר אין קליין־האַנטווערקערטום. מיידלעך, וואָס זענין פאַרנומען אַלס ביוראַליסטקיס אָדער פאַרקויפערנס. מע מוז דאָך מודה-זיין אין דעם דאָזיקן פאַקט, אַז טויזנטער פון אונדזערע טעכטער, שוועסטער, ווייבער און מוטערס זענען היינט די אויסהאַלטערנס פון פאַמיליעס. זיי האָבן דאָך זייערע ספּעציעלע אינטערעסן, פאַר זיי מוז געזאָרגט ווערן עקאָנאָמיש ווי גייסטיק.

פיל־פאַרביק, גרויס און אחריות־פול איזדי אַרבּיט פון בנות אגודת ישראל. אויף ברייטע שליאַכן מוז זי יעצט אַרויף. זי האָט צו דערפילן גרויסע עקאָנאָמישע, גייסטיגע, געזעלשאַפטלעכע און קולטורעלע אויפגאַבן, צי וועט זי זיי ערפילן. צי וועט זי אַרויף אויף דעם גרויסן, ברייטן וועג? עס ווענדט זיך אין רצון פון די חברות, איינצלנע וואָס זענין בכוח אָנצופירן מיט אַזאַ אַרבּיט, זענין דאָך געוויס דאָ. זייערע כוחות דרימלין ערגיץ אומבאַוואוסטזיניק. זאָל זיך נאָר אַ ריר טון די מאַסע, ווי עס וועלן זיך באַווייזן די פירערנס. זאָלן זיך אַ ריר טון די בעסטע, די פּעאיקסטע, ווי דאָס פאָלק וועט זיי נאָכגיין מיט דאַנקבאַרקייט.

וועגן פּרטים פון דער אַרבּיט, פון גרויסן וועג דאַרף מין רעדן באַזונדער, דער עיקר איז דאָך יעצט בנות, צי זייט איר אייך באַוואוסט, ווי עס זעט אויס אייער ווייטערדיקער וועג?

דאָס ערשטע העפט פון דער שעניר־ער־ביבליאָטעק שוין אַרויס פון דרוק!

פרייז פון
אַ העפט
מיט פּאָרטאָ
1 גילדן

5 העפטן קאָסטן
נאָר 3 זל. מיט 50 גר.

אָן געלט ווערט נישט
געשיקט אין קיין פאַל!

אַדרעס: „Bajs Jakow" Łódź, Kilińskiego 44, P.K.O. 67.795

חודש-שפיגל

1

מעלצערס „בנות ציון" און... אפשר אַ ביסל קנאַפּער טרעוואַגע..

עס העלפט גאָרנישט היינט, נישט דאָס פאַרלייקינין דעם שטאַם־אַנגיהעריקייט, שרייבן אין אַ פרעמדער שפּראַך, מאַכן יידישע מנהגים און טראַדיציעס „אויסצודרייען", שפּייען זיך אַליין אין פּנים, עס העלפן נישט די „עקספּעדיציעס אין עקזאָטישן יידן־לאַנד" פון דער מעלצער און נישט די אַלע קלויסטער־לידער פון די טובימס. דאָס מאשקע־וואַכע חנפינין דעם גישמאַק פון פוילישן לעזער מיט די אָפּגיבליזגיוויטע וויצלעך פון סלאַנימסקיס שאַרזשן, זיינע באַרימטע „סלוליקלעך" — די גאַנצע משומדישער חד־גדיא פון „וויאַדימאשטשי ליטע־ראַצקי" איז אַריינגישטעלט גיווארן אין דער ענדע־קישער „גאַזעטאַ וואַרשאַווסקא" אין דער ליסטע פון יידישע שרייבער וואָס שרייבן פויליש פאַרשטייט זיך מיט דער כוונה אַז דער פוילישער לעזער זאָל זיך נישט אָנשטעקן מיטן „יידישן גייסט" פון אט דעם בינטל ציניקער חלילה, ניין, עס העלפן נישט דער מעלצער אירע „עקספּעדיציעס אין דער שטיק אַפריקע", וואָס אין סאַמע וואַרשע, אירע ריין אַרישע עם הארצותן אין יידישע ענינים, פאַר דער ענדעקי־שער יוגנט בלייבט זי ווייטער אַ יידן נאָכן שפּייען זיך אַליין אין פּנים און ביטערן אויף איר שטאַם.

ניין! היינט איז דער שמד מער נישט קיין „פּאַספּאַרט צו דער אייראָפּעאישער קולטור" (ווי דער באַקאַנטער דיכטער־משומד פון דייטשלאַנד האט זיך אַמאָל גיהאַט אויסגידרוקט) פאַרן פרייז פון קריכן אויפן בויך און „גיין קיין קאַנאָסי" קען מין העכסטן זיך שאַפן פרסום נישט צווישן דעם פוילישן לעזער־עולם פאַר וועמין יידישע טעמים זענין שוין אַרויס פון דער מאָדע, נאר גראָד צווישן אונדז יידן, פון וועלכע די מעלצערס שפּעטן אָפּ אויפן ציניששטן אופן.

ווייל וואָס איז די מעלצער אין דער פוילישער ליטעראַטור? אַ זערא! צווישן די פרויען שריפט־שטעלערנס אין יונגין פוילן זענין פיל באַדייטנדערע טאַלענטן פאַראַן וואָס שטעלן די מעלצער אין שאָטן. איללאַקעוויטש און אַפילו די שוואַכערע, שטייגן דאָך איר אויך איבער. אבער אויב מיט קיין גרויסע קינסטלערישע וואַלאָרן קען זיך די מעלצער נישט רימין זענין אבער פאַראַן אַנדערע מיטלין, אבער דאָס שוין גראָד נישט קיין ריין קינסטלערישע, דער רעפּאָרטאַזש, אט דער דאזיקער ברייטער און ווייניק פאדערנדיקער לבוש, וואָס שמוגעלט דורך נישט איין גראַפאָמאַן זיין קוואַטש־סחורה וואָס וואלט אין דער גריוו פון דער אַלטער קלאַסישער פארים אָפּגיוואָרפן גיווארן ווי בלאָטע, דער רעפּאָרטאַזש ציט צו ביים היינטיקן טאָג פיל, ביי וועלכע דער פלויש און די גראַטשקע שטייט אויפן ערשטן ארט.

וואַנדאַ מעלצערס רעפּאָרטאַזשן צייכינין זיך נישט אויס אַפילו מיט דער גרינטלעכער באַהאַוונטקייט פון דער זאַך, אַ פאַרבאַדינג פאַר יעדן רעפּאָר־אַזש וואָס איז דאך אַמין פאָטאָגראַפיע אויפן ארט פון אַמאָליקן גימעלן בילד דאָס גינוי איר שילדערן אַפילו איז אויך ביי איר נישט צו גיפונין; זי אידיאָטישע עם־הארצותן. דאָס קנאַפּע אָריענטירן זיך, מאַכט דאָס פאַר אויס רעפּאָרטאַזש אין דעם אָנגינומינים זין, און אַזוי ווי קיין קינסטלערישן הינטערגרונד האט דאָס אַוודאי און אַוודאי נישט, וואָס זאָל אט די בלייז פון אומוויסן דעקן, בלייבט דאָס שמאַטע. מיט וועלכע עס לוינט אַ ווארט נישט צו פּאָלעמיזירן.

מיר האבן שוין ביי אַ גילעגנהייט אין דער פּרעסע אויפמערקזאַם גימאַכט אויף דעם איבערגיטריבינים טאַ־ראַראַם, וואָס מ־האט באַלד ביים אָנהייב גימאַכט אַרום דער מעלצערס „אַנטדעקונגען". פאַר אט די בריאים איז נאר איין מיטל פאַראַן: זיי צו פאַרשווייגן! דאָס איז זייער שאַרפסטע שטראָף, ווייל די לייט ווילן גראָד מע זאָל וואָס מער רעדן וועגן זיי, שלעכט צו גוט נאר רעדן, דערמאָנין זייער נאָמין, וואָס קען זיך נעבעך מיט זייערע „קונסט־ווערק" נישט אויפהייבן העכער פון דער דורכשניטלעכקייט — צו דער פוילי־שער גיזעלשאַפט דערגיין נישט אונדזערע רייד, עס ווערט נישט גיפירט קיין אויפקלערונגס־אַקציע צווישן דער בעסערער פוילישער גיזעלשאַפט וועגן מהות פון יידנטום, איבער וועלכע מ־האט דאך דארט אַלץ אַ פאַלשע פאַרשטעלונג, אַפילו אַזאַ יידן־ליבהאָבערן ווי עליזא ארזשעשקאוואַ האט דאך נישט אַנדערש גיזען נאר אַז מע לייגט תפילין אום שבת, (אין איינים פון אירע דערציילונגען) קיין פּראָפּאַגאַנדע ווערט פאַר אונדזער זאַך נישט גיפירט, דאַקעגן הייבן זיך אָן נאך יעדער מעלצערס אַרויסטריט אַ פּאָלעמיזירן מיט איר פון די שפּאַלטן פון דער יידישער פּרעסע. פאַר וועמין פרעגן מ־ר זענען זיי גישריבן אט די פּאָלעמיקס? דער אָרטאָ־דאָקסישער ייד און אַפילו דער נאַציאָנאַלער וואָס קריכט נאר נישט בלינד נאָך דער משכיליזאַציע פון די נאַציאָנאַלע מחנכים, ער ווייס אַליין דאָס גאַנצע זינלאָזיקייט פון אט די נאַרישע פּאַסקווילן און די ווידער וואָס דער משכילישער אָדער פון די ל. ליינטאַלס, (אַ באַקאַנטער חינוך־רעפאָרמאַטאָר אין רוסלאַנד אין דער נאָנטער פאַרגאַנגינהייט שלאָגט ביי אים־ער וועט פון די שפּאַלטן פון „בדרך" אַראָפּ פאַטאַקעווען מעלצערס פּלוידערייען אַזוי ווי עס איז גיוועזן דער פאַל מיטן חדר־רעפאָרטאַזש פון מעלצער. ווען אונדזערע היימישע משכילים האבן אויסגישפיגן דאָס וואָסער וואָס זיי האבן אין מויל גיהאַלטן און גינומין דברן אויפן אַלט־משכיליש־רעפאָרמאַטאָרישן שטייגער וועגן דער „השכלה בת השמים". די צייט זאָגט איר? ראַסן טעאָריעס? עלעהיי מאַקס נוימאַן האט אין דיי־שלאַנד אויף אַ צוזאַמינקום פון די פּאַטריאָטישע דייטשע יידן אויפגיזוונגין דעם „הארסט וועסעל ליד"? אונדזערע משכילים לערנין ווייניק פון דער צייט... און אַז די פּאָלעמיק זאָל אַ ווירקונג האָבן אויף אונדזערע ליינקע זענען מיר אַוודאי נישט, כדאי אַ ב־יק צו טון אין דער „וו. פאַר ליטעראַטור" וואָס עס שרייבט דארט וועגן אט די מעלצערס רעפּאָר־טאַזשן אויך אַ פרוי אַ גיוויסע מ. רייכהערץ. הערט דיבורים: „אין די רעצענזיע־אַרטאַזשן פילט זיך נישט קיין קאַמפס שטימונג און דאָ דאַרף מין זוכן די סיבה פון דעם ווידער־טעם מ־האט — שרייבט די פרוי מ. ריינהערץ — דעם איינדרוק אַז די מחברטע (גימיינט די מעלצער) איז כמעט צופרידן וואָס ס־איז איר גילונגין אט דאָ אין וואַרשע אונטער דער נאָז צו אַנטדעקן אַ שטיק דזשונגליס, וועלכע זי קען אַלס סענסאַציע אונטער טראָגן אירע לעזער".

און אין אַ צווייטן ארט שרייבט די זעלבע ריינ־הערץ:

„ס-שטאַרקט זיך די איבערצייגונג. ס־איז אַ קאַמף בלויז קעגן דער אויסערלעכקייט, קעגן אומעסטעטישקייט, אומריינלעכקייט וואלט דער חדר גיוועזן אין אַ ריינערן לאָקאַל וואלט שוין פאַר דער מחברטע מסתמא אַלץ גיוועזן אין בעסטן אָרדינונג.." און קעגן דעם האָט די ריינהערץ פאַראַיבל: היתכן? „אַזאַ פעלד מוז מין צואַקערן, צוגראָבן אַרויסרייכן פון אים יעדן ווילד גראָז וכו' וכו'..

וואָס זאָגט איר צום לשון? הייסט עס אַז די מעלצער איז צו מילד, איר קאַמף איז גאָר פאַר היגעניע און די יידישע שריפטשטעלערן וויל ראַדיקאַלע תיקונים... אַפּנים מיר ווייסן נישט קעגן וועמין מיר דאַרפן מלחמה האַלטן צי מיטן עם הארצישע מעלצערס מיט זייערע פּלוידערייען צי מיט אונדזערע היימישע חלב מיט טשוועקיס־אַפּיקורסים און ווי עס זאָל נישט זיין. יעדנפאַלס די פּאָלעמיק מיט דער גי־שמדטער חבריא פון די וויאַד ליטעראַצקיע ברענגט אונדז נישט קיין נוצן און גיט נאר די סאַטיס־פאַקציע די סענסאַציע־להוטע און פרסום־זוכנדיקע מעלצערס, וועלכע קענין עס מיט זייער „קונסט" נישט דערגרייכן פאַר דער פּובליסיטי וואָס מיר אַליין מאַכן זיי. דאָז נוצלעכסטע וואָלט גיוועזן אַ ברייטע אויפקלערונג דורך אַנטשפּרעכנדיקע דערצו ליטעראַטור אין פויליש און אויפווייזן די עם הארצותן ביי די מעלצערס.

די אַפּאַלאָגעטיק פון יידנטום אין אַנדערע שפּראַכן האט פיל גיהאָלפן און שטאַרק גיווירקט אויף די ערנצטערע גייסטער פון אייראָפּע.

די ראַסן־טעאָריע, וואָס איז למשל אין דייטשלאַנד דאָס קלאַסישע לאַנד פון יידנטום־אַפּאַלאָגעטיק אויפגיקומין איז אַ ווילד צייט־גיוויקס וואָס נישט אומיטום האט זי פאַר זיך דעם באָדן.

עס איז צו האָפן אַז אַ אַרט אַפּאַלאָגעטיק וואלט אַריינגיטראָגן אַ ביסל קלאָרקייט אין דער בעסער פוילישער גיזעלשאַפט און גילייטערט זייער קוק אויף יידן.

יא, אַפּאַלאָגעטיק פאַר פרעמדע! ווייל פאַר אונדזערע מעלצערס פון איין זייט און די ריינהערצס פון דער צווייטער זייט איז אַ שאָד אַ ווארט קאַליע צו מאַכן...

2

וועגן פרעמדע ווערטער...

אין זיין אַרטיקל „בויענדיקע אָדער שאָדנדיקע קריטיק" אין יידישן אַרבעטער נו' 4 באַרירט פּריינט י. ל. גערשט אַן־אינטערעסאַנטן ענין וואָס וואלט גילוינט וועגן דעם אַ טראַכט צו טון, גראָד האבן מיר אויפגיכאַפּט די לעצטע זאַצן פון אט דעם אַר־טיקל נישט אַריינלאָזנדיק זיך אין עצם ענין נאר וואָס נוגע די ריין פילאָלאָגישער זייט:

י. ל. גערשט האַלט נעמלעך, אַז מע וואלט גימעגט מאַכן אַ שטיקל שפּראַך־רייניקונג; נישט אַלץ, וואָס מיר זענין תופס אַנטשפּרעכן די אין־דער־נרצמד אויסגיבארגטע ווערטער דערפאַר. אַקייגן דעם ווארט סאציאַליזם אויף וועלכן מ־האט קריטיקירט די פּועלים־באַוועגונג, אַז זי ברויך זיך דער־מיט נישט באַנוצן שטעלט ה' גערשט אַרויס דאָס סאַמע גאַנגבאַרסטע ווארט, וואָס גייט נישט אַראָפּ פון אונזער טאָג־פּרעסע און זשורנאַליע, דאָס ווארט אָרטאָדאָקסיע.

אין פלוג קען זיך אויסדאַכטן וואָסער שייכות האט סאציאַליזם, דער ראַדיקאַלער באַגריף, וועלכן מע עמפּפעלט אויסצוטוישן אויף „אחוה וריעות" מיטן ווארט „אָרטאָדאָקסיע" וועלכס איז דאך אין יידיש שפּראַך דערזען פון האַלטן זיך קאָנסעקווענט ביי די רעליגיעזע פאַרשריפטן.

איז כדאי אַ קוק צו טון אין איינים פון די אינ־טעריסאַנטסטע אָרטאָדאָקסישע צייטשריפטן פון דער נאָנטער פאַרגאַנגינהייט, אינים פּאַלטאַוועער „המודיע", וואָס איז רעדאַגירט גיוועזן פון הרב הגאון ר' אלי' עקיבא ראַבינאָוויץ זצ"ל אין יאָר תר"ע נו' 4 עמוד 55 זאָגט זיך וועגן ווארט אָר־טאָדאָקסיע אַרויס דער באַקאַנטער ביסאַגיילער רב הרה"ג ר' ישראל בענדיט פּיוולזאָן אַ באַקאַנטער אַרנאַד. פּובליציסט און שטענדיקער מיטאַרביטער פון „הפּלס" און „המודיע". אט וואָס ער באַמערקט צווישן אַנדערן, „זאַבער צו דער גאַנצער פּרעכטיקייט פון דער צייטונג (גימיינט דעם „המודיע") מוז איך באַמערקן אויף איין זאַך, וואָס גרילצט אין אויער, דאָס איז דאָס ווארט באַלד אויפן פאָדער־זייט „עתון אורטודוקסי", ווי קומט דאָס דאזיקע גריכישע ווארט אין אַ צייטשריפט. וואָס איז אויסן חיזוק הדת"? אַזוי פרעגט דער ביסאַגיילער רב, אבער אויך ר' א. ע. ראַבינאָוויץ איז נישט שולדיק גיבליבן קיין ענטפער און ווייזט בפירוש אַ משנה אין שקלים (פ"ב מ"ב) בשלש קופות כו' תורמין הלשכה וכתוב עליהן אלף בית גימל. ר' ישמעאל זאָגט, אַז אויף גריכיש איז אויפגישריבן גיוועזן אויף זיי אַלפא, בעטא, געמלאַ. נו, פרעגט מיט רעכט דער פּאָלטאַוועער רב זצ"ל: אויב אין בית המקדש האט מע זיך גימעגט באַנוצן מיט גריכיש, אַ לשון, וואָס איז גיוועזן די אומגאַנגס־שפּראַך, טא וואָס איז דער וואונדער, אַז מע באַנוצט זיך אין דברי חול מיט אַ גריכיש ווארט?...

נון דען זען מיר, אַז דאָס ווארט „אָרטאָדאָקסיע", דאָס דאזיקע אומשולדיקע ווארט האט אויך גיהאַט אויף זיך עוררין און די תשובה פון פּאָלטאַוועער רב מעג דינין אויך אויף די אַנדערע פרעמד־ווערטער, וועלכע זענין אין אונדזער ארט. שפּראַך־לעקסיקאָן אריין אין סאציאַליזם איינשליסלעך, עס ווענדיט זיך נאר ווי אַזוי מע באַנוצט זיך דער־מיט און מיט וואָסער כוונה מע גייט דערצו צו. ס־דערמאָנט יענץ ווערטל „חמור" איז אַן־אייזל און „חמרא" איז וויין שייכותדיקע ווערטער, נאר עס ווענדיט זיך, וואו עס שטייט איין"...

נאר דאָס איז גירעט אין פּרינציפּ, אין אַלגימיין זענין פאַראַן פול פרעמד־ווערטער, וועלכע וואלטן גיקענט אויסגיטוישט ווערן (כ־מיין ריין פילאָלאָגיש) אויף יודישלעכערע און אונדזער ליבער און חשובער פילאָלאָג ד"ר שלמה בירנבוים האט דאָס ווארט.

עס איז אַ פילאָלאָגישער ענין.

קיין אידעאישע פראַגע איז עס נישט.

3

דער משומד היינע און דער „נאַציאָנאַלער" סמאָלענסקי

מאַקס בראָד האט לעצטנס אַרויסגיגעבן אַ נייע ביאָגראַפיע פון היינריך היינע, שטעלט ער זיך דארט אָפּ אויף אַ פאַקט, וואָס גייט כמעט ומבאַ־מערקט דורך אין די אַנדערע מאָנאָגראַפיעס איבער היינין ווי גוסטאַוו קאַרפּעלעס און אַנדערע. דער פאַקט, וואָס היינע האט זיך באַגעגנט אַ גיוויסע צייט מיט פוילישע יידן און זיך צוגיזען צו זייער לעבן האט לויט בראָדן זיין גאַנצן גידאַנקין־גאַנג גיענדערט, גיקומין פון דעם אויסערלעך צירלעכן און אינעווייניק צופוילטן רעפאָרמירטן דייטשן יידנטום, פון די סאַלאָנין פון די רחל לעווינס, — פאַלט היינע אַריין פלוצים ערגיץ אין גניעזנא, אין דער אַלטער פוילישער שטאָט, דאָס יידישע לעבן האט אויסערלעך נישט גיהאַט מיט וואָס צו אימפּאָנירן: אָרימקייט, נויט, אָפּגיריסן און אָפּגישליסן, וואָס האט דאָס גי־קאָנט צוציען דאָס אויג פון איינים, וואָס האט זיך אַזוי אָנגיזעטיקט שיין מיטן גאַנצן פּראַכט און גלאַנץ פון די אייראָפּעאישע סאַלאָנין. דאך האט היינע צוריקקומינדיק אָנגישריבן אַ גאַנצן לויב־גיזאַנג איבער פוילישע יידן—די זעלבע אָרימע יידן, וועלכע ער האט ערגיץ אין די געטאָס פון דער אַלטער שטאָט גיזען—„דער פּאָלנישע יודע מיט זיינעם שמוציגען פּעלצע מיט זיינעם בעפּעלקערטען באַרטע אונד קנאָבלאָכגערוך איזט מיר נאך אימער ליעבער אַלס מאַנכער אין אַל זיינער שטאַאַטס פּאַפּירענען הערליכקייט". דער אָרימער ייד, הייסט עס, מיט זיין פאַרשמאַדערטן פּעלץ, מיטן קנאָבל־גירוך, גיפעלט אים בעסער— ווי די אויבנאָיפּיק אויסגישטראַצלטע רעפאָרים־יידן, וועלכע ער האט אין זיין דייטשלאַנד גיזען. „איך שאַץ – שרייבט ער – די פוילישע יידן אַ סך העכער ווי מאַנכע דייטשע יידן מיט די צילינדערס אויף די קעפּ און מיט זשאַן פּאָל (אַ באַרימטער דייטשער דיכטער און דענקער) אין די קעפּ.. „אין דער שטאָלצער אָפּ־גישלאָסנקייט איז דאָס פוילישע יידנטום אַ גאַנציס אויסגישמידט גיוואָרן". דער מענטש מיט דער גי־ניטלער אינטואיציע האט ביי זיין גאַנצער פאַר־דאַרבנקייט דערשנאַפּט, אַז דאָ, אין די ענגע אָפּגי־שלאָסינע מויערן פון געטאָ, דאָ איז עס דאָס ארט, וואו עס ווערט אויסגישמידט דאָס עכטע יידנטום און זיין לפנים גלאַנציקע רעפאָרם־יידנטום איז נאר אַ סוראָגאַט אויף דעם „וויר האבען ניכט מעהר די קראַפט איינען באַרט צו טראַגען, צו פאַסטען, צו האַסטען אונד אַלס האַסט דו, דולדען, דאָס איזט דער מאָטיוו אונדזערער רעפאָר־מאַ יאָן". דאָס איז דאָכט זיך דער גילונגנסטער און טיפעכסטער אַפאָריזם איבער דער בערלינער השכלה און רעפאָרים, „מיר האבן מער נישט קיין כוח אַ באָרד צו טראָגן"... עס איז נישט גיקומין הייסט עס פון אַ שטרעבן צו בילדונג צו „השכלה בת השמים", נאר פשוט, פון וועלן אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם עול פון נישט האָבן קיין כוח צו סובל זיין אַלע יסורים, וואָס אַ ייד דאַרף איבערטראָגן. און דעריבער פאַרערט אַזוי היינע די פוילישע אָרימע אבער פרומע פשוטע יידן, וועלכע ער האט גיזען. — · ·

איך ברענג עס דאָ אַקייגן דעם 50 יעריקן יובל פון זינט סמאָלענסקי איז גישטאָרבן. מיר האָבן דאָ נישט בדעה צו פייערן דעם יובל פון איינים פון די גרעסטע שונאים פון רעליגיעזן יידנטום, די וואונדן פון די פיילן וואָס דער דאזיקער אויס־גישפּראָכינער שונא פון רעליגיעזן צבור האט גיגעבן ליגן נאך און בלוטיקן.. נאר אין טומל און האַר־מידער פון די לויב־גיזאַנגין, וואָס זיינע ציוניסטישע אייניקלעך זאָגן נאָך אויף זיין קבר 50 יאָר נאָך זיין טויט, גלוסט זיך צו מאַכן אַ פּאַראַלעל צווישן אַ משומד היינע און דעם פּאָטער פון דער מכלומרשטער „אויפלעבונג", סמאָלענסקין. אין דער צייט ווען היינע, אַ מענטש, וואָס איז גיווען אין גאַנצן פרעמד פון יידנטום, אַ גישמדטער ייד, האט אין פּוילישן יידנטום טראָץ דאָס אויסערלעכע שפלות און אָפּ־גילאָזנקייט, גיזען דאָס אידעאַלע יידנטום. דאָס ערלעכקייט, וואָס שלאָגט פון אונטערן אָרימקייט אַפּויר, איז די איינציקע אויפגאַבע פון סמאָלענסקין, פון אט דעם, מיט וועלכע אונדזערע ציוניסטישע שרייבער גרויסן זיך אַזוי, דעם וועלכן מע באַטראַכט פאַרן „פּאָטער פון דער נאַציאָנאַלער אויפלעבונג" — גיווען נאר צו באַשמוצן און אויף דעם גימיינסטן אופן צו דערנידעריקן פאַר דער וועלט דאָס אָרימע רעליגיעזע יידנטום, זיינע שילדערונגען פון די קליינע רוסישע שטעטלעך פון לעבן פון די נויטליידנדיקע קהלות, וואָס האבן ביי זייער גאַנצן פּיין און אביונישקייט דאך גיהאַט זייער אינערלעך שיין לעבן, זייערע בתי מדרשים, זייערע ישיבות, און גישפּינין די גאָלדינע קייט פון דער יידישער טראַ־דיציע — אט דאָס אַלץ ווערט אין זיינע ווערק אויף אַ ציניש אופן אויסגילאַכט און אָפּגישפּעט. דער משומד היינע האט אין דער אָרימקייט גיזען אַ שטאָלץ, אַ מוטיקייט, אויסערלעך גיבראַכן צו זיין און אינערלעך ערהאָבן זיין און שיין, און דער שעפּער פון „נאַציאָנאַלער אויפלעבונג" און נאַציאָ־נאַלן שטאָלץ האט די אָרימקייט באַשפּיגן אַ שמייגער ווי די פרומע יידן וואלטן זי זיך אַליין גינומין. מיט זיינע שילדערונגין פון יידישן לעבן וועט נישט קאָנקורירן דער שאַרפסטער פאַרביסנסטער אַנטיסעמיט!

נישט מער, היינע האט נאָך אַלים כאָטש גיוואוסט, אַז ער איז ווייט פון יידנטום, אַז ער איז גישמדט און אפשר, אַז ער וואלט גיהאַט אַ בעסערע סביבה וואלט ער תשובה גיטון, אבער אונדזערע סמאָלענס־קינס האַלטן זיך פאַר די אידעאַלסטע יידן און זענין פיל גיפערלעכער, צו זיי איז קיין תקנה נישטאָ!..

העשיל קלעפפיש

דער רמב״ם

זיין לעבן, שאפן און ווירקן

ב׳

דער שטראם

א שעה מיט א דריטל נאך האלבן טאג, ערב פסח.

קלאר איז דער טאג, קלאר איז די שעה, קלאר איז אפילו די מינוט פון רמב״מס גיבוירן ווערן. אלץ איז גיוואורן גינוי פארצייכנט. דאס איז אזא זעלטינע דערשיינונג אין דער גישיכטע פון גרויסע יידן. און דאס זאגט אזוי פיל. דאס דערציילט, וואס דער רמב״ם איז גיוועזן אין די אויגן פון זיין דור. אלץ אין זיין לעבן האט גיהאט א באדייטונג. יעדער פרט איז גיוועזן אומגיוויינטלעך וויכטיק.

אפילו — אין וועלכער רגע ער איז גיקומען אויף דער וועלט.

נישט קלאר און פעסט איז בלויז דאס יאר: ד׳ התתצ״ה, תתצ״ג צי גאר תתצ״ח? דריי פארשידינע יארן ראנגלין זיך ארום זיין גיבוירן ווערן. דריי יארן ווילן באקרוינט ווערן און באשיינט ווערן אלס רמב״ם־יאר. און אין דער דאזיקער מחלוקה נעמען אנטייל אונדזערע גרעסטע גישיכטע־שרייבער און פארשער. און עס וואקסט דער בארג השערות און ראיות, וואס יעדער ברענגט פאר זיין דעה.

און אויך דאס איז אזוי מערקווירדיק.

* * *

אין הייליקע ספרים ווערט דערציילט אזוי צו זאגן:

רבי מיימון, דער פאטער פון רבי משה, א׳ז גיוועזן דיין אין קארדאווא. און גיוועזן איז ער א צדיק און מחבר פון א סך ספרים. זיין משפחה האט זיך גיצויגן פון גרויסן יידישן יחוס. די גאלדינע טראדיציע־קייט האט דערגרייכט ביז רבי יהודה הנשיא און דוד המלך.

און עס האט פאר זיך דער דיין נישט גיקענט צוקלויבן קיין פרוי, וואס ז׳ל זיין אזא א״ה כשרה, ווי ער האט פארלאנגט. ויהי, און עס איז גיוועזן אין איינער א נאכט איז א וואונדער גישעען: אין חלום האט זיך צו אים א מענטש באוויזן און גיזאגט:

— גיי, מיימון, און נעם פאר א ווייב די טאכטער פונים קצב, וואס וואוינט אין דעם שטעטל הסמוכה לקארדא א!

און דער מענטש איז נעלם גיווארן.

האט זיך דער חלום דורך צוועלף נעכט עקשנותדיק איבערגיחזרט. אז האט רבי מיימון משיג גיוועזן, אז דאס איז נישט בלויז א חלום.

לאזט זיך דער דיין אין וועג אריין און ער קלאפט אין דער טיר פונים קצב און דערציילט, וואס מיט אים האט גיטראפן.

אין א קורצע צייט ארום איז פארגיקומען די חתונה פון רבי מיימון מיטן קצבס טאכטער. און ווי סודותדיק זענין די וועגן פון בורא! קורץ און טרויעריק, א, איז גיוועזן דאס לעבן פון רבי מיימונס פרוי! זי שטארבט ביי גיבורט־ווייען. און ווען זי צושייט זיך מיט דער וועלט, עפנט זיינע אויגן דער רמב״ם.

ווערט דער יתום משה אויפגיהאדיוועט אונטער דער השגחה פון א שטיף־מוטער. און מילא, א שטיף־מאמע איז דאך נישט מער ווי א שטיף־מאמע... און דערצו האט דער יתום א שווערן קאפ, און חשק פעלט אים צו לערנין. רבי מיימון גלייבט קוים צו דערלעבן נחת פונים „בן הקצב״ און ער פארטרייבט אים פון שטוב.

דרייט זיך אנ׳עלנט און אומגליקלעך קינד פארווינט איבער די גאסן און ווען עס פאלט צו די נאכט, נאגט א פחד. גייט עס אין שול אריין און ווערט אנדרימלט אויף א באנק. א ליל פלאות איז דאס גיוועזן. ווען דאס קינד כאפט זיך אויף, פילט עס בחוש, אז אלע קוואלן פון חכמה האבן זיך פאר אים גיעפנט.

מיטן ערשטן שטראל פון דער זון פארלאזט משה קארדאווא. ער וואגלט פון שטאט צו שטאט. וואוהין גייט א יונג קינד אויף וועגן און שטעגן? צו דער ישיבה פון גאון רבי יוסף אבן מיגאש אין לוסענא. ביי דעם גאון אבן מיגאש לערנט דער רמב״ם תורה, ביי אים ווערט ער גרויס אין יראה ועבודת ד׳.

ואחר זה, און ערשט נאך דעם קערט ער זיך אום א היים קיין קארדאווא — — —

אזוי באצירט די אגדה די קינדהייט פון רמב״ם. גאר נישט האט ביי אזא ריז גיקענט זיין פשוט. אלץ איז גיוועזן אומגיוויינטלעך, אלץ איז גיוועזן גרויס און וואונדערלעך. אלץ דארף פארבליצן. די מאמע שטארבט אין אנגסטן, א שטיף־מאמע, וואס שלאגט, א וואנדער וועג פון א קינד... און צוליב עס איז עפיס נישט מעגלעך, אז דער גאון אבן מיגאש זאל האבן גיוועזן דעם רמב״מס רבי, ווייל ווען ער איז נפטר גיווארן, איז דער רמב״ם אלט גיוועזן סך־הכל זיבן יאר, טא איז וואס? — די אגדה איז גיווארן אויסגישפינין פון פאלק, און דאס פאלק רעכנט נישט און פארטראגט נישט קיין דאטיס און יפערו. עס האט אבער פאנטאזיע און עס שפירט די גיגאנטישקייט און אומגיוויינטלעכקייט פון רמב״מס גישטאלט, וואס האט שוין גימוזט קומין צום אויסדרוק אין זיינע פריע קינדער־יארן.

ביי א קיניג פון גייסט איז אויך די קינדהייט וואונדערלעך.

* * *

די חברים זענין אויף א שפאציר, און ער זיצט איצט מיט אנ׳פראפגיבויגינים קאפ איבער פארמיט־פאפירן און לערנט.

אלזא האט ער גילערנט היינט ביי זיין פאטער וועגן דער באדייטונג פון די מצוות, וועגן זייער ג—טלעכן זין. מיט אזא פארכישופדיקן ניגון ציט דער פאטער דעם טאן פון לערנין... די מצוות — האט ער גיזאגט — די ג׳—טלעכע גיבאטן דארף מין נישט בלויז היטן, מע מוז זיי טראגן אין הארץ, אין דער טיפקייט פון דער נשמה. זיין שטארק ווי א פעלדז מוז א זון פון פאלק ישראל!

ער לאזט אראפ א רגע דאס אויג פון פארמיט. דאס פענצטער איז אפן און איך גארטן שטראמט א טייכל, און די כוואליעס פליסקין און רוישן.

אלץ אין לעבן פליסט, ענדערט זיך, באוועגט זיך. אבער עס זענין דא פעסטע זאכן, וועלכע די שטארקסטע שטורים־ווינטן קענין נישט אוועקרוקן. ער איז פאראן אזוינס, וואס הייסט נצחיות. איז נישט דאס יהדות דער טיפסטער אויסדרוק פון נצחיות. איז נישט דאס יהדות דער טיפסטער אויסדרוק פון נצחי ת?

זיי מיינין אין שטוב, אז ער פארשטייט נאך נישט אלץ, וואס די גרויסע רעדן. און זיי קוקן דערפאר אויף אים אזוי מאדנע בעת ער הערט זיך צו אויפמערקזאם צו אלע גישפרעכן, וואס ווערן גיפירט אין פאטערס חדר. ער גידענקט די ווערטער, מיט וועלכע עס האט פארענדיקט דער ראש ישיבה א לאנגן שמועס אין לערנין מיט זיין פאטער נאך וועלכן דער טיש איז גיבליבן פול גידעקט מיט פארמיט־פאפירן. אזוי האט ער גיזאגט: און עס איז שוין גישריבן גיווארן אין אייביקן ספר, אז נאר די אמונה קאן געבן גליק צום מענטש, ווייל אלע איבריקע לעריס זענין פארגענגלעך און האבן קיין קיום נישט...

ער איז נאך קליין. און די גיפי ן, וואס זיצן אין אים, זענין נאך נישט קלאר. און די פראגן, וואס קוועלן אים — נאך נישט אויסקריסטאליזירט. ער פילט, אז ווען ער וועט גרויס ווערן, וועט ער ספרים שרייבן, און דעם ניצוץ פון נצחיות רופן צו דערהאלטן ביי דער יידישער אמונה. ער וועט זיין לעבן פארווענדן אויפן פארטיפן זיך אין די אייביקע, קיינמאל נישט פאר.ענגלעכע ווערטן.

און ווידער גליטשט זיך זיין בליק איבערן פארמיט. דורכן פארמיט וועט גיצייכנט ווערן זיין לעבן. הגם ער קען נאך נישט גינוי דעם וועג און זעט נאך נישט קלאר די ריכטונג. דער טייך פליסט. וואוהין שטראמען די וואסערן, וואוהין? חלומות פון א קינד זענין צונויפגימישט מיט רעיונות פון א רייפן מענטש.

צי האט זיך דאס קינד גיקענט ריכטן, אז אט שוין מארגן פאלט אויף אים א ב־וטאל, שווערע פויסט?

* * *

עס איז נאכט, און ער זיצט אויף א דיוואן איינגיהילט אין א ווייסן טוך און הארכט אויף מיט אומרו דעם טומל, וואס דערגייט פון דער וויט. שיסט מין נאך אלץ? שטילן זיך נישט איין די קנאלן אפילו אין דער נאכט? אמאל האט מין דאך אין דער יעצטיקער שפעטער טונקעלער שעה גיקענט הערן דאס רוישן פון די פלאמין און פארנעמין דאס שטראמין פון טייך...

גרויסע פאסירונגען טרייסלין אויף די מדינה שפאניע. מלחמות, בלוטיקע קאמפ. די אלמאהאדן רייסן זיך אריין אין לאנד. און זיי פארניכטן און ראטן אויס אלץ וואס איז אין שפאניע שיין און פריי. ערשט דא נישט לאנג איז ער גיוואורן בר־מצוה. דו ווערסט א גאנצער ייד, משה! — האט אים דער פאטער גיזאגט. און אט הייבט ער באמת אן שפירן, וואס עס הייסט: זיין א ייד... די גזירת־שמד פאכיט, ווי א בלאנקנדיקער חלף איבער די יידישע קעפ. די ווילדע פאנאטיקער האבן ארויסגיגעבן א באפעל: די קינדער פון ישראל מוזן גלייבן אין מחמדן און גיין בעטן אין די מוסולמענישע גיבעט־הייזער, אין די „מאשעען״... צרות לאזן זיך אראפ און פייניקן און מאטערן און רויבן צו די זיכערקייט און די מנוחה. ער איז שוין בר־מצווה. און האבן מנוחה — דאס וואלט נישט גיוועזן יידיש. אזוי האט נישט גיקענט זיין און אזוי איז נישט גיוועזן.

פלוצלינג דערהערט ער טריט, שארפע, דייטלעכע טריט, וואס קלאפן אזוי הויך, ווי דאס בלוט איצט אין זיינע אדערן. זיין ברידער דוד רוקט זיך נענטער צו צו אים און טוליעט זיך אין טוך.

דאס ווענטל רוקט זיך פונאנדער. א קילע לופט כוואליע אריין פון דער גאס. און אנ׳עדה יידן באווייזט זיך אויף דער שוועל. זייערע פנימער זענין קאלך־ווייס, און די הענט ציטערן.

זיי זענין גיקומין צום דיין ארומרעדן די ביטערע לאגע.

וואס וויל ג—ט מיט זיין הארטער שטראף פון זיין אומה? — זאגט איינער, דער זקן פון דער ק־הלה אין קארדאווא, וואס זיצט רעכטס פון רבי מיימונין ביים טיש, — א סוף איז גיקומין צו דער הערשאפט פון טאלעראנץ און יושר. די רשעות האט גובר גיוועזן, וואו איז דאס ווינקל, וואו מיר קענין גיפינין רו און וואו מיר וועלן קאנין דינין ג־־ט אן מורא? איז דען בעסער אונדזערע ברידער אין דייטשלאנד, אין ענגלאנד, אין פראנקרייך, אין עק וועלט?

און זיפצן רייסן זיך ארויס ביי דער עדה יידן און נישט ביי איינים שטעלן זיך טרערן.

— ניין, נישט בכדי צו וויינין זענט איר זיך צו מיר צונויפגיקומין! — רופט זיך אפ רבי מיימון — נישט בכדי צו פארברעכן די הענט! יעצט גראד מוזן מיר עפיס אנדערש טון: אריינבלאזן א רוח חיים א׳ן די צובראכינע הערצער און צוריסינע גימיטער... גידענקט, אויב ג—ט האט אונדז אויסגיקליבן, איז עס א סימן, אז ער האט אונדז ליב און אז מיר זענין זיין פאלק. ער שטראפט אונדז מיט א גוטער און פאטערלעכער כוונה. פאלטש איז, וואס אונדזערע שונאים זאגן, אז זיי וועלן אונדז עוקר זיין און פארלענדן. וואלט מיט אונדז דער אלמעכטיקער נישט גיוועזן, דאן וואלט ע׳ אונדז נישט באשאנקין מיט אזוי פיל מתנות און וואלט נישט גיטון מיט אונדז אזוי פיל טובות און לייטזעליקייט...

אין דער מרה־שחורהדיקער נאכט־שטימונג ברענגין זיינע רייד צו די דערשלאגינע אזוי פיל גלויבן, בטחון.

און רבי מיימון רעט ווייטער. זיינע ווערטער וועט ער שפעטער שרייבן אין דער — „אגרת הנחמה״, אינים אויפמונטערנדיקן טרייסט־בריוו, וואס ער וועט שיקן צו די גירודפסע אפריקאנישע יידן:

— דאס שלעכטס וועט אריבער און מיר דארפן גלייבן אין ג—ט און אין זיינע צוזאגן. די יעודי הנביאים זענין ווי א באלזאם פאר אונדזערע ליידן... איז דען נישט תמיד אזוי גיוועזן? איז דאס נישט א גישיכטע פון לאנגע טויזנטער יאר, רשעות בושיוויט, כוואליעס פון גימיינקייט שטורמין און ווילן פארפלייצן ישראל. אבער ישראל גיפינט זיין שוץ אין דער אמונה. זי ראטיוויט זיין נשמה פון פארצווייפלין און זיין גייסט פון די שווארצע וואלקנס... אין דער תורה גיפונט ישראל כוח צו האפן און צו ווארטן, גבורה, מוט און אויסדויער... דא גיפינט מין די טיפע איבערצייגונג, אז אונדזער אמונה וועט אלע צרות איבערלעבן און סוף־כל־סוף וועט דער נצחון זיין אויף אונדזער זייט. אין דער אמונה ליגט דער סוד פון אונדזער קיום, און מיר דארפן בלייבן פעסט ביי איר... מיר קאנין קוקן רואיק אויף די בייזע צייטן. האבן מיר דען איינמאל שוין דאס גיזעען? מלוכות כאלן, בייגן זיך, ווערן אויפגיטרייסלט, קולטורן שטארבן, און מיר בלייבן פעסט און שטארק. שטארק אין גייסטיקער גאנצקייט... נאך די זיפצן וועט קומין א ישועה און די זון וועט אויפשיינין... אזוי איז גיוועזן אין אלע צייטן און אין אלע דורות. מיר זענין ווי א שעפסל, וואס די וועלף ווילן פארציקן. די וועלף זענין הונגעריק און גיריק. „שה פזורה ישראל״, אבער ישראל דארף זיין זיכער, אז די ממשלה פון רשעות וועט זיך ברעכן און די נעצן פון שלעכטס וועלן פארשווינדן פונים אויבערפלאך פון דער ערד, ישראל דארף גלייבן אין דער הילף, וואס דער אלמעכטיקער שיקט צו אים...

ער בלייבט שטיל רבי מיימון און ווישט זיך דעם שווייס פון שטערן.

— און וואס האט דער דיין באשטימט צו טון? צוזעקלאזן זיך וואנדערן אין דער וועלט?

— יא, פארלאזן קארדאווא, זוכן אנ׳ארט, וואו מיר וועלן קאנין דינין ג—ט אן פחד. איך שטעל מיר פאר, ווי שווער עס איז אזא וועג, ווי גיפערלעך עס איז דאס וואגלין פאר פרוי און קינד. אבער איך האב בטחון צום באשעפער. יעדער ייד — באפעלן די אלמאהאדן — וועלכער וועט דעם מחמדנישן גלויבן נישט אנעמין, מוז אוועק פון דער שטאט. און איך גיי אוועק... דאס איז א הכרח. נישט דער ערשטער גירוש אין אונדזער גישיכטע.

— אך, די יינגע קינדער, ווי אזוי וועלן זיי זיך שלעפן אויף אזא דערנער־וועג — רופט זיך ווער אן מיט א גידרוקט קול.

דא רייסט זיך אויף פון ארט דער יונגער משה. איז עס נישט צו גיוואגט אריינצומישן זיך צו אנ׳עדה יידן? אבער ער קלערט יעצט פון גאר נישט. פול מיט אימפעט, גירירט פון דער איבערלעבונג, רוקט ער זיך שנעל צו צום טיש און זאגט:

— רבותי, זאל מין אין דער יעצטיקער ערנצטער שעה נישט זיין אומרואיק צוליב די קינדער! זיי וועלן זיך שוין אנגורטן מיט גבורה און איבערהאלטן דעם פיין. צען יידן וועלן בלייבן יידן, מוזן בלייבן יידן!

ער פאלט, אז ער זעט, אז עס קומט א שווערע ביטערע תקופה. און אין זיין אויסרוף וויל ער ארויסשרייען דעם פעסטן, אנטשלאסינים ווילן פון זיין נשמה.

* * *

עס וואלט אזוי שטארק גיגארט דער דיין רבי מיימון צו גיפינין ענדלעך מנוחה אין דער האפנשטאט אלמעריא! שטראמין פון גולים האבן גיצויגן. איבער וועלדער, איבער בערג, איבער טאלן. אימהדיקע טעג און נעכט פון פלאג און מאטער. וועט שוין יעצט צום וואגלין נעמין א סוף? וועלן אין אלמעריא מער נישט פארפאלגן די פאנאטישע, אכזריותדיקע מושלים?

זארגט ער פאר זיך? דער עיקר זענין די קינדער. פאר זיי איז דאך אזוי נייטיק א מקום מנוחה. איבער שטיינער און דערנער שטויסן זיי די יונגע פיסלעך. און דער טאטע זעט דאס און דאס הארץ טוט אים וויי. און ערשט דארפן זיי דאך לערנין? ווי קען מין שטייגן גייסטיק ווען מע איז נע ונד? בלויז דער משה מוז באוואונדערט ווערן. די צרות, די טלטולי הדרך, שוואכן נישט ביי אים אפ זיין ענערגיע און ווילן. עס מוז דאך האבן א יסוד א וודאי, וואס אלע זאגן, אז דער דאזיקער זון זיינער וועט זיין א גדול בישראל, אז פון אים וועט ארויסוואקסן א גאון, וואס וועט באלייכטן די יידישע וועלט מיט זיין תורה און חכמה און מיט זיין יידישן לויטערן כאראקטער. דער פאטער קוקט אויף זיין זון מיט א בליק פול מיט באוואונדערונג.

אויף דעם וואנדער־וועג באשטימט בן מיימון זיך צו נעמין צו א גיוואגטער ארבייט. דאס גרויסע ווערק פון תלמוד, באשליסט ער, מוז ווערן פארשטענדלעך און קלאר סארן פאלק. דער תלמוד, דאס איז די הייליקע און גאונישע שאפונג פון דער אומה, און ער מוז פאר יעדן ווערן צוטריטלעך... ער וויל שאפן א פירוש צום תלמוד. „עס האבן שוין — שרייבט ער — די גאונים אנגיהויבן צו דערקלערן דעם תלמוד, יעדער אויף זיין שטייגער, אבער קיינער האט נישט באוויזן אדורכצופירן די ארבייט אין גאנצן...״ דער יונגער מוח פארמעסט זיך אויף אזא ווערק, הגם ער האט נישט — זייענדיק נע ונד — קיין ספרים צו דער ארבייט. ער וועט אלץ שעפן פון זכרון. דא אין זכרון איז פארגראבן דער גאנצער אוצר פון יידישן גייסט. דא זענין צונויפגיזאמלט איבערנאטירלעכע ידיעות אין אלע מקצועות פון תורה, חכמה און וויסנשאפט.

און דער רמב״ם שרייבט פירושים צו א סך מסכתות פון מועד, נשים, נזיקין. די צרות, יסורים, ביטערע באדינגונגען קענין נישט אפשוואכן די אומגיוויינטלעכע קראפט, וואט איז אין אים. זיי שמידן בלויז אויס זיין כאראקטער. שוין אין די פירושים דערזעט מין זיין איבערמענטשלעכע פעאיקייט משיג צו זיין אלע ענינים. ער איז דער הגיון אליין. די לאגיק, דער שכל. פשוט און שארפזיניק ערקלערט ער די שווערסטע ערטער, אין א קורצן קלארן זאץ מאכט ער קלאר די הארבסטע סוגיות. קלאר איז זיין מוח, און נישט ווייניקער קלאר איז זיין פעדער.

באלד צופאלט זיך דאס הויז, וואס רבי מיימון שטעלט אויף אין אלמעריא. אויך דא רייסן זיך אריין די ווילדע אלמאהאדן־שבטים מיטן סולטאן אבדול־מומען. ווידער גזירות, ווידער פיין, ווידער גרויל און ווידער וואגלינישן. יארן לאנגע וואנדערט די יידישע משפחה איבער שטעט אין וועלכע עס רעגירן מוסולמענער, איבער שטעט אין וועלכע ס׳הערשן קריסטן. אומיטום ווערט דער ייד גישלאגן און גייאגט. און דער רמב״ם שרייבט זיינע פירושים ווייטער. און ער לערנט און פארטיפט זיך און פארמעסט זיך. אט וויל ער אויסקלויבן אלע הלכות פון תלמוד ירושלמי, און אט שרייבט ער א מאמר, ווי אזוי מע רעכנט די חדשים און ווי אזוי מע קאן וויסן, ווען צו מאכן אנ׳עיבור־יאר. קליין איז דער „מאמר־העבור״, אבער אויף וויפל גרויסן וויסן זאגט ער עדות, אויף וואס פאר א טיפן, גרינטלעכן שכל און לאגישן דענקין!

ניין, אין שפאניע וועט שוין די משפחה מיימון אין ערגיץ קיין שוץ און זיכערקייט נישט גיפינין. מיט א שווער גימיט פארלאזט רבי מיימון דאס לאנד

טרויער-פאַרזאַמלונגען נאָך פרוי שרה שענירער ע"ה

גרויסער שלשים אָונט אין לאדזש

דינסטיק כ"ח אדר ב' איז אינים גרעסטן לאדזשער זאל „פילהארמאניע" פארגיקומין א גראנדיעזער שלשים-אונט איינגיארדנט דורך דער לאדזשער בנות-ארגאניזאציע. צום אונט איז ספּעציעל גיקומין סעמינאר-דירעקטאר ר' יודא לייב ארלעאן. אינים אונט האט זיך בעטייליקט א ריזיקער פרויען-עולם פון קרוב צווי טויזנט פערזאן. ס'זענין גיוועזן אלע בנות-חברות, ב"י-שילערנס, צענדליקער לערערנס און א גרויסע צאל סתם יידישע פרויען. אויך פון דער פראווינץ זענין גיקומין א ריי דעלעגאציעס פון בנות.

דעם אונט דערעפנט לערערן פרוי סאגאל וועלכע רעט מיט א גיבראכינער שטים וועגן דער גרויסער אבידה וואס האט גיטראפן די יידישע פרויען-וועלט. זי גיט איבער אינטעריסאנטע פערזענלעכע זכרונות פון די ערשטע צייטן, וואס זי האט באקענט פרוי שענירער, נאך אין יאר תר"פ. עס מאכט דאן אַ-הזכרה דער הויפט-חזן פון דער אלט-שטעטישער שול ה' ווינאגראד. ער זאגט צום ערשט איניקע פסוקים פון תהלים „אדם להבל דמה" ביזן סוף פון קאפיטל. שפעטער מאכט ער א מלא רחמים לזכר נשמתה. דער גאנצער עולם הערט אויס שטייענדיק די הזכרה ביי אַן-אויסערגיוויינטלעך שטיל גיוויין.

די פירערן פון דער לאדזשער בנות-הכשרה פרל. חייסקאל גיט איבער אין א גלענצענדע רעדע די ביאגראפישע שטריכן פון דער גרויסער פערזענלעכקייט, זי דערמאנט דערביי פארשידענע אינטעריסאנטע מאמענטן פון איר לעבן, צווישן אנדערע אויך אז דער לאדזשער בנות-קיבוץ ווערט אנגירופן אויף איר נאמין.

עס האלט א לענגערע טרויער-רעדע פרוי סימא גרינפעלד, זי רעט ארום דאס שרעקלעכן אומגליק וואס עס האט גיטראפן די גאנצע יידישע וועלט מיט דער פטירה פון פרוי שעני'ער. דער עולם צוויינט זיך א סך מאל אין מיטן איר רירנדיקער רעדע. זי פארענדיקט דערמיט אז דער איינציקער טרייסט איז אז די יידישע פרויען-וועלט זאל האלטן הייליק דעם רעיון וואס זי האט גישאפן. דאן האלט א לענגערע רעדע דיר. ארלעאן, וועלכער גיט א-בער א כאראקטעריסטיק איבער פרוי שענירער, ער דערמאנט זייער אינטעריסאנטע פרטים פון איר לעבן און התנהגות ווי למשל אירע אייגנארטיקע מדות און פיל פארשידענע גרויסע מעלות. די רעדע איז איבערגיריסן גיווארן א סך מאל מיט אפלאדיסמענטן. דעם אויספירלעכן אינטעריסאנטן רעספעקט גיבן מיר אינים אנדענק-העפט פון בית-יעקב-זשורנאל.

דער אונט האט איבערגילאזט א שטארקן רושם און דער עולם איז זיך פונאנדערגיגאנגין מיט דער שטימונג, ווייטער צו ארביטן פאר אירע גרויסע אידעאלן.

קוטנע זונטיק ויקרא איז ביי אונדז פארגיקומין א גרויסע טרויער-פארזאמלונג. דער שטאָטישער חזן מאכט א א' מלא רחמים דאן זענין מספיד די לערערן פרל. ד. ברויק, פארז. פרוי ח. טיבער און בעקר. ש. ב. פינקלער וועלכע האבן ארויסגירופן א גיוויין ביי די אנוועזנדע.

בלאשקי מוצש"ק פ' פקודי האבן די היגע בנות איינגיארדנט א טרויער-אונט. ס'דערעפנט די לערערן פרל. שרה מרוזער, וועלכע איז מספיד מיט רירנדע ווערטער, דערציילט זכרונות וועגן דער נפטרת. ס'זענין נאך מספיד חברה ה. זינגער, מ. יאקאוויטש. ס'רעט נאך דער חבר-הועד ח' יחיאל שטראוויס און ח' נטע בונם קאטעק מאכט א מלא רחמים.

שניאדאווע מיטוואך האבן די היגע בנות איינגיארדנט א טרויער-אקאדעמיע מיט א גרויסע רעדע איז ארויסגיטרעטן דער באוואוסטער רעדנער ה' נח מאלאוויצקי פון פיאליסטאק וואס האט גימאכט א שטארקן רושם.

קאצק מיטוואך איז פארגיקומין א טרויער-אונט אויף וועלכן ס'איז ארויסגיטרעטן מיט א הספד די ח. לערערן, וואס אפעלירט צו די אנוועזנדע ווייטער צו ארביטן פאר בית-יעקב וואס איז גיוועזן דער לעבנס-ציל פון דער נפטרת.

זאראמבע קאש. מוצש"ק פ' ויקרא איז פארגיקומין א טרויער-אונט. ס'דערעפנט די לערערן פרל. שניאדאווער וועלכע שילדערט די גרויסע אבידה. ס'רעדן נאך די חברות חוה שפיוואק און די בתי'-סעקר. מ. גראמאדזאן. עס רעדן נאך די אגודה-עסקנים ר' מרדכי פארבשטיין, ר' לייב מענדל קאראטניצקי און ר' סיני מענדל שו"כ. צום סוף האלט א שארפן רירנדיקן הספד ר' יחיאל זיידלער. ס'זענין אנגינומין גיווארן א ריי תקנות לעילוי נשמתה.

וואלבראם דא איז פארגיקומין א גרויסע טרויער פארזאמלונג אויף וועלכן עס האבן מספיד גיוועזן ה' זילבערבערג און די ח' ש. לאזנאווסקי. נאכן מאכן א מלא רחמים ווערט די פארזאמלונג גישלאסן.
זונטיק זענען נישט פארגיקומין קיין לימודים אין דער היגער בית-יעקב-שול

קאלביעל זונטיק פ' פקודי איז דא פארגיקומין א טרויער-פארזאמלונג. נאך די דערעפינונג פון דער פרל. ב. אנקעלעוויטש איז מספיד דער היגער רב הרב לאנדא, וועלכער רירט שטארק. גאר א שטארקן רושם האט גימאכט דער הספד פון רבס טעכטערל הענדל לאנדא. אלץ צייכן פון טרויער וועט מין אין שול נישט זינגין גאנצע שלשים.

אפאלע לוב. ביים דערהאלטן די ידיעה פון דער פטירה פון פרוי שענירער האבן מיר באלד מודיע גיוועזן דורך קלעפּסידריס אין שטאט די גרויסע אבידה. זונטיק איז פארגיקומין א טרויער-זיצונג פון ועד בית-יעקב אויף וועלכן ס'האבן מספיד גיוועזן דער ראש-הישיבה ר' שבתי ווינדערבוים, ר' יהושע שו"ב גאלדבערג און ר' אברהם ראלניק. מאנטיק איז איינגיארדנט גיווארן דורך בנות און בית-יעקב א גרויסע טרויער-אקאדעמיע. מיט רעדיס און הספדים זענין ארויסגיטרעטן די לערערן שרה בעסערגליק. שילערנס קארמאן, זינגער, טענענבוים, בנותקיס: צוקער, זיסער, רויז, גאלדבערג, גרין.

טורבין אויף דער איינגיארדנטער טרויער-אקאדעמיע, וואס איז פארגיקומין דינסטיק פ' פקודי איז ארויסגיטרעטן מיט א הספד אונדזער לערערן פרל. חי' שאפיר וועלכער האט גימאכט א גרויסן רושם. אלע פארזאמלטע האבן שטארק גיוויינט.

איזשביצע לוב. מאנטיק ר' אדר איז פארגיקומין ביי אונדז א גרויסע הספד-פארזאמלונג. די לערערן פרל. לוקסענבערג רעט ארום אין רירנדע ווערטער דעם גרויסן אומגליק. אלע פארזאמלטע זענין בשעת דער רעדע גישטאנין מיט טרערן אין די אויגן. ס'רעדן נאך די שילערנס סאשע שיפמאן, רבקה פאמפער, וועלכע באלייגט א פייערלעכע שבועה אין נאמין פון אלע שילערנס גיטריי צו בלייבן און גיין אין די אנגיצייכנטע וועגן פון דער גרויסער נפטרת. ס'רעט נאך פרוי לאנדא (לובלין) וועלכע ווענדיט זיך צו די אנוועזנדע כדי'ען זיך מער אפצוגעבן מיט ב"י.

שעדליץ ביים אנקומין די טרויעריקע ידיעה, האבן זיך בנות, בתי' און ב"י-שילערנס פארזאמלט אין ב"י-לאקאל אויף וועלכן ס'האט מספיד גיוועזן דער מיטגליד פון ועד בית-יעקב ה' ליפסקער. מאנטיק האבן מיר איינגיארדנט א טרויער-אונט, אויף וועלכן ס'האט מספיד גיוועזן די לערערן פרל. לובארט, וועלכער ווענדיט זיך ווייטער צו האלטן און היטן די צוואה און דעם דרך פון דער נפטרת.

לענטשנע מוצש"ק פ' פקודי איז דא פארגיקומין א טרויער-אונט. גיעפנט האט פרל. נ. פרידמאן וועלכע רעט ארום די פערזענלעכקייט פון דער נפטרת. ס'רעדן פרל. מרים גיטל גאלדמאן, פרל. מרים פיינשמיט, פרל. דבורה בראמבערג, די בתי'סטקיס רבקה בארנשטיין און שיינדל בוים. אלע האבן אין רירנדע הספדים באוויינט די נפטרת.

פינסק מוצש"ק איז הי פארגיקומין א גרויסע טרויער-אקאדעמיע. די מודעות דערוועגן אין די גאסן האט צוגיצויגן טויזנטער מענטשן און א סך זענין גיבליבן אין דרויסן. גיעפנט ה' א פרעזעס פרוי סאלמאנאוויטש וועלכע האט גישילדערט די גרויסע אבידה, דאן טרעטן ארויס מיט רעדיס ה' בארנשטיין, ה' לצווין, ה' פרושאנסקי און די חברות זשעזשיק, שוסטער, שניידער און זעזיקאוונא. נאכן מאכן א הזכרה ווערט די אקאדעמיע גישלאסן אין זייער א גידריקטע שטימונג.

לעכעוויץ דאנערשטיק פ' פקודי איז איינגיארדנט גיווארן א טרויער-אונט אויף וועלכן ס'זענין ארויסגיטרעטן איניקע רעדנער וועלכע אקצענטירן; אז די איינציקע טרייסט קענין מיר גיפינין נ'ר אין ווייטערדיקן ארביטן פאר איר אידעאל בית-יעקב.

דוואַרט זונטיק ביינאכט איז פארגיקומין א טרויער-אונט אויף וועלכן ס'איז ארויסגיטרעטן די לערערן פרל. בארנשטיין, רופנדיק ווייטער פארטצוזעצן איר אנגיהויבינער ארביט.

ציעשין דא איז פארגיקומין מיטוואך ביינאכט א טרויער-פארזאמלונג אויף וועלכן ס'זענין ארויסגיטרעטן מיט הספדים. פרל. הינדע האלפערן און אנדערע בנות-חברות. ס'איז באשלאסן גיווארן פייערלעך צו נעמין אויף זיך צו רעדן נאר יידיש און רופן זיך יידישע נעמין, וואס איז גיוועזן דער וואונטש פון דער נפטרת.

בייטש דאנערשטיק איז ביי אונדז פארגיקומין א טרויער-פארזאמלונג. מיט הספדים טרעטן ארויס די ח. לערערן פרל. לאנגזאם און עטלעכע חברות פון בנות און בתי'. א גרויסן רושם האט גימאכט די רעדע פון א ניין יעריק קינד. די לערערן שליסט די פארזאמלונג מיט א פאר חזוק-ווערטער „נישט פאלן פון מוט, לאמיר דאס קערנדל וואס די גרויסע נפטרת האט פארזייט, פארפלאנצן און עס זאל וואקסן און בליען. מיטן אפהיטן איר רצון וועלן מיר פארשאפן א נחת-רוח איר הייליקער נשמה". דער אונט האט איבערגילאזט א גרויסן רושם.

דעמביץ זונטיק איז הי פארגיקומין א גרויסע טרויער-פארזאמלונג. ס'האבן גירעט פרוי סאלאמאן, מלכה בערנשטיין. מיט א רירנדן רעפעראט איז ארויסגיטרעטן לערערן פרל. חייטנער.

סטאשעוו ג' פ' פקודי איז אין היגן אגודה-זאל פארגיקומין א גרויסע טרויער-אקאדעמיע. ס'דערעפנט פרל. שטיינפעלד און עס איז מספיד די ח. לערערן פרל. טייטלבוים, וויצע פרעזעס פרל. מרים קארפן. ס'ווערן גילייענט מאמרים פון שענירער-העפט און פון די „גיזאמלטע שריפטן".

פשיטיק דא איז פארגיקומין א גרויסער טרויער-אונט אויף וועלכן ס'האבן גירעט די ח. לערערן פרל. שידלאווסקא וועלכע שילדערט די גרויסע אבידה. ס'זענין נאך מספיד פרל. ליבערמאן, די שילערנס רבקה כ"ץ, די בנותקיס פ. פשיטיצקא, רחל האבערבערג און דער חבר פון ועד בית-יעקב ה' ראקאטש.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזערע גיטרייע חברות-פירערנס **שרה זאנדער** צו איר חתונה מיט ה' העניע און **רחל הערשענבערג** צו איר תנאים מיט ה' מארגנשטערן

מינדל שלענצקא, מרים זאנדמאן,
פריידע גאלדוואסער, טאבא שווערן,
בלומא זעליצקא, מירל וואקאן,
און רחל סטודענטקאווסקא.

לאדזש

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר די פארזיצערן פון אונדזער ארגאניזאציע פרוי **חי' קאן** צום גיבוירן פון איר טאכטער — זאל זי זוכה זיין זי צו צו ציען אינים גייסט פון בית-יעקב.

לאדזש — בנות-פירערנס

אין וועלכן דאס יידישע לעבן האט אמאל אזוי גיבליט. אבער בלייבט דען עפיס אנדערש צו טון, אויב רשעים האבן פארכאפט די מאכט?

און די היימלאזע וואגלין, וואו די אויגן טראגן. היימלאזע האבן נישט קיין ציל פאר זיך. בשכנות פון שפאניע ליגט צפון־אפריקע, ליגט מאראקא. זאל־זשע זיין צפון־אפריקע! זאל־זשע זיין די שטאט פעז.

און ווען די וואנדערער שטעלן זיך אפ אין פעז זע'ין זיי מיד און דורשטיק פון דער גליענדיקער אפריקאנישער זון. טרינקין וואסער ביים טייך, וואס ציט זיך הינטער דער שטאט.

און מיר זעען אום דעם רמב"ם, ווי ער שטייט און איז פארקוקט אין די וואסערן וואס שטראמין. 25 יאר וועט ער בקרוב אלט ווערן, אבער ער איז שוין א גרויסע יידישע פערזענלעכקייט. זיין שטערן איז צואקערט פון קנייטשן, זיין בליק פארכמוריט פון פיינפולן וועג. עס שטראמט דאס לעבן, עס ברויזט דער ים פון צרות אין וועלכן יידן טרינקין זיך, אבער ער האט אין קארדאווא זיך אנגיצייכנט זיין לעבן:

ער וועט זוכן דאס אייביקע, די נצחיות...

דאבזשין דרוו. זונטיק כ"ו אדר ב' איז ביי אונדז פארגיקומין א גרויסע טרויער-הזכרה. ביי א פול-גיפאקטן זאל דערעפנט די לערערן פרל. גוטמארגן, מיט א רירנדן הספד. ס'רעט אויך די ב"י-שילערן יענטל קריסטאל און דאן ווערט דער טרויער-אונט גישלאסן.
נ. שלאכטער.

לאמזשע. זונטיק פ' ויקרא איז פארגיקומין א גרויסער טרויער-אונט אין איינים פון די גרעסטע היגע זאלן. דעם אונט דערעפנט הרב יהושע זשימני, וועלכער האלט א רירנדיקן הספד. דאן באקומט דאס ווארט דירעקטאר פון ארט. לערער-סעמינאר הרב מרגליות, וועלכער גיט א גינויע כאראקטעריסטיק איבער איר פערזענלעכקייט. כ'רעט הרב שבתי שפירא. דאן רעציטירט א ספּעציעל פארפאסט ליד, די בנות-מיטגלידערן פייגע זשעלעניץ. ס'רעדן נאך די ניוועיינע סעמינאריסטן פרוי ח. ראזנשטיין, פרוסקין און לערערן פרל. זימאן, ווערט דער אונט גישלאסן.
מ. ל—ק.

שטשעקאטשין. זונטיק פ' תזריע איז דא פארגיקומין דער טרויער-אונט לכבוד פרוי שענירער ע"ה. דעם אונט דערעפנט פרל. בערלינער. דאן דעקלאמירן די-דער בתי'-סקיס פעסל רעפּאלאוויטש און ברייינדל קרימאן. שפעטער שליסט דעם אונט די לערערן פרל. בערלינער, וועלכע אפעלירט ווייטער צו גיין אין די אנגיצייכנטע וועגן פון פרוי שענירער.

קראשניק. זונטיק פ' ויקרא איז דא פארגיקומין א טרויער-אונט, אויף וועלכן ס'האבן גי'אלטן הספדים לערערן פרל. וויזנפעלד און איניקע בנות-חברות און שילערנס.

זונטיק פ' שמיני האט דער זעקסטער און זיבעטער קורס ביי גיפייערט א סיום פון חומש בראשית. דעם סדר בראשית איז מכיים שילערן חי' ראזנבערג, דאן גיבן די שילערנס אן-איבערבליק איבערן גאנצן סדר און די מוסר-השכלס. מתחיל דעם סדר שמות איז די שילערן שפּראן פרעזעס י. אדלער און ה' שטיינאס האלטן רעפעראטן פאר די שילערנס.

ביי שיין סערווירטע טישן, ביי פארשידענע זמירות פארברענגין אלע ביז שפעט אין אונט.
י. מ. ר.

ליפנא. זונטיק פ' צו איז הי פארגיקומין א טרויער-אקאדעמיע. גיעפנט האט די בנות פרעזעס, וועלכע ערטיילט דאס ווארט די לערערן פרל. שיטקא, וועלכע האלט אן איינדרוקס-פולן הספד. ס'רעדן נאך די חברות ז. אייזנבערג, ס. בורפינקל און עטלעכע שילערנס, דאן ווערט דער אונט גישלאסן.

זונטיק פ' תזריע איז פארגיקומין א בחינה אין דער היגער ב"י. די לערערן פרל. שיטקא ערעפנט די בחינה. ס'באגריסן די שילערינס חוה פערלמוטער און חנה זיידמאן. די בחינה ווערט דורכגיפירט מיט גרויס דערפאלג. אין נאמין פון די פארזאמלטע דאנקט ה' פיעפשינקא די לערערן פאר איר ארביט און מיט דעם ווערט די בחינה גישלאסן.

כרובישעוו. זונטיק, פ' ויקרא האט די היגע ב"י און בנות, איינגיארדנט א טרויער-אונט. פרל. חי' שרה שטאקהאמער עפנט דעם אונט, געבנדיק א כאראקטעריסטיק איבער דער נפטרת. דאן איז מספיד די לערערן פרל. אייזלמאן אין א לענגערן רירנדן הספד. ס'רעדן נאך די חברות שרה איינהארן, נחמה קארען, די תלמידות מרים לערער, חי' פראוונער, רייזל כהן ג. שרויט און זלאטקע כהן. די חברה שטאקהאמער שליסט דעם אונט מיט אן-אפעל צו שטיצן איר לעבנס-ווערק „בית יעקב" און דאס וועט זיין פאר איר דער שענסטער דענקמאל.
בנות הברה.

לאדזש. דינסטיק, פ' ויקרא איז ביי אונדז, דורך דער גרופע „סיני" איינגיארדנט גיווארן א ליטעראַרישער אונט, צו דער יארצייט פון משה רבנו, ז' אדר. דעם אונט האט גיעפנט פרל. רבקה באהאריער גיט א רעפעראט א. ד. ט. „גלות מצרים, דאס וויגל פון דער גייסטיקער אנטשטייאונג פון יידישן פאלק". ס'האלטן נאך רעפעראטן אסתר הענדעלס — „משה רבינו דער מורה-דרך"; ברכה יודנהערץ — „דאס לעבן פון משה רבינו"; פערל הענדעלס — „אונדזער עלי' קיין ארץ ישראל" און כרה זאלצבערג אן-ארג. רעפעראט.

כ'רעדן נאך ז. פעלדבערג ש. לאבורשטיין און א. הענדעלס. א גרויסן רושם מאכן די דעקלאמאציעס פון די ח. ג--טאיינער, טייטלבוים און י. בעהאריער. אונטער די אויסרופן פון „לשנה הבאה בירושלים" ווערט דער אונט גישלאסן.
א חברה.

וולאצלאוועק. מאנטיק פ' תזריע איז פארגיקומין א גרויסער טרויער-אונט. די באגריסונגס-רעדע האלט לעו ע'ן פרל. פוקס. מיט רעפעראטן, ציטאטן און מאמרים טרעטן ארויס איניקע בנות-חברות. עטלעכע שילערנס דעקלאמירן פאסיקע לידער. די שלוס-רעדע האלט די לערערן פרל. פוקס, וועלכע רירט שטארק אלע אנוועזנדיקע. דאן מאכט א יינגע ב"י-שילערן א „מלא רחמים", מיט וואס ס'ענדיקט זיך די טרויער-אקאדעמיע.

נאך באריכטן וועלן מיר געבן אין נומער 125

אַרום דעם אָפּפאָר פון די ערשטע גרופּיס בנית-הכשריסטנס קיין ארץ-ישראל

מוצש"ק פ' צו איז פארגיקומין אינים לאקאל פון שענירער-קיבוץ אין לאדז א פייערלעכער גיזעגנונגס-אונט לכבוד דעם אפפאר פון די הכשריסטנס ראש הקיבוץ, פרל. בתי' ווייכסאל עפנט די חגיגה און רעט הארציקע ווערטער צו די אפפארנדיקע הכשריסטקיס, וועגן זייערע גרויסע אויפגאבן אלס די ערשטע עולות פון „בנות". פרל. שיינדל קלויזנער גיזעגנט זיך מיט די אפפארנדיקע חברות און דרוקט אויס איר פרייד אויף דער דערגרייכונג פון דער בנות-עלי', וואס וועט עפינין א נייע תקופה אין דער באוועגונג. ה' פרידנזאן גיט אן-איבערבליק פון דער מיפולער ארביט, וואס איז גיטון גיווארן מצד דעם צ. ר. זינט די בנות-קיבוצים זענין גישאפן גיווארן צוצופירן צו דער עלי'. א. ג. פון די עולות ענטפערט פרל. בלומע יונגסטער (בענדין) און זאגט צו גיטריי אויסצופירן דאס גרויסע שליחות, וואס מען לייגט אויף זיי ארויף.

דאן איז פארגיקומין א מלוה-מלכה מיט שמועסן און גיזאנג, ביי וואס די אנוועזנדע האבן זייער גימיטלעך פארברענגט.

מיטוואך, ד. 27-טן מערץ איז פארגיקומין דער אפפאר פון דער ערשטער גרופע. ביים באן האט זיך פארזאמלט א גרויסער עולם, פארשטייער פו, ועה"פ פון אגודת-ישראל ר' מענדל קאמינער, רעד. א. מ. ראגאווי, פרנס ב. א. הענדעלס, פרעזעס י. מ. העבער, דיר. יואל אונגער און דער מיטגליד פון עלי' ביורא ח. ל. קאולאווסקי. אויך איז ספעציעל גיקומין פון לאדזש — א. ג. פרידנזאן און מ. קעניג. א העלבע שעה פארן אפגיין פון צוג, האבן אויפן פעראן פארן טויזנט-קעפיקן עולם, גיהאלטן רעדעס: פרעזעס העבער א. ג. פרידנזאן און ב. א. הענדעלס. די רעדעס זענין דורכן גרויסן פארזאמלטן עולם אויפגינומין גיווארן מיט שטורמישע אוואציעס. אויף די רעדעס האבן גיענטפערט, אין נאמין פון די אפפארנדיקע פ"ל. לושינסקא (סקערניעוויץ) און פרל. רחל וויינבערג (טשענסטאכאוו). זיי האבן פייערלעך דערקלערט צו בלייבן טריי דעם גייסט פון בנות-אגודת-ישראל. זייערע קורצע אבער הארציקע ווערטער, האבן דעם גרויסן עולם גירירט ביז טרערן.

שבת, פ' תזריע איז איינגיארדנט גיווארן א באנקעט אין ווארשע, לכבוד דעם אפפאר פון דער צווייטער גרופע, מיט פרל. נור-ארי בראש. ס'זענין גיהאלטן גיווארן פייערלעכע רעדעס וועגן די גרויסע אויפגאבן פון בנות-אגודת-ישראל אין הייליקן לאנד.

מאנטיק, ה' ניסן איז אפגיפארן די צווייטע גרופפע מיט פרל. נור-ארי אן דער שפיץ און ווידער זענין אויפן פעראן גיהאלטן גיווארן ענטוזיאסטישע רעדיס וועגן דער ראל פון דער יידישער פרוי, וואס הייבט זיך אן מיט דער עלי' פון „בנות" קיין א"י. בקרוב פארט אויך אפ די דריטע גרופע בנות-חברות, וועגן וואס מיר וועלן נאך מודיע זיין און דאן וועלן מיר געבן די גינויע רשימה פון אלע עולות.

אָפּפאָר פון א"ג פרידנזאן קיין ארץ-ישראל

אין שייכות מיט דער אויספאדערונג פון דער נישט לאנג פארגיקומינער לאנד-קאנפערענץ פון „בנות" אין לאדזש, פארט אפ קיין א"י אין עליות פון דער בנות צענטראלע רעד. א"ג פרידנזא. די רייזע איז פאראויסגיזעען במשך די ל"ג-בעומ-וואך. דעם גינויען ארביטס-פלאן פון ה' פרידנזאן אין ארץ-ישראל וועט פעסטשטעלן די עקזעקוטיוו-זיצונג, וואס קומט פאר בוהמ"ש אי"ה לאדזש.

פון לאדזשער שענירער-קיבוץ

ווי באקאנט ווערט שוין דער לאדזשער בנות-קיבוץ אנגירופן אויפן נאמין פון שרה שענירער ע"ה. אלס ראש-הקיבוץ האט די צענטראלע נאמינירט פרל. בתי' ווייסקאהל. אויפן ארט פון שרה זיידנער, וועלכע האט צוליב איר חתונה זיך אפגיזאגט פון איר אמט, וועלכן זי האט גיטריי און מיט איבערגעבנקייט דערפילט. עס איז פארגיקומין דאס אפיציעלע איבערנעמין דעם אמט און א פייערלעכע פארזאמלונג פון די הכשריסטינס.

דעם פערגאנגנינים חודש האט דעם בנות-קיבוץ באזוכט א ספעציעלע דעלעגאציע פון מועצת גדוה"ת, וועלכע איז באשטאנין פון: הרה"ג ר' אברהם סילמאן (ראדאגאשטשער רב) הר' אברהם פעצינער (חיוזטאר פון דער מועהצ"ג אין די הכשרה קיבוצים), פרעזעס פון דער לאדזשער אגודה ר' יוסף העלעמנער און ר' חעלחל ליפשיץ. די דעלעגאציע האט אין דעם קיבוץ פארברענגט עטלעכע שעה, זיך אויסגיפרעגט און באקענט זיך מיט אלע ענינים פון קיבוץ לעבן און גלייכצייטיק האבן זיי אויסגיהערט גינויע אויפקלערונגען פון די ראשי הועד פון דעם קיבוץ פון די ה"ה: דיר. ג. בערלינער און רעד. פרידנזאן און באזונדער פון דער פריערדיקער און יעצטיקער פירערן שרה זאנדער און בתי' ווייסקאהל. עס איז אויך פארגיקומין א ספעציעלע פארזאמלונג פון די הכשריסטינס וואו הרב סילמאן און הר' אברהם פעצינער האבן גירעט וואַרימע ווערטער וועגן זייער גרויסער פיאנערישער אויפגאבע אלס תורה-גיטרייע יידישע טעכטער. די דעלעגאציע האט זיך אויסגידריקט מיט באגייסטערונג פאר דעם הכשרה-לעבן און אויך באזונדערע אנערקענונג פאר די פירער און פירערינס פון דער הכשרה.

ליתר-תוקף האט זיך די דעלעגאציע פארשריבן אין באזוך-בוך, אז זיי זענין [illegible] און צופרידן צוגיפינין אלץ על צד היותר טוב.

———

די קליינע צאל נייע הכשריסטינס, וואס האבן גיוואלט אנקומין נאך פסח זענין שוין באשטעטיקט דורכן צ. ס. לעת עתה איז דאס דינגען א נייעם לאקאל פון דער הכשרה אפגילייגט גיווארן ביזן חודש תמוז. יעדער בקשה אנגינומין צו ווערן פריער אין שענירער-קיבוץ איז צוריקגילאזט און ס'ווערט נישט גיענטפערט אויף אזעלכע קארעספאנדענציעס.

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר צו דער פארלאבונג פון אונזזערע גיטרייע חברות: פרל. **חי' לאה גרייצער** מיט ה' **יהושע לאקס**, **דבורה פאזנער** מיט ה' **שמעלקע פאמערענץ**, **פריידע לאקס** מיט ה' **קאפל איזיקאוויטש**.

לערערן מ. וואסערצוג
טשענסטאכאוו. — בנות-אגודת-ישראל.

א ברכה-פולן מזל-טוב און א צופרידינע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזערע חברות: פרל. **שפרה ראזענטאל** און פרל. **העצל דזשעלאווסקא** צו זייער חתונה. פרל. **הארוויץ** (חיעלון) און פרל. **שטשוקאווסקא** צו זייער פארלאבונג.

לערערן ש. [illegible]
בית-אגודת-ישראל,
היערושאוו. — [illegible] פארבאנד.

דערשיטערטע און דערדריקטע באוויינין מיר צוזאמען מיטן כלל ישראל די פטירה פון
שרה שענירער ע"ה.
דיין גייסט וועט צווישן אונדז לעבן און דיינע מעשים טובים וועלן זיין אונדזערע וועג-ווייזער.
בנות-אגודת-ישראל, בית-יעקב,
קלעסשעה. — ז. פינקעלשטיין.

מיר באוויינין די פריצייטיקע פטירה פון אונדזער מאמין **שרה שענירער ע"ה,**
זאל השי"ת אונדז מנחם זיין!
בית-יעקב, לערערן דאבראס,
סטאק. — בנות-אגודת-ישראל, הרבנית קאנטאר.

מיט גיבוירינע קעפ באוויינין מיר די אבידה פון אונדזער ליבער מאמע **שרה שענירער** ע"ה.
זאל השי"ת אונדז טרייסטן און שטארקן צו ארביטן פאר איר לעבנס אידעאל.
טשענסטאכאוו. — לערערן מ. וואסערצוג, בנות-אגודת-ישראל, בית-יעקב

עטופי צער ויגון קודר אנו עומדים שחוחים לפני קבר האשה החשובה והצנועה מרת
שרה שנירר ע"ה.
בהתגשמות מטרתה מטרתנו הנשגבה והנעלה נמצא נחומים.
ועד ה.בית-יעקב.
חמורה ינטה קוסטה,
בנות-אגודת-ישראל,
זשוראמין. — יו"ר בעלא רודא.

טיף גערירט באוויינין מיר דעם פריצייטיקן טויט פון אונדזער חברה
רבקה קרעפס ע"ה
און מיר דריקן אויס אונדזער מיטגיפיל איר שוועסטער שרה און דער ייזל. אין דער ארביט פאר אונדזער אידעאל זאלט איר א טרייסט גיפינין.
גרופע „סיני", פירערין בעהאריער, אסתר צפורה הינער, יסכה קאהן,
לאדזש. — לאה שייקע

דו קענסט שטאלץ זיין!

(א בריוו פונים ב"י-סעמינאר)

דו קענסט שטאלץ זיין! דו דאַרפסט זיך מיט דיינע קינדער נישט שעמען. זיי זענען ווערט דיינע קינדער אָנגירופן צו ווערן, מע מוז זיי, די יוגנטלעכע סעמינאַר-תלמידות, די יונגע פיאָנערנס אויף דער פראָווינץ, אליין אָנקוקן. מ-זאל באַגרייפן וואָסער טיפער, איבערלעכער כוח, ס-ליגט אין זיי. ווער עס האט זיך מיט זיי נישט צונויפגיטראָפן אויג אויף אויג, ווער עס ווייסט נישט, ווי אַזוי זיי טראַכטן, ווי אַזוי זיי פרייען זיך, ווי אַזוי ס-זעט אויס זייער צער, דער האט נישט קיין אָנונג וואָס עס איז בית יעקב.

אויסערלעך איז זייער כוח נישט אַזוי קענטיק. פאַר אַן-אויבערפלעכלעכן מענטש איז עס איבערהויפּט נישט זיכטבאַר, אבער ווער ס-בליקט א ביסל טיפער, וועמען ס-גינוגן נישט עפנטלעכע בחינות, אויסערלעכע סימנים, דערקענט, אַז אונטערן נאָמען בית יעקב שטראָמט א פילפאַרביק אימפּולסיוו לעבן.

ס-וועט אפשר אַמאָל, נאָך אַ לענגערער גישיכטלעכער אַנטוויקלונג, מעגלעך זיין איבערצוגעבן די פּערזענלעכע איבערלעבענישן פון אונדזערע לערערנס. אפשר וועט דעמלט דער בעסערער טייל יידן דערזעען וואָס עס איז בית-יעקב, וואָסער כוח ס-לעבט אין אים.

דער שרעקלעכער קלאָפּ האט עפּיס גיברענגט צום אויסדרוק. די סעמינאַר-לערערשאַפט האט זיך גיטרייסט: „אונדזערע קינדער זענען מענטשן, מענטשן, וואָס מ-קאָן אויף זיי בויען". דער ערשטער שבת, האט דאָס באַוויזן. ס-איז דאָך גיוועזן אין די ערשטע מינוטן. ווי די ידיעה איבערן אומגליק איז אָנגיקומען אינים סעמינאַר. דער שבת פּאַלט גלייך צו. וואָסער טיפער ערנסט איז אבער באַלד נאָך קבלת שבת איינגיטרעטן!

„ס-איז דאָך שבת!" די אויסדרוקן פון צער ווערן גלייך אונטערדריקט. ס-איז שבת. מ-זינגט זמירות. כ-ווייס נישט, ווער ס-האט דאָס נישט איבערגילעבט. ווער ס-האט דאָס נישט גיזעען מיט זיינע אויגן. קאָן זיך דאָס נישט פאָרשטעלן, קאָן נישט באַגרייפן די קראַפט.

דער קערפּער פון דער פירערן איז נאָכנישט גיקומען צו רו און מ-זינגט. דאָס זענען נישט מענער פון דער גמרא. וואָס זענען פון קינדהייט אָן דורכגיזאַפּט מיט אַזעלכע שטייגער השגות. פון דעסטוועגן האָבן זיי, זייענדיק אין סעמינאַר, אינטואיטיוו דערפילט דאָס, וואָס נייטיקט זיך לאַנג-עריקע אַנטוויקלונג. ס-איז שבת — זינגט מען זמירות, אַזוי הייסט דער דין.

הבדלה. שטיל ווערט זי דאָס מאָל גימאַכט. צום סוף דערהערט זיך א טיף שלוכצן.

— באַרואיקט אייך! — רופט זיך אָפּ איינע פון דער לערערשאַפט.

— פרל. ג. — הערט זיך אַן-ענטפער — יעצט קען מען דאך שוין וויינען, יעצט מעג מען דאך שוין.

מ-וויינט ערשט דעמלט, ווען מ-מעג. ווען מ-טאָר נישט, זינגט מען טאַקי זמירות, אַלטע יידישע זמירות, קענסט שטאלץ זיין!

און אונדזער היינטיקער פורים! אונטער אַ שטילן פרעג-צייכן איז ער ביי אונדז גישטאַנען. אבער אויך דאָ האט זיך אַרויסגיוויזן די קראַפט פון יידישקייט. נישט אין גרויסן, רויטן זאַל, ווי גיוויינטלעך מיט פאַרשטעלונגען, נאָר אין עס-זאַל איז דער היינטיקער פורים גיפייערט גיוואָרן. פון דעסטוועגן האט דעם זאַל באַלויכטן אַ שטראַל פון עכט יידישער שמחה. נישט הילכיק. אינערלעך פריי-דיק האט דער „שושנת יעקב" גיקלונגען. אויך וויציקער שלח-מנות האט נישט גיפעלט.

ס-איז גיווען אַנדערש, ווי אַלע מאָל, אבער פאַרט פורים. וואָרן שמחה איז דאך דעמלט אַ מצוה.

און אונדזער יינגע לערערשאַפט, די מחנה לוי' — ווי כ-האט זיי אַמאָל ר' יעקב ראָזענהיים אָנגירופן — וואָס פירט, על פי רוב, דעם קאַמף איינזאַם. ווי האָבן זיי רעאַגירט אויף דער גרויסער אבידה, אויף דעם פאַרלוסט פונים איינציקן ליכט-שטראַל, וואָס פרוי ש. ע"ה איז גיווען פאַר זיי, פאַר די פאַרוואַר-פינע, דורך אַ באַווך, דורך אַ וואָרט, דורך אַ בריוול!

גינוג צו לייענען עטלעכע שורות פון אַ בריוו, וואָס איז אָנגיקומען צווישן אַלע אַנדערע:

„כ-אַרביט ב"ה אינטענסיוו. כ-גיב מיך איינגאַנצן איבער דער אַרביט. כ-פיל, ווי נאָר די אַרביט גיט גיזונט, טרייסט, כוח. היינט איז פאַרטאָפּלט אונדזער אחריות. אבער כ-ווייס, ב"י האט ספּעציעלע השגחה. ס-וועט באַוואַכט דאָס גאַנצע, דער כלל. פונים יחיד ווערט אבער פאַרלאַנגט צו טון די אַרביט לשמה, שלמותדיק — דאָס וועל איך בע"ה דער-גרייכן".

דו קענסט שטאלץ זיין!

ד. ה.

תנו משתתפות בצערנו הגדול על פטירת אמנו היקרה המיסדת של הבנין הגדול „בית יעקב"

שרה שנירר ע"ה

שנאבדה מאתנו באמצע עבודתה הקדושה תנחומינו — שנעלה על שרה חנוך־הבנות וזכרה לא ימוש מאתנו.

תל־אביב. **בנות־אגודת־ישראל.**

גיבויגן פון טיפן צער שטייען מיר פארן פרישן קבר פון אונדזער ערשטער גייסטיקער פירערן און וועג-ווייזערן פרוי שרה שענירער ע"ה דאָס ליכט. וואָס זי האט פאר אונז פריש אָנגיצונדן זאל תמיד פאר אונדז לייכטן און אין דער פארווירקלעכונג פון אונדזערע אידעאלן זאָלן מיר אונדזער טרייסט גיפונין.
לערערן א. קלוגער
מיעכאוו — בנות אגודת ישראל

אך! נורא הכאב! רשם נורא, שמכאיב ושובר אלפי לבבות ק"ה במות אמנו היקרה מרת שרה שנירר ע"ה. ד' ינחמנו!
המורה סלויער, בנות בית יעקב
סלונים

הוי נפלה עטרת' ראשנו! לקח ד' אמנו האהובה שרה שנירר ע"ה. נסרדת בגופך, אבל רוחך הקדוש חי אתנו. בעבודתך הקדושה להפצת רעיונותך בית יעקב נמצא ניחומים.
המורה יהודית ווישניא
בנות אגודת ישראל
גאלין — בית יעקב, בתי'

מיט טיפן ווייטיק שטייען מיר ביים קבר פון אונדזער ל. מאמע שרה שענירער ע"ה. אינים פארטזעצן דעם אויפבוי פון איר ריזיק ווערק — זאלן מיר א טרייסט גיפונין.
לערערן פ. קאפלאַן
טשעמערניק — ב"י שילערנס

איינגיהילט אין טיפן טרויער און טיף בעצערט זענען מיר פונים פארלאשן ווערן דאָס גרויסע ליכט פון רעליגיעזן יידישן פרויען-דור, מיט דער פטירה פון אונדזער גייסטיקער מוטער שרה שענירער ע"ה. אינים פארווירקלעכן אירע אי-דעאלן — זאלן מיר א טרייסט גיפונין.
בית יעקב, בתי'
ראהאטין — פ. פרידפערטיג

פארוויטיקט צוליבן טויט פון אונדזער מוטער שרא שענירער ע"ה. אבער נישט פאריאושט חייל איר גייסט לעבט ביי אונדז.
בתי', בנות, נשי אגו"י
טשיזשעוו — לערערן געזונדהייט

איינגיהילט אין טיפן טרויער באוויינען מיר די גרויסע אבידה מיט דער פטירה פון אונדזער גייסטיקער מוטער שרה שענירער ע"ה. המקום ינחם אותנו!
בנות אגודת ישראל
בית יעקב
ליפנא — לערערין שיטקא

גרויס איז אונדזער צער נאָך אונדזער גייסטיקער מאמע ע"ה. אין דער ווייטערדיקער ארביט פאר איר לעבנס-אידעאל — זאלן מיר א טרייסט גיפונין.
לערערן גארפינקעל-גולעווסקא,
בית-יעקב,
וואלאמין. — בנות אגודת ישראל.

צוזאמען מיטן גאנצן יידנטום באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער פירערן פרוי שרה שענירער ע"ה.
לערערן ז. ראזענבלום,
בלאניע — בנות אגודת ישראל.

צוזאמען מיט די גאנצע בית-יעקב-באוועגונג באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער ליבע גייסטיקע מוטער פרוי שרה שענירער ע"ה. זאל השי"ת אונז טרייסטן צוזאמען מיט אלע טרויערנדיקע.
בית יעקב,
זקארזשיסק. — לערערן א. זלאטאגורסקא.

דעם טיפסטן טרויער דריקן מיר אויס צוליב דער פטירה פון אונדזער גייסטיקע מאמע פרוי שענירער. די ארביט פאר ב"י זאל אונדז טרייסטן.
בנות אגודת ישראל,
גארליץ — לערערן ר. געווירץ.

צוזאמען מיכן כלל ישראל באוויינען מיר די גרויסע נפטרת פרוי שרה שענירער ע"ה אין איר—אונדזער רעיון זאלן מיר א טרייסט גיפונין.
בנות אגודת ישראל,
בתי'-פארבאנד, בית-יעקב,
פשיסכע. — לערערן הענדל דזיזולאווסקא.

טיף דערשיטערט באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער גייסטיקער פירערן פרוי שרה שענירער ע"ה. לאמיר אין די ארביט פאר איר רעיון זיך טרייסטן.
בנות אגודת ישראל,
ניי-קארטשין. — בתי'-פארבאנד,

צוזאמען מיטן גאנצן כלל-ישראל דריקן מיר אויס אונדזער טיפן צער, צוליב דער פטירה פון אונדזער גרויסע פירערן פרוי שרה שענירער ע"ה.
לערערן שרה גאלדפעלד,
בנות אגודת ישראל,
טארנאפאל. — בתי'-גרופן.

נפטר גיווארן די גייסטיקע מאמע פון טויזנטער יידישע נשמות פרוי שרה שענירער ע"ה, אבער דיין גייסט לעבט און וועט אייביק לעבן אין אונדז.
בנות אגודת ישראל, בית-יעקב, תלמידות בת"י
נאוואראווא — לערערן: חי' לעוו.

טיף דערשיטערט שטייען מיר פארן פרישן קבר פון אונדזער גייסטיקער מוטער פרוי שרה שענירער ע"ה. הוי נפלה עטרת ראשנו!
לערערן שילעוויטש,
בנות אגודת ישראל,
אפט. — יוגנט-גרופע.

דערשיטערטע און צובראכענע שטייען מיר ביים קבר פון דער שעפערן פון בית-יעקב פרוי שרה שענירער ע"ה. אין דעם פארווירקלעכן פון אירע שטרעבונגען — זאלן מיר א טרייסט גיפונין.
לערערן קריגער,
בנות אגודת ישראל,
פלאנסק — פרויען-קאמיטעט.

מיר דריקן אויס דעם טיפסטן צער און צובראכנקייט צוליב דעם פריצייטיקן טויט פון אונדזער גרויסער לערערן און אומפארגעסלעכע גייסטיקע מוטער שרה שענירער ע"ה. אין דער פארטזעצונג און פארווירקלעכונג פון אירע שטרעבונגען — זאלן מיר זיין גיטרייסט!
בנות אגודת ישראל,
פשעדבאזש — לערערן חי' שטאל.

טיף גיבויגן שטייען מיר ביים פרישן קבר פון אונדזער עסקנית די פארוואלטונגס-מיטגלידערן ביילע ליבע גרינבלאט נ"ע. פאר דיין אנדענק שייערן מיר מיט פארטאפלטער ענערגיע צו ארביטן פאר אונדזערע הייליקע אידעאלן.
בנות אגודת ישראל,
פשעדבאזש. — לערערן חי' שטאל.

אֲבֵל כָּבֵד

מיט טיפן ווייטיק, באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער גיטרייער דערציערן און גרויסע לערערין, אונדזער ליבע מאמע

פרוי **שרה שענירער** ע"ה

מאמע! ווי דו האסט אייביק גידענקט אָן אונדז, וועלן מיר שטענדיק דיך גידענקן, טוען און ארביטן פאר דיין הייליקן ציל, מיטן גאנצן התלהבות פון אונדזערע נשמות.

די תלמידות פון דער פיפטער זעקסטער און זיבעטער קורס בית-יעקב
וואַרשע, דזיעלנא 20
לערערין: מלכה קיטנער.

צוזאמען מיטן גאנצן פאלק ישראל באוויינען מיר אונדזער ל. מאמע

שרה שענירער ע"ה

המקום ינחמנו!

לערערן-פערסאנאל,
שילערינס פון בית-יעקב
ווארשע. — אקאפאווע 53.

אין טיפן צער באקלאגן מיר די גרויסע אבידה מיט דער פטירה פון אונזער אומפארגעסלעכער גייסטיקער מוטער שרה שענירער ע"ה.
המקום ינחמנו!
בנות-אגודת ישראל,
וואנכאצק — פעסע אניעלעוויטש

מיט טיפן ווייטיק שטייען מיר ביים פרישן קבר פון אונזער גייסטיקער מוטער שרה שענירער ע"ה. המקום ינחם אותנו!
לערערן חנה בראסטאווסקא,
בנות-אגודת-ישראל,
דראבנין — בית-יעקב.

מבכות אנחנו את פטירת אמנו ומורתנו האהובה שרה שענירער ע"ה ד' ינחמנו בתוך שאר אבלי ציון ובעבודתנו בעד רעיונינו הק' — נמצא נחום.
המורה ח. סינגאלאווסקא,
בנות־אגודת־ישראל,
אטאטשנא — בית־עקב.

צוזאמען מיטן גאנצן כלל ישראל באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער גייסטיקער פירערערן שרה שענירער ע"ה. אין דער ארביט פאר אונדזערע אידעאלן זאלן מיר גיפינען א טרייסט.
בית-יעקב,
בנות־אגודת־ישראל
קאליש — לערערן פראצעל.

פארצערטע שטייען מיר גיבויגן ביים פרישן קבר פון אונדזער אונפארגעסליכער מאמע פרוי שרה שענירער ע"ה בעבודתינו לטובת רעיונינו הנשגב, נמצא נחום.
ביאלא-ראווסקא — בנות אגודת ישראל

נפלה עטרת ראשנו! אונדזער גייסטיקע מאמע פרוי שרה שענירער ע"ה האט אונדז פארלאזט. שטייען מיר גיהילט אין טרויער ביי איר קבר. זאלן מיר גיפינען א טרייסט אין די ווייטערדיקע ארביט פאר אונדזער אידעאל.
פרויען־קאמיטעט,
צעירי הבנות, בנות,
מאגעלניץ — בתי'־שילערינס.

מיט א פארקלעמט הארץ באוויינען מיר דעם פריצייטיקן טויט פון אונדזער גייסטיקער מאמע די שעפערן פונים חויכן ב"י-גידאנק פרוי שרה שענירער ע"ה. אינים ווייטערדיקן פארטזעצן פון איר ארביט — זאלן מיר א טרייסט גיפינין.
לערערן דבורה פרושינסקא,
בנות־אגודת־ישראל, צעירות בנות,
טורעק — אלע ע"י שילערינס, בתי'.

יחד עם בית ישראל אנחנו מבכות את פטירתה של מיסדת הב"י מרת שרה שענירער ע"ה. בהמשכת עבודתנו בעד רעיונינו הק' נמצא נחומים.
המורה ר. זורקובסקה
זשאריק — בנות אגודת ישראל, בתי'

פתאום באמצע עבודתה הפורי' והתאבקיותה הקשות פרש המות המר את כנפיו השחורות על נשמתה הטהורה והמאירה של מרת שרה שענירער ע"ה. בהערגת נפשנו לבנות מקדש לתורת ישראל נמצא נחומים.
המתאבלים:
ועד „הבית יעקב", המורה ב. ווינדרבום, נשי אגו"י, צעירות בנות
פילץ

אמנו, אמני למה עזבתנו! מיר דריקן אויס אונדזער טיפן צער צוליבן צונעמען אונדזער גייסטיקער מוטער שרה שענירער ע"ה.
לערערן ג. לאנגזאם, בנות
בנות אגודת ישראל, בתי'
בייטש — שושנה

טיף דערשיטערטע באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער ליבער מוטער פרוי שרה שענירער ע"ה
השם ינחמנו!
לערערן ל. בערלינער
ווארקע — בית יעקב

טיף דערשיטערט זענען מיר צוליבן טויט פון אונדזער ליבע גייסטיקער מוטער. אין הייליקע ארביט האפן מיר טרייסט צו גיפונין.
בית יעקב, בנות אגודת ישראל,
כארוצל — לערערן מארעק

קשה לתביע את רגשי הצער העמוק השורר בלב כל אחד ואחד בהלקח מאתנו ראש תנועתנו המיסדת ומארגנת של כל בתי-הספר ב"י והמחנכת של אלפי אלפים בנות-ישראל ברוח התורה והיהדות מרת שרה שענירער ע"ת.
חבל על דאבדין ולא משתכחין!
בהמשכת ובהגשמית פעולותיה הכבירות בשביל רעיוננו הק'—נמצא תנחומים.
ועד בית־יעקב, המורה צ. שלמוביץ, בנות־אגודת־ישראל, בתי' אהבה, אמונה, שושנה והתלמידות מבית־יעקב
דומברובה-גור.

אוי ואבוי נפלה עטרת ראשנו! גייסטיקע מאמע שרה! מיר וועלן אין דיר קיינמאל נישט פארגעסן. א טרייסט וועלן מיר גיפונין אין דער פארווירקלעכונג פון דיינע שטרעבונגען.
בנות־אגודת־ישראל
פילץ — פרויען-פארבאנד

מביעות אנו את צערנו הגדול לפטירת אם תנועתנו מרת שרה שענירער ע"ה.
בהגשמת שאיפותי' נמצא נחומים.
המורה א. וויצל: בנות אגודת
סוקלוב-פודל. — ישראל, בית יעקב

צו דער פטירה פון די פערערטע ב"י שעפערן פרוי שרה שענירער ע"ה. דריקן מיר אויס אונדזער טיפסטן צער.
בעבודתנו הקדושה נמצא נחומים.
ב"י לערערן חי' שאפיר
ועד ב"י, תלמידות
טורבין — פרוי פערל קאפעלמאַן

דערשיטערטע באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער ליבער מאמע שרה שענירער ע"ה. השי"ת זאל אונדז טרייסטן.
לערערן: ע. בערגע'ר בתי'־
פרשעמישלאנע — פארבאנד, בית יעקב

מיר דריקן אויס אונדזער טיפסטן צער צוליב די פטירה פון דער אונפארגעסלעכע מוטער פרוי שרה שענירער ע"ה.
השם ינחם אותנו!
יאראסלאוו — בנות אגודת ישראל

צוזאמען מיטן גאנצן רעליגיעזן יידנטום דריקן מיר אויס אונדזער טיפסטן צער צוליבן פריצייטיקן טויט פון אונדזער ליבער מאמע פרוי שרה שענירער ע"ה
לערערן בראנד לעשנא־זגיערז
ב"י פארוואלטונג, נשי ובנות
ישראל, יונגט בנות. בת"י
זגיערז — תלמידות ב"י

כוס תנחומים צו די ב"י צענטראלע, דאצענטינס, לערערינס, בנות און ב"י שילערנס צוליב די אבידה שאין לה תמורה פון די מאמע שרה שענירער ע"ה.
לערערן: שרה גרינפארב,
בנות אגודת ישראל,
חישאגראד — בית יעקב

אויך מיר דריקן אויס אונדזער גרויסן צער צו דער פטירה פון פרוי שרה שענירער ע"ה. אין דער ארביט פאר אונדזער אידעאל זאלן מיר א טרייסט גיפונין.
בית יעקב, בנות־אגודת־ישראל,
יאחאריזשנא. — לערערן מ. גאלדפאדן.

מיר דריקן אויס אונדזער צער צוליב די פטירה פון אונדזער טרייע פירערן פרוי שרה שענירער ע"ה. איגים טריי בלייבן איר אידעאל, לאמיר זיך טרייסטן.
ריקא. — בנות, בתי', בית-יעקב.

צו דער חתונה פון מיין ל. און גישעצטע לערערן פרל. זאנדער (לאדזש) מיט ה' העניג (גער) ווינטשט א הארציקן מזל-טוב. אייער נייער לעבנס-וועג זאל גיבענטשט ווערן מיט הימלישע ברכות
בארזנאוו — פריידע גאלדרייך
(תכשריסטן פון דער לאדזשער בנות-תכשרה)

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ל. גייסטיקע פירערן פרל. שרה זאנדער (לאדזש) צו איר חתונה מיט ה' חענאַ (גער). גליק, צופרידנהייט און אייביקע הארמאניע זאל אייער נייעם לעבנס-וועג באגלייטן. זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אויף די בערג פון ציון ירושלים אין גייסט פון אונדזערע אידעאלן.
אירע טריי איבערגיבענע הכשריסטינס
חנה ווייצמאן און
פלקיש — קאלאטאטש

א ברכה-פולן מזל-טוב און א גליקלעכע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזערע און איבערגיגעבינע חברות: גאלדע דינה יאסקאוויטש צו איר תנאים שרייבן מיט ה' פייוישעוויטש און שרה דיאמענט. איר זאלט זוכה זיין פארטזעצן אייער ארביט פאר אונדזערע אידעאלן אין לאנד פון אונדזערע אבות.
בנות אגודת־ישראל,
דוואַרט — לערערן: ר. בארנשטיין
אויך איך ווינטש דאס זעלבע.
רבקה וולאטשעווסקא

לאירושי ידידי היקר מר אלתר שנור ברכותי ברכות מז"ט הכי-חמות. תזכה לראות בהגשמת שאיפותיך בארצנו הקדושה. —
משה פרידנזון
לודז, אדר ב' תרצ"ה

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטש איך מיין ליבע סטאנסע פרל. שפרינצע קרימאַן (יזגדזשעץ) צו איר תנאים שרייבן מיט ה' יהושע גאלד (טשענסטאכאוו). בויט אייער אייער יידיש הויז אויף די בערג פון יהודה ברוח התורה והיהדות.
וואלבראם. — פעסל גיטלער.

צו דער חתונה פון מיין גיטרייע גייסטיקע פירערן פרל. שרה זאנדער (לאדז) — מיין הארציקן מזל-טוב. זאל אייך ג—ט געבן אלעס בעסטע, ווי ס-ווינטשט אייך אייער גיטרייע
קאלבסוב. — שרה שטערנליכט.

מזל-טוב ברכות און הצלחה-וואונטשן אונדזער ל. דערציערן פרל. אסתר סלאבעצקא צו איר תנאים-שרייבן מיט ה' נחמן מאיר ריין (לאדזש), אירע גיטרייע שילערנס:
דריטער קורס בית-יעקב,
בתי'-פירערן.
סאסנאוויץ. — ר. וואוידיסלאווסקא.

א הארציקן מזל-טוב אונדזער ליבע גיוו. לערערן פרל. זלאַטקע בארנשטיין צו אירע תנאים. מיר וואונטשן זיך ביי דיר א סך, א סך פרייד צו גיפינין.
בנות אגודת ישראל, בת"י-גרופן, תלמידות פון אלע קורסן בית-יעקב, לערערן
טארנאוו. — לאהקע קויסטייל.

שוין דערשינען דאָס ספר

„דער יידישער גאָרטן"

(ערשטער טייל) פונים באקאנטן גאלינער רב הרה"ג ר' חנוך העניך טשאַרנאטשאַפקא

אין דעם בוך גיפינט זיך א סעריע דרשות און רעפעראַטן וועגן ארץ-ישראל, ימים-טובים און ימא דפגרא-ס וועגן חנוך הבנים והבנות א.ד.ג. אלע אגודה-עסקנים בנות-פירערינס, בית-יעקב-לערערינס דארפן זיך דאס דאזיקע וויכטיקע ספר פארשאפן.

פרייז מיט פארטא 275. אויסלאנד — 75 סענט.

אדרעס: Rabin Henoch Czarnoczapka Galina n/Wartą.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

BAJS JAKOW | ŁÓDŹ, 10 kwietnia 1935 r. | **zeszy…** | …אש …פרי

Adres Redakcji: BAJS JAKOW Łódź, Kilińskiego 44. Telefon 109-77. P. K. O. 67,795.

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס, צוליב דער פטירה פון אונדזער גייסטיקער מאמע פרוי שרה שענירער ע״ה. זאלן מיר אין די וויטערדיקע בית־יעקב ארביט א טרייסט גיפינען.

כמיעלניק **בנות־אגודת־ישראל, ב״י**
לער. פרל. קארנפעלד

נפלה עטרת ראשנו! פאריתומט זענען מיר מיט דער פטירה פון אונדזער טרייע מוטער פרוי שרה שנירער ע״ה. אין די וויטערדיקע ארביט פאר איר אידיי, לאמיר זיך טרייסטן.

מאגעלניץ **בנות־אגודת־ישראל**
בית יעקב, צעירות בנות

מיטן גאנצן ידישן כלל באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער פירערן און באשאפערן פון בית־יעקב פרוי שרה שענירער ע״ה. המקום ינחמנו.

באריסלאוויץ **בית־יעקב**
לערערן ב. עלקאן
פארז. הרבנית פ. באכאץ

מיר באוויינען די פטירה פון אונדזער גייסטיקער מאמע די נישט־פאר־געסלעכע פרוי שרה שענירער ע״ה. כבוד לזכרה!

סלופצע **בנות־אג דת־ישראל, ב״י**
לער. בינה זאלעשינסקא

מיר דריקן אויס דעם טיפסטן צער צוליב דער פטירה פון אונדזער גייסטיקער מוטער ע״ה. זאל השי״ת אונדז טרייסטן.

האנטאלג־ין **לער. ה. גיפילהויז**
בנות־אגודת־ישראל

טיף דערשיטערט באוויינען מיר די גרויסע אבידה, מיט דער פטירה פון אונדזער ליבער פרוי שרה שענירער ע״ה. אינים שלמות פון איר אידיי זאלן מיר א טרייסט גיפינען.

קאסאוו **בית־יעקב, בנות**

טיף דערשיטערט באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער גייסטיקער מוטער ע״ה דריקן מיר אויס מיטגיפיל די גאנצע שענירער־פאמיליע.

דלוגאשאדלע **בית־יעקב, בתי׳**
לערערן י. ווראבעל

אבלותדיק באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער היים־גיליבטער גייסטיקער מוטער פרוי שרה שענירער ע״ה. המקום ינחמנו בתוך שאצו״י.

קאלבאסאוו **לער אסתר שליפשטיין**
בנות, בית־יעקב

פארצערט איז דאס ב״י קינד, אפגימוטן אונדזער קרוין, די מאמע שרה שעני־רער ע״ה. ביים שוינין איר ירושה לאמיר א טרייסט גיפינען.

לאגאוו **בית־יעקב**

צוזאמען מיט דער גאנצער ב״י באוועגונג טרויערן מיר צוליב דער פטירה פון אונדזער ח׳ מוטער שרה ע״ה. כבוד איר אנדענק!

קאזשעמינעק **בנות־אגודת־ישראל**
לערערן אפענהיים
פירערן מרים קאט

כל ישראל יבכו את השרפה אשר שרף השם, טרויערן מיר צוליב דער פטירה פון דער שעפערן פון ב״י גידאנק פרוי שענירער ע״ה און באוויינען איר פרישן קבר.

סאסנאוויץ **בנות־אגודת־ישראל**
לער פ. נאשעלסקא

פאריתומטע זענען מיר פארבליבן מיט דער פטירה פון אונדזער גייסטיקער ליבער מאמע פרוי שרה שענירער ע״ה. כבוד לזכרה!

לאוויטש **לערערן פאגעל**
בית־יעקב

צו שוואך איז דאס ווארט אויסצודריקן אונדזער גרויסן צער מיט דער פטירה פון פרוי שרה שענירער ע״ה די מאמע פון אונדזער באוועגונג.

קאזשעניץ **בנות, בתי׳ און בית־יעקב**

מיר באוויינען די פריצייטיקע פטירה פון אונדזער מאמע שרה שענירער ע״ה. זאל זי זיין פאר אונדז א מליצה ישרה.

נער **לערערן ט. האפמאן**
ב.נ.ת, בית־יעקב

יף גירירט שטייען מיר ביים פרישן קבר פון אונדזער גרויסער פירערן פרוי שענירער ע״ה. הוי! נפלה עטרת ראשנו

פאלעניץ **לערערן א. נייפעלד**
בית־יעקב, בנות און
בתי׳־גרופן

מיט א צובראכן הארץ באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער גייסטיקער מאמע פרוי שרה שענירער ע״ה.
מי יתן תמורתה?

אזשאראוו **לערערן רחל קלוגער**
בנות־אגודת־ישראל

דערשיטערט זענען מיר פון דער אבידה פון צדיקת־הדור והמפורסמת במעשי׳ הטובים נ״ע שרה שענירער דריקן מיר אויס מיטגיפיל איר משפחה.

בוסק **בית־יעקב, בנות־אגודת־ישראל**
לערערן רחל ראזענבערג

מיר באוויינען די פטירה פון אונדזער גייסטיקער מאמע פרוי שרה שענירער ע״ה. זאל השם אונדז מנחם זיין.

פלאצק **לערערן מענדעלסאן**
בנות־אגודת־ישראל
בית־יעקב־שילערנס

דערשיטערטע באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער גרויסער אם־בישראל פרוי שרה שענירער ע״ה. זאל איר אנדענק גיהיט ווערן דורך מעשים.

סטערדין **לערערן פ. דן, בתי׳**
שרה לעווינזאן

מיט גיבויגינע קעפ שטיין מיר און באוויינען דעם פרישן קבר פון אונדזער גרויסער מוטער פרוי שענירער ע״ה. זאל השי״ת אונדז טרייסטן.

ניישטאט ביי פלאנסק **בנות־אגודת־ישרא**
לערערנס מרים לענטשצוו־?
מאדנא, בית־יעקב

צוליב דער פטירה פון דער ב״י שעפערן פרוי שענירער נ״ע, דריקן מיר אויס טיפסטן מיטגיפיל איר פאמיליע און ב״י־עסקנים.

פאצאנאוו **לערערן מרים קירשנבוים**
בנות־תלמידות

צוזאמען מיט אלע בנות־שוועסטער דריקן מיר אויס אונדזער טרויער צוליב דער פטירה פון פרוי שענירער נ״ע.

יאווארזשנע **בית־יעקב, בנות אגו״י**
לערערן חי׳ גאלדפאדען

צוזאמען מיטן כלל־ישראל באקלאגן מיר די פטירה פון דער שעפערן פון ב״י גידאנק פרוי שענירער ע״ה. השם ינחמנו בתוך שאצו״י.

מינסק־מאז. **לער. מרים קאנאפניצקא**
בנות־אגודת־ישראל
בתי׳ פארבאנד, בית־יעקב

אויך מיר זענען צווישן די טרויערנדיקע צוליב דער פטירה פון אונדזער מאמע שרה שענירער נ״ע.

טארנא **בנות, בתי׳ בית־יעקב**
לערערן ל. קויפטייל

שווער גיטראפן פון דער פטירה פון אונדזער גייסטיקער מאמע פרוי שרה שענירער ע״ה שווערן מיר ביי דיין פרישן קבר צו זיין טריי דיינע אידעאלן. ג־ט זאל אונדז טרייסטן

זשארנאוו **בית־יעקב־שילערנס**
בתי׳, ב. ג. י. סקאוויטש

מיט גיבויגינע קעפ שטייען מיר ביים פרישן קבר פון אונדזער מחנכת אם־תנועתנו שרה שענירער ע״ה. זאלן אירע מעשים טובים אונדז באגלייטן און ביים אויפ־שטעלן דעם בנין בית־יעקב זאלן מיר טרייסט גיפינען.

פשיטיק **לער. ה. שידלאווסקא**
פרויען־קאמיטעט, בנות
ועד ב״י, תלמידות ב״י

בלב נשבר אנחנו מביעות השתתפותנו באבידת אמנו הרוחנית שרה ע״ה. אך זאת תהי׳ נחמתנו שנזכה בקרוב לנחמת ציון וירושלים.

יעלה **ועד ב״י, בא״י,**
תלמידות ומורות ב״י

גיטראפן צוליב דער פטירה פון אונדזער גייסטיקער מוטער שרה שענירער ע״ה באוויינען איר פרישן קבר

ש.ידלבה **לער. צינע טוכוועבער**
בנות, בתי׳ בית־יעקב

אין טיפן צער באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער גיטרייער מוטער פרוי שרה שענירער ע״ה. דיינע מדות און מעשים טובים, דיין אנדענק וועלן מיר קיינמאל נישט פארגעסן. שלום לעפרה!

קלימענטאוו **לער. ש. קרייטמאן**
בנות און ב״י שילערנס

דערשיטערט זענען מיר צוליב דער פטירה פון דער שעפערן פון בית־יעקב פרוי שרה שענירער ע״ה. מיר שווערן איר אנדענק דורך מעשים צו היליקן.

פשעדבאזש **לערערן ב. שטאל**
בנות, ועד ב״י תלמידות
און בתי׳

טיף דערשיטערט און מיט ניבויגינע קעפ באוויינען מיר די פטירה פון אונדזער באליבטער מוטער און פירערן שרה שענירער ע״ה. איר קערפער איז פאר אונדז פארבארגן. איר גייסט אבער לעבט ווייטער און אין דער ארביט פאר איר לעבנס־ווערק זאלן מיר א טרייסט גיפינען.

גראדזיסק־מאז. **לער. חייקה יאנאוויטש**
בנות־אגודת־ישראל
בית־יעקב, בתי׳

Red. i wyd. Luzer Gerszon Frydenzon Nakl. Centr. B. A. J. (Agudas Israel) w Polsce Druk. J. Djament, Łódź Kilińskiego 50